

**GELİR DAĞILIMININ İYİLEŞTİRİLMESİ
VE YOKSULLUKLA MÜCADELE
ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU BAŞKANLIĞINA**

Komisyonunuza bağlı Yoksullukla Mücadele Alt Komisyonu raporu ilişikte sunulmuştur.

Gereği için bilgilerinize arz ederim.

27/01/2000

Dr. Ümit ÖZCAN
ŞehirPlancısı

YOKSULLUKLA MÜCADELE ALT KOMİSYONU

BAŞKAN : Dr. Ümit ÖZCAN (TMMOB, Şehir Plancıları Odası)
RAPORTÖR : Gülen COŞKUN METİN (Sosyolog, Serbest)

KATILIMCILAR

Ali Haydar TUĞ	(KAMU-SEN)
Canan TAŞAN	(Sosyal Yar. ve Day. Fonu)
Çetin KURTOĞLU	(KESK)
Cumhur M. BOZ	(DPT)
Dilek HATTATOĞLU	(Ev Eksenli Çalışma Grubu)
Enis BAĞDADIÖĞLU	(TURK-İŞ)
Ercan DANSUK	(DPT)
Fulya MERT	(KSSGM)
Güzin ERDOĞAN	(DİE)
Hüsamettin ÇETİN	(SHÇEK)
Nilay ÇABUK	(Kırsal Kentsel Gelişme Vakfı)
Özcan DAĞDEMİR	(Osman Gazi Üniversitesi)

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI
VIII. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI

GELİR DAĞILIMININ İYİLEŞTİRİLMESİ VE YOKSULLUKLA
MÜCADELE
ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU

YOKSULLUKLA MÜCADELE ALT KOMİSYONU

RAPORU

Ankara
Ocak, 2000

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ
2. MEVCUT DURUM VE SORUNLAR
 - 2.1 Farklı Kriterler Açısından Yoksulluk Tanımları
 - 2.2 Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk Konusundaki Saptamalar
 - 2.2.1 Dünyada Yoksulluk
 - 2.2.2 Türkiye’de Yoksullukla İlgili Çalışmalar
 - a) Türkiye Ekonomisinde Yapısal Değişim ve Gelir Dağılımı (Ö. Dağdemir, 1993)
 - b) Türkiye’de Bölge Ayrımında Yoksulluk Sınırı (G. Edoğan, 1996)
 - c) Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları (R. Dumanlı, 1996)
 - d) Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla Ölçülmesi (E. Dansuk, 1997)
 - e) Türkiye’de Yoksulluk: Boyutu ve Profili (G. Erdoğan, 1997)
 - f) Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluk Analizi: 1987-1994 (Ö. Dağdemir, 1999)
 - g) Gıda Harcaması Çalışması (TÜRKİŞ, 1987)
 - 2.3 Kalkınma Kavramındaki Değişim
 - 2.4 İnsani Kalkınma Kavramı ve Kriterleri Açısından Türkiye
3. YOKSULLUĞUN NEDENLERİ
4. DÜNYADA YOKSULLUKLA MÜCADELE ÇABALARI VE YOKSULLUĞUN AŞILMASI İÇİN ULUSLAR ARASI PLATFORMLARDA GELİŞTİRİLEN ÖNLEMLER
5. TÜRKİYE’DE YOKSULLUK
 - 5.1 Türkiye’de Yoksulluk Profili
 - 5.1.1 Kırsal ve Kentsel Yoksulluk
 - 5.1.2 Bölgesel Farklılıklar ve Yoksulluk
 - 5.1.3 Cinsiyet ve Yaşa Dayalı Yoksulluk
 - 5.1.4 Öğrenim Durumuna Göre Yoksulluk
 - 5.1.5 Medeni Duruma Göre Yoksulluk
 - 5.1.6 Çalışma Durumuna Göre Yoksulluk
 - 5.1.7 Gelir Durumuna Göre Yoksulluk
 - 5.1.8 İktisadi Faaliyete Göre Yoksulluk
 - 5.1.9 Meslek Durumuna Göre Yoksulluk
 - 5.1.10 Hanehalkı Kompozisyonuna Göre Yoksulluk

- 5.1.11 Hanehalkının Oturduğu Konutun Özelliğine Göre Yoksulluk
- 5.1.12 Doğal Afetlerden Kaynaklı Yoksulluk
- 5.1.13 Engelliler, Yaşlılar Gibi Özel Sosyal Gruplar ve Yoksulluk
- 5.1.14 Zorunlu Göç ve Yoksulluk
- 5.2 Türkiye’de Yoksulluğun Genel Değerlendirmesi
- 5.3 Yoksulluk Sorunsalının Ülkemiz Açısından Önceliklendirilmesi

6. YOKSULLUKLA MÜCADELE BAĞLAMINDA BENİMSENMESİ GEREKEN TEMEL POLİTİKALAR

7. YOKSULLUKLA MÜCADELE UYGULAMA PROGRAMI

KAYNAKLAR

1. GİRİŞ

8. Beş Yıllık Kalkınma Planı çalışmaları kapsamında Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu’nun alt komisyonu olarak oluşturulan, Yoksullukla Mücadele Alt Komisyonunun Soruna yaklaşımı; uluslararası literatürde oluşmuş yoksulluk tanımlarının ülkemiz açısından değerlendirmesinin yapılarak geçerliliğinin sorgulanması sonucunda, uluslararası platformlarda var olan yoksullukla mücadele yöntemlerinin yanı sıra mevcut mekanizmalarımızı da birlikte değerlendirerek, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde izlenmesi gereken temel toplumsal politikalara ilişkin önermelerin geliştirilmesi olarak belirlenmiştir.

Yoksulluk sanıldığı gibi aksine sadece azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sorunu değil, aynı zamanda gelişmiş sanayi toplumlarının da sorunudur. Azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yer ve zamana göre farklılaşmakla birlikte mutlak ve sürekli yoksulluktan söz edilirken, gelişmiş ülkelerde daha çok yer ve zamana bağlı olarak ortaya çıkan lokal (yerel) ve kısmi yoksulluktan söz edilmektedir. Yoksulluk sorununa gelişmiş ülkelerin dikkatlerinin çekilmesi de kendi ülkelerindeki yoksulluğun giderek artma ve kalıcı olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaları neden olmuştur.

2. MEVCUT DURUM VE SORUNLAR

2.1 Farklı Kriterler Açısından Yoksulluk Tanımları

Yoksulluk kavramı literatürde bir neden değil, sonuç olarak tartışılmaktadır ve “görelî” olmak zorundadır. Tüm bireyleri eşit koşullarda yoksul bir toplumda başka toplumlardan görelî olarak daha yoksul olan topluluklar olsa bile, o toplumun yoksulluğundan söz edilemez. Yoksulluk bireysel platformda içeriklendirilerek anlam kazanır. Bu bağlamda, Antropolojik olarak yoksulluk, bir toplum ya da topluluğun üretmiş oldukları toplumsal değerlerin azlığı veya çokluğu ile değil, o değerlerin topluluğu oluşturan bireyler arasındaki eşitsiz dağılımı halinde söz konusu edilebilir. Bu nedenle yoksulluk kavramı gelir dağılımının eşitsizliği halinin sonucu olarak kabul edilmektedir.

Bu antropolojik tanımdan da açıkça görüleceği üzere gelir dağılımının iyileştirilmesi, daha adil hale getirilmesi, yani nedenlerin koşullarında değişim sağlanmadıkça, bu eşitsizliğin sonucu olan yoksullukla mücadelede başarı beklenemez.

Yukarıda yapılan açıklama yoksulluğun salt “gelir” düzeyine indirgenmesi olarak değerlendirilmesine bağlı tanımdan ortaya çıkmaktadır. Ancak, literatürde geliri tek ve yegane ölçüm kriteri olmaktan çıkaran farklı yoksulluk tanımları, değişen ve gelişen toplumsal taleplere bağlı olarak yapılmaktadır.

Yoksulluk kavramının uluslararası platformlarda özgün ve evrensel bir sorun olarak tartışılmasında Dünya Bankası'nın hazırlanan 1990 Dünya Raporu'nun ana temasını yoksulluğun oluşturması bir başlangıç olup, çalışmalara yeni bir ivme kazandırmıştır.

Klasik iktisat teorisi, piyasa koşullarına herhangi bir müdahalede bulunulmadığı takdirde, piyasanın zaman içinde denge durumuna geleceğini, bu yolla tam istihdamın sağlanarak zımnen yoksulluğun ortadan kalkacağını kabul eder. Yoksulluk klasik iktisat teorisinin konuları içinde yer almaz. Adam Smith'e göre insanlar eşit fırsat ve seçeneklere sahiptir ve onların fırsat ve seçeneklerini çeşitlendirme haklarını kullanması gerekir. Smith bu bağlamda "topluluk içinde var olmaktan utanmaksızın" diğer insanlarla bir arada bulunarak onlarla bütünleşmekten söz eder. Kendinden ve çevresinden utanacak durumda olmak ise yoksulluk düzeyinin zımni sınırı olarak görülmektedir. Adam Smith tarafından zımnen geliştirilmiş olan bu tanım günümüz yoksulluk tanımları içinde "subjektif yoksulluk" olarak büyük ölçüde yeniden vücut bulmaktadır. Bu genel değerlendirmeye göre "subjektif yoksullar" kendilerini "yoksul" olarak tanımlayanlardır ve bu noktada temel kriter ne gelir, ne de toplumsal fırsatlardan yararlanma düzeyi değildir. Kriter, yapamadıkları ya da erişemedikleri nedeniyle kendinden veya çevresinden utanma sınırında olmakla ilgilidir, tamamen subjektiftir, bireye özeldir.

Yoksulluğun küreselleşmiş bilgi üretme kanalları kullanılarak ölçülebilmesi ise öznel değil, nesnel kriterlerin oluşturulmasını da zorunlu hale getirmiştir. Bu bağlamdaki ilk tanım ise Dünya Bankası'nın 1990'daki çalışmasında "mutlak yoksulluk" (Absolute Poverty) tanımı ile getirilmiştir. Hesaplama bir insanın hayatta kalabilmesi için gerekli minimum kalori miktarı olan 2400 k/cal hesaplmasına dayanılarak (tıbben; normal bir erişkinin yeterli kalori alabilmesi için gerekli kalori 2800-3000, ağır işlerde çalışanlar için ise işin niteliğine göre 3200-3800 k/cal ihtiyacı esas alınmaktadır) geliştirilmiş ve bu noktadan hareketle günlük geliri 2400 k/cal besini almaya yetmeyen insanlar Dünya Bankası'nın "mutlak yoksul" olarak tanımlanmıştır.

Yoksulluğun evrenselliği ve satın alma paritelerinin farklılıkları da düşünülerek, ortalama bir hesaplama yöntemi ile mutlak yoksulluk sınırı az gelişmiş ülkeler için kişi başına günde 1\$ kabul edilirken, Latin Amerika ve Karaibler için bu sınır 2\$, Türkiye'nin de dahil edildiği Doğu Avrupa ülkelerinin de içinde bulunduğu grup için 4\$, gelişmiş sanayi ülkeleri için 14.40\$ olarak belirlenmiştir (Dünya Bankası, 1990).

Yoksulluk sınırı için yapılan bu "mutlak" sınırın ortaya çıkışı beraberinde ülkeden ülkeye değişen "görelî" bir yoksulluk yaklaşımını da gündeme getirmiş oldu. Ülkelerin kendi tüketim alışkanlıklarına bağlı olarak geliştirilen "görelî yoksulluk" tanımına göre minimum kalori ihtiyacının yanı sıra kültürel ve toplumsal açıdan tüketimi toplumun geneli açısından yoksul olanlar için de zorunlu görülen malların da kapsamına alınması öngörülmektedir. Görelî yoksulluk sınırının oluşturulması görevi ise ulus devletlere bırakılmıştır.

Dünya Bankası'nın geliştirmiş olduğu "görelî yoksulluk" tanımına göre; minimum kalori ihtiyacının yanı sıra temel toplumsal taleplerden olan barınma, eğitim, sağlık ve benzeri kültürel ve toplumsal taleplerin getirdiği ek gelir ihtiyacının mutlak yoksulluk sınırına eklenerek artması beklenirken, uygulamada, dolar bazında artması beklenen yoksulluk sınırlarının ulus devletlerce hesaplanmış mutlak yoksulluk sınırlarının daha da aşağıya düşürülmesini sağlayacak bir kaygıyla hesaplandığı görülmektedir. Çoğunlukla mutlak yoksulluğun altına çekilen yeni sınırlar beraberinde, "ulusal yoksulluk" diye adlandırılan ve ülkeden ülkeye değişen yeni kriterleri de beraberinde getirmiştir.

UNCHS (Habitat) yoksulluğa, kent ve konut bağlamında yeni açılımlar ve tanımlar getirmiştir. Bu bakış açısına göre yoksulluk, sahip olma-olmama ikileminin ötesinde, yapabilme-yapamama açısından değerlendirilmektedir. Böylesi bir değerlendirme yapıldığında, insan yerleşmelerinin koşulları günün ihtiyaçlarını da gözetir biçimde geliştirilebilir. Bu noktada ilgi odağını oluşturan "kent yoksulları" (urban poverty) için çizilmesi gereken sınır, başka tanımlarda yoksul sayılmayanları, hatta orta gelir gruplarını dahi içermek zorundadır (UNCH, 1991). Bu bakış açısına göre kimin yoksul, kimin yoksul olmadığını saptamak çok da önemli değildir. Önemli olan yoksul ile alt gelir grubu ve yoksun (muhtaç) ile çalışan yoksullar arasındaki nüansların da oluşturulması ve kapsanmasıdır. Burada belirtilen "yoksun" (destitutes) ancak çok iyi koşulların sağlanması halinde yaşamını sürdürme ve geliştirme şansı olabilen tamamen muhtaç durumdakileri ifade etmektedir ki bunlar genelde özürlüler, çocuklar ve yaşlılar olarak tanımlanmaktadır (UNCHS, 1994).

UNCHS tarafından getirilen "çalışan yoksullar" (working poor) kategorisi, bu grup içindekilerin tamamının çalıştığı anlamında da değildir. Çalışabilir durumdaki yoksullar da bu grup içinde sayılmaktadır. Bu grupta yer alan çalışanlara yakın dönemde kamu ve özel sektörün alt düzey çalışanları ile marjinal sektörde çalışanlar da dahil edilmiştir. "Çalışan yoksullar"ın genellenebilir özelliği; eğitim düzeyi düşüklüğü ve vasıfsız işgücü oluşu olarak özetlenmektedir. Kent özelinde yaşanan konut sorunları için "kent yoksulları" adını kullanan UNCH, ülke genelindeki konut sorununu ise "barınma yoksulluğu" (housing poverty) olarak tanımlamaktadır.

ILO, gelişmekte olan ülkelerde tarım sektörünün hızla çözülerek gizli işsizliğin açık işsizliğe dönüşmesi olgusunu ilk teşhis eden kuruluş olarak, kırsal alanda yoksullaşma sürecine özellikle istihdam açısından yaklaşılarak "kırsal yoksulluk" (rural poverty) üzerine 1979'dan itibaren eğilmiştir. Kırsal yoksulluk ILO'ya göre, kırsal alandaki açık veya gizli işsizlik olarak tanımlanmakta, azalan gelir düzeyleri nedeniyle kırsal alanda hızlı bir yoksullaşma sürecine dikkat çekmektedir (ILO, 1979).

UNDP'nin tanımına göre "insani yoksulluk", katlanılabilir bir yaşam için gerekli fırsatlar ve seçeneklerden feragat etmektir (UNDP, 1997). Adam Smith'in yoksulluk tanımını esas alan bu tanımlamaya göre yoksulluk, gelir düzeyi ile ilişkilendirilemez çünkü, gelir ekonomik bir kategoridir. Buna karşın yoksulluk insani bir kategori olmak zorundadır. Bu noktadan hareketle, insanın sağlık hizmetlerine, temiz su kaynaklarına, eğitim hizmetlerine ulaşabilirliği, uzun bir yaşam sürme hakkı ve "sürdürülebilirlik" kriterlerine dayalı olarak, yeni fırsat ve seçenekleri kullanabilmek için gerekli

altyapının varlığı ya da yokluğu ile belirlenen “insani yoksulluk” (human poverty) tanımı uyarınca bir endeks geliştirilmiştir. Ülkeler UNDP tarafından yapılan bu endekse göre değerlendirilerek yoksullukla mücadele stratejileri önerilmektedir.

Yoksulluk konusundaki tanımlama çabaları, post-modernizmin öne çıkardığı toplumdaki “ötekiler”in marjinalliklerini yitirmesi süreci ile birlikte yoksulluğun özel durumlarının da tanımlanması ihtiyacını beraberinde getirmiştir. 1975’lerden sonra yükselen feminist hareketin etkisiyle cinsiyet ayrımı (sex discrimination) yerini giderek toplumsal cinsiyete (gender discrimination) bırakınca, toplumsal cinsiyete bağlı yoksulluk (gender poverty) ya da yaygın bir deyişle “kadınların yoksulluğu” tartışmalarını da gündeme getirmiştir.

Yoksulluğun özünde toplumsal eşitsizliklerin bir sonucu olduğundan hareketle toplumsal cinsiyetlerin yani özellikle toplumda kadın rolü uygun görülen bireylerin var olan toplumsal eşitsizliklerden toplum içinde daha fazla pay aldıkları ve fırsat eşitliklerini kültürel ve toplumsal değerler ve normlar karşısında kaybettikleri ve daha derin ve daha yoğun bir yoksullukla karşı karşıya kaldıklarına dayanarak geliştirilen bu kavram beraberinde yoksul olmanın yanı sıra aynı zamanda kadın olma hali de varsa yoksulluğun “giderilemezliği”ne dikkat çekmektedir.

Toplumların diğer marjinal kesimleri olan özürlüler, çocuklar ve yaşlılar UNCHS’in tanımı ile “yoksunlar” (destitutes) kapsamında değerlendirilirken, “etnik yoksulluk”, “tek ebeveynli ailelerin yoksulluğu” ve gençlerde yoksulluk” tanımlamaları cinsiyete bağlı yoksulluk kriterlerini büyük ölçüde paylaşmaktadır.

Yoksullukla mücadele çabaları, yoksulluğun yalnızca tanımı ile yetinilmesinin sorunun çözümünde yeterli olamayacağı tartışmalarını da gündeme getirmiştir. Bu noktada yoksulluğun “derinliği” ve “yoğunluğu” ve “süresinin” de ölçülebilmesi gerekli müdahale ve mücadele yöntemleri arasındaki tercihlerin oluşturulması açısından zorunludur (Dünya Bankası, 1997).

FAO ve WHO, Dünya bankasınca saptanmış olan “mutlak yoksulluk” kriterini (ki aynı tanım gelir yoksulluğu (income poverty) olarak da adlandırılmaktadır) esas alarak, yoksulluğun yoğunluğunu ölçmek amacıyla yeni bir tanım geliştirmiştir. Bu kriter gereğince gelirinin tamamını harcadığı halde, mutlak yoksulluk kriterinde esas alınan günlük kalori miktarının yalnızca %80’ini karşılayabilenler “ultra yoksul” olarak tanımlanmaktadır. Dünyada bu durumda olanlara ilişkin sayısal bilgi verilmemekle birlikte WHO ikinci bir kriter daha geliştirerek süre belirlemektedir. WHO’nun belirlemesine göre ultra yoksulların yoksulluk durumlarının beş yıldan daha fazla sürmesi halinde onların durumlarının düzeltilmesinin olanaksız olduğu savunularak bu kategoridekiler “kronik yoksul” olarak tanımlanmaktadır.

Ultra yoksulluk tanımının hemen hemen eş anlamlısı olarak Dünya Bankasınca “olağanüstü yoksulluk” tanımı yapılmaktadır. Bu tanıma göre 1985 yılı satın alma paritelerine göre kişi başına yıllık

270\$'ın altında geliri olanlar olağanüstü yoksullar (extremly poor) olarak sınıflanmıştır. Günlük 0.74\$ gelire sahip bu olağanüstü yoksulların sayısı ise 633 milyon kişi olarak belirtilmiştir (World Bank, 1990, s:29).

FAO ve WHO tarafından yapılan çalışmalara paralel bir değerlendirme de UNCHS tarafından yapılmaktadır. GSMH'nin eşitsiz dağılımından kaynaklanan yoksulluğun tanımlanması ve eşitlikçi yeniden dağılımının sağlanmasında, gelire dayalı yoksulluk ölçütleri yaşanan yoksulluğun derinliği ve yoğunluğuna ilişkin bilgi vermekten uzaktır. Kısacası UNCHS yalnızca yoksul sayısı ile ilgilenmez, yoksullar arasında da var olan eşitsizlikler nedeniyle "yoksulların nasıl yoksulların en yoksuluna dönüştüğü" sorusunun cevabının aranmasının, gelirin eşitlikçi yeniden dağılımının sağlanmasına ilişkin önlemlerin geliştirilmesinde anahtar rol oynadığına dikkat çekmektedir (UNCHS, 1996).

Yoksulluk endeksi hesaplamalarında kullanılan bir başka yöntem ise; kısa dönemli düşme endeksi olarak anılmaktadır. Yoksulluk sınırı altındaki yoksulların ortalama gelir düzeyleri hesaplanarak, bunun GSYH içindeki oranını belirledikten sonra, yoksulluğun ortadan kaldırılması için ulusal kaynakların hangilerinin yeniden dağıtımının yararlı olabileceği konusunda kısa dönemli düşme endeksinin yol gösterici olabileceği kabul edilmektedir. Bu yöntemle yapılacak ayrıntılı çalışmalarla yoksullar arasında var olan gelir dağılımındaki eşitsizlikler bağlamında hesaplamalar yapılarak yoksulluğun duyarlılığı ve yoğunluğuna ilişkin saptamalara ulaşılabileceğinin yanı sıra, aynı yöntemle yoksulluğun coğrafi bölgeler, etnik yapı, yaş ve cinsiyete bağlı olarak kategorize edilebileceği savunulmaktadır.

Gelire dayalı yoksulluğu kullanım amacına uygun kavramlaştırma çabalarının tamamı için UNCHS çalışmalarında sözü edilen temel eksiklik; yoksulluk hakkına bilinmesi gereken tüm bilgiyi sağlamadaki yetersizliği noktasında yoğunlaşmaktadır. Örneğin gelir yoksulluğu ile barınma yoksulluğu arasında analitik ilişkilerin kurulamaması UNCHS tarafından yapılan eleştiriler arasında önemli bir yer tutmaktadır.

Aynı şekilde yoksulluk konusunda felsefi ya da siyasi bağlamda yoğunlaşan bakış açılarının da salt gelire bağlı yoksulluk kriterlerinden hareketle yeni açılımlar geliştirmesinin oldukça zor, hatta olanaksız olduğunu savunanlar da vardır. Yoksulluğa siyasi bakış açısı, yoksulluğun belirli ekonomik, toplumsal ve siyasal süreç içinde tanımlanabilmesini zorunlu kılmaktadır. Yoksulluğun siyasi değerlendirmesi konusu bazı yazarlar tarafından, yoksulluğu istatistiksel uygulamaya yönelik ölçme ve hesaplama yöntemlerinden daha anlamlı bulunmaktadır. Bu görüşü savunan yazarlar arasında bulunan Chambers (1995), yoksulların yoksulluğun belirli yönlerini nasıl değerlendirdikleri sorusu ile ilgilenmektedir. Chambers'ın bulguları, yoksulların sürekli karşılaştıkları işsizlik, hastalık gibi yaşamı olumsuz etkileyen olguları inceleyerek, yoksulların bu olguların yarattığı olumsuzlukların ötesinde güvenlik duygularının da zedelenmesi nedeniyle saptanabilenlerden çok daha büyük olumsuzluklarla karşılaştıkları sonucuna ulaşmaktadır.

Doğrudan yoksulluğu konu almıyor olsa da, Gunnar Myrdal'ın (1963) literatüre kazandırdığı “dip sınıf” (under class) kavramı ırkçılıkla bağlantılı olarak yoksulluğun kronikleşmesi ve derinleşmesi olgusundan söz etmekteydi. 1980'lerden sonra “dip sınıf” üzerinde yoğunlaşan tartışmalara göre dip sınıfın temel özelliği, nitelsiz işgücünün, işgücü piyasası dışına atılması yani kronik işsizlik, yoksulluk ve toplumsal dezavantajlı gruplara dahil olma olarak belirlenmiştir. ABD örneğinde yürütülen tartışmalar, dip sınıfın temel öğeleri arasına siyah olmak, yani farklı ırk mensubu olmayı özel olarak katmaktadır. ABD’de yaşanmakta olan yoksulluğun boyutlarının inanılmaz artışı, zencilerin yanı sıra beyazların da dip sınıf kavramı içinde değerlendirilmesinin gereğine ilişkin öncül tartışmaların başlamasına neden olmuştur. Hartigan’a (1987) göre dip sınıf ırklardan bağımsız, işsizleşme süreci ile artan kronik yoksulluğu tanımlamaktadır. Bu yeni grup, ya da yeni toplumsal sınıf, toplumsal sınıfa kategorilerinin hiçbirine dahil edilemez, çünkü, mevcut statülerin korunması telaşına düşmüş tüm sınıflar tarafından dışlanmaktadır.

Görüldüğü gibi, yoksulluk kavramının içeriklendirilmesi ve ölçülmesine ilişkin çalışma ve tartışmalar, yoksulluk olgusunun hızla yaygınlaşması nedeniyle yükselen toplumsal gerilimlere paralel bir ivme ile 1990 ve sonrası yakın tarihli çalışmalara dayanmaktadır.

2.2 Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk Konusundaki Saptamalar

İngiltere’de ilk kez 1886 yılında Charles Booth tarafından yoksulluk ile ilgili anketler başlatılmış ve 1902 yılında araştırmacı Rowntree tarafından sonuçlar yayınlanmıştır. Booth, çalışan kesimin yaşam koşullarını ve yoksulluk boyutunu araştırma çalışmalarını başlatan İngiliz armatördür. Çalışmayı ilk kez kendi çalışanlarına uygulamıştır. Çalışma üç önemli aşamadan geçirilmiştir:

- i) çalışanların konut, iş ve kazanç durumları hakkında bilgiler elde edilmiş,
- ii) çalışanların aileleri ile görüşme yapılmış,
- iii) yoksul aileler birinci dereceden ve ikinci dereceden yoksullar olarak iki sınıfa ayrılmıştır.

Birinci dereceden yoksullar, yaşamlarını devam ettirebilmek için minimum temel gereksinimlerini karşılayacak kadar kazanamayanlar olarak sınıflanırken, ikinci dereceden yoksullar, temel gereksinimleri yanında yararlı ya da yararsız başka harcamalar yapabilen hanehalkları olarak ayırt edilmişlerdir. Minimum gereksinimler olarak gıda, giyim gibi harcamalar dikkate alınarak, bu harcamaların maliyeti yoksulluk sınırı olarak kabul edilmiştir (Moser, 1979).

Yoksulluk sınırı ile ilgili yapılan çalışmalar, günümüze kadar artarak devam etmiştir. Ülkeler, ulusal boyutta yoksulluk sınırlarını ve yoksul fertlerini ortaya koymaya yönelik çalışmalara girişmişlerdir. Ülkeler arasında yoksulluğun boyutunu ortaya çıkarmada ise daha çok, Dünya Bankası’nın az gelişmiş ülkeler ve geliştirmekte olan ülkelere yaptığı çalışmalara rastlanmaktadır. Aynı zamanda Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) çerçevesinde hazırlanan İnsani Gelişme Raporunda, dünya

lkeleri arasındaki gelişmişlik farklılıklarını ve yoksulluğun boyutunu veren sonuçlar yer almaktadır (UNDP, 1999).

2.2.1 Dünyada Yoksulluk

lkeler bütünüyle dikkate alındığında ve gelişmişlik düzeyleri karşılaştırıldığında yüksek, orta ve düşük gelirli ülkeler olarak sınıflandırılmaktadır. Bugün Paris'li bir orta sınıf aile, Güneybatı Asya'nın kırsal kesiminde yaşayan bir aileye oranla yüz kat daha fazla kazanıyor, Filipinli bir ifti, New York'lu bir avukatın bir ayda kazandığına ancak iki yılda erişebiliyor ve Amerikalılar, her yıl lokanta ve süpermarketlerde 30 milyar dolar harcıyorlarsa ki bu da, Bangladeş'in Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'sına eşitse, bu durum ortada oldukça büyük bir sorunun olduğuna işarettir (Chossudovsky, 1994). Bu sorunla baş edebilmek için yoksulluğun boyutunu belirlemek ve yoksulluğu ortadan kaldıracak politikaları ortaya koymak gerekmektedir. Bu politikaları uluslararası boyutta belirlemek ancak ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin karşılaştırması ile yapılmaktadır. Yoksul olan ülkelerin kişi başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla(GSYİH), beklenen ömür, bebek ölüm hızları, nüfus artışları gibi sosyo-ekonomik göstergeleri, o ülkelerin gelişmişlik düzeylerini diğer ülkelerle karşılaştırmada en belirgin ölçütlerdir. Bu ltlere UNDP 1990 İnsani Gelişme Raporu'nda yer verilmektedir.

UNDP 1999 Dünya İnsani Gelişme Raporu ile sanayileşmiş, gelişmekte olan ve azgelişmiş sınıflamalarına sahip ülkelerin insana yaptıkları yatırım değerlendirilerek "İnsani gelişme indeksi" oluşturulmuştur. Beklenen mr, eğitim alma durumu ve kişi başına Satınalma Paritesi ile düzeltilmiş gerçek Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) gibi üç temel göstergeden yola çıkılarak oluşturulan indeks uluslar arası karşılaştırmalar açısından önemli bir veri tabanı oluştırmaktadır. Türkiye bu göstergelerle 174 ülke arasında 86. sırada yer almaktadır. 174 ülkeden 45'i yüksek, 94' orta, 35'i ise düşük düzeyde insani gelişmeye sahiptir. Yine bu 174 ülke, kişi başına gerçek GSYİH yönünden incelendiğinde, en düşük kişi başına gelire sahip ülke olan Sierra Leone'de kişi başına 410\$ düşerken, en yüksek gelirli Lüksemburg'da bu rakam 30,863\$'dır. Yaratılan gelir ve bu gelirin kişi başına düşen payı açısından eşit-sizliğin boyutu oldukça yüksektir. Lüksemburg'da kişi başına GSYİH, Sierra Leone'ye oranla 75 kat daha fazladır (UNDP, 1999).

İnsani gelişme göstergeleri dışında, ülkelerin resmi rakamları yönünden gelişmekte olan ülkelerin ve sanayileşmiş ülkelerin bazılarında yoksulluğun boyutu Tablo 2.1 ve Tablo 2.2'de verilmektedir.

Tablo 2.1 **Gelişmekte Olan Ülkelerin Bazılarında Yoksulluk**

Ülkeler	Geliri günlük 1 \$ (SGP ile)'lık yoksulluk sınırının altında olan nüfus (%)	Geliri ulusal yoksulluk sınırı altındaki nüfus (%)
Arjantin	-	26
Brezilya	28.7	17
Çin	23.7	-
Endonezya	14.5	8
Filipinler	27.5	41
Güney Afrika	23.7	-
Hindistan	52.5	-
Kolombiya	7.4	19
Malezya	5.6	16
Meksika	14.9	34
Peru	49.4	32
Şili	15	-
Tayland	0.1	13
Tunus	3.9	14
Ürdün	2.5	15
Venezuela	11.8	31

Tablo 2.2 Sanayileşmiş Ülkelerde, Doğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerinin Bazılarında Yoksulluk

Ülkeler	Medyan gelirin yarısından az gelire sahip nüfus (%)	Geliri günlük 14.4 \$ (SGP ile)'lık yoksulluk sınırının altında olan nüfus (%)
ABD	19.1	14.1
Almanya	5.9	11.5
Avustralya	12.9	7.8
Belçika	5.5	12
Danimarka	7.5	7.6
Finlandiya	6.2	3.8
Fransa	7.5	12
Hollanda	6.7	14.4
İngiltere	13.5	13.1
İrlanda	11.1	36.5
İspanya	10.4	21.1
İsveç	6.7	4.6
İtalya	6.5	2
Japonya	11.8	3.7
Kanada	11.7	5.9
Lüksemburg	5.4	4.3
Macaristan	10	4
Norveç	6.6	2.6
Polonya	11.6	20
Rusya Federasyonu	22.1	50

Yoksulluğun uluslararası boyutu yanında, ülke içindeki büyüklüğü de ayrı bir çalışma konusudur. Yoksulluğun ulusal boyutunu belirlemede, uluslararası çalışmalarda izlenen yolun dışında farklı bir çalışmanın yapılması gerekmektedir. Bugün uluslararası karşılaştırmalarda gelişmiş ülkeler arasında yer alan ABD'de bile, günlük 14.4 \$'ın altında gelire sahip yoksul insan oranı %14.1 civarındadır. Öyleyse her ülkenin kendine göre bir yaşam standardı ve bu yaşam standardının altında olan yoksul insanları vardır. Yani yoksulluk ulusal boyutta ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir.

2.2.2 Türkiye’de Yoksullukla İlgili Çalışmalar

Yoksulluk ölçümünde kullanılan veri türü, her bir ülkenin istatistik kapasitelerine göre değişmektedir. Genelde hanehalkı anketleri, nüfus sayımları ve idari kayıtlar ana veri kaynaklarıdır. Türkiye’de yoksulluk konusunda yapılan çalışmalarda hanehalkı gelir ve tüketim harcamaları anketlerinden yararlanılmıştır.

Türkiye’de yapılan yoksulluk sınırı bulmaya ve yoksul oranını belirlemeye yönelik çalışmalara tarihsel sırada ve özet olarak alt bölümlerde yer verilmiştir.

a) Türkiye Ekonomisinde Yapısal Değişim Ve Gelir Dağılımı (Ö. Dağdemir, 1993)

Dağdemir (1993)’in çalışmasında, yoksulluk sorunu ve yoksulluğun sosyo-ekonomik yapısına ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir. Gelir dağılımının iyileştirilebilmesi için yoksulluk çeken grupların yaşam düzeylerinin yükseltilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca 1968, 1973 ve 1987 gelir dağılımı çalışmalarında ortaya çıkan yoksulluk sınırları ve yoksul oranları çalışmada verilmektedir (Tablo 2.3).

Tablo 2.3 Yoksulluk Sınırlarında Haneler

	1968	1973	1987
Yoksulluk sınırı (TL)	6,940	12,000	1,357,000
En yoksul % 40’ın toplam gelirden aldığı pay (%)	9.5	11.5	14.8
En yoksul % 60’ın toplam gelirden aldığı pay (%)	20.6	24.0	28.9
Ortalama gelirin yarısından az gelir elde eden yoksul hanelerin oranı (%)	49.1	41.6	34.2
Mutlak yoksulluk (%)	51.5	38.4	22.5

Tablo 2.3’ten, 1968-1987 dönemi boyunca yoksulluğun azaldığı görülmektedir. Yoksul olarak tanımlanan düşük gelirli % 40’ın ve % 60’ın toplam gelirden aldıkları pay sırasıyla, % 2.9 ve % 2.1 oranında artmıştır. Aynı durum diğer yoksulluk ölçütlerinde de gözlenmiştir.

Hanehalkı reisinin işteki durumuna göre yoksulluk ölçütlerine baktığımızda, yoksulluğun büyük ölçüde ücret geliri ile geçinen haneler ile kendi hesabına çalışan haneler arasında yaygın olduğu gözlenmiştir (Tablo 2.4).

Tablo 2.4 Hanehalkı Reisinin İsteği Durumuna Göre Yoksulluğun Sosyo-Ekonomik Yapısı, 1987

HHR'nin işteki durumu	Ortalama gelirin yarısından az gelir elde etme kriterine göre		Mutlak yoksulluk kriterine göre	
	(grup içinde %)	(tüm yoksullar içinde %)	(grup içinde %)	(tüm yoksullar içinde %)
Ücretli	48.5	52.46	36.23	51.71
Kendi hesabına	35.12	46.32	28.45	47.15
İşveren	6.67	1.22	3.54	1.15

Türkiye’de planlı dönem boyunca yoksulluk sorununun hafifletilmesi, istikrarlı ekonomik büyüme ile başarılmıştır. Büyüme hızının gerilediği yıllar, yoksulluğun daha da şiddetlendiği yıllar olmuştur. Bu nedenle de yoksulluğun hafifletilmesi ve gelir dağılımının iyileştirilmesi için ekonominin üretim gücünün ve gelir düzeyinin artırılması vazgeçilmez bir zorunluluktur (Dağdemir, 1993).

b) Türkiye’de Bölge Ayrımında Yoksulluk Sınırı (G. Erdoğan, 1996)

Erdoğan (1996)’ın çalışmasında bölge ayrımında Türkiye’de yoksulluk sınırları ve yoksul oranları çeşitli yoksulluk sınırı bulma yöntemlerine göre verilmektedir. Yoksulluk nedir? Kimler yoksuldur? Yoksulluğun bir standardı var mıdır? Kısaca yoksulluk düzeyi diyebileceğimiz bir sınır söz konusu mudur? Bu sorulara yanıt verebilmek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, konuya ilişkin günümüze kadar yapılan çalışmalar incelenmiş, Türkiye için yoksulluk düzeyini ve yoksul sayısını belirlemeye yönelik analizlere yer verilmiştir.

Yoksulluk sınırı ile ilgili çalışmalarda genelde izlenen yol, kişinin yaşamını devam ettirebilmesi için gereken minimum standart geçinme düzeyinin belirlenmesi yönündedir. Yaş, cinsiyet ve yaşanılan yerleşim yerine göre bu tür gereksinimler bireysel olarak farklılık gösterebilmektedir. Minimum standart geçinme düzeyinin belirlenmesinde, kişinin günlük asgari alması gereken kalori miktarı ve bu kaloriyi alabilmesi için yapması gereken harcama dikkate alınmaktadır. Düzenlenen hanehalkı gelir ve tüketim harcamaları anketi verileri, gıda harcamalarının toplam harcama içindeki paylarını vermesi açısından önemlidir. Toplumun gelişmişlik düzeyini belirleyici bir oran olan gıda oranı, yoksulluk sınırını belirleme açısından çeşitli çalışmalarda kullanılmıştır. Engel kanununa göre gelir arttıkça gıda harcamaları azalmaktadır. Başka bir deyişle, gelirin yükselmesiyle hane harcamaları gıdadan ziyade diğer harcama gruplarına dağılmakta, dolayısıyla hane harcamaları yalnızca gıda harcamalarında yoğunlaşmamaktadır.

Yalnızca gelir değil, aynı zamanda hanehalkı büyüklüğü de harcamaların belirlenmesinde etkin bir role sahiptir. Dolayısıyla yoksulluk sınırını belirlemede hanehalkı büyüklüğü de önemli bir değişkendir. Ayrıca hanehalkının sosyo-ekonomik durumu, yaşadığı konutla ilgili harcamaları, sağlık

hizmetlerinden yararlanışı, hanehalkı fertlerinin meslek ve çalışma koşulları gibi etkenler de yoksulluk düzeyini belirlemede göz ardı edilemeyecek özellikte değişkenlerdir.

Bu çalışmada, Türkiye geneli, kırsal ve kentsel yerleşim yerleri ile yedi coğrafi bölge ayrımında yoksulluk sınırlarını bulmaya ve bu sınırların altında olan hanehalkı sayısını belirlemeye yönelik sonuçlar yer almaktadır. Çalışmanın veri kaynağı, 1994 yılında Devlet İstatistik Enstitüsü'nün düzenlediği ve bir yıl boyunca her ay değişen hanehalklarına uygulanan Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi sonuçlarıdır.

Çalışmada asgari alınması gerekli kalori miktarı yaklaşımdan yola çıkılarak hanehalklarının minimum gıda sepeti maliyetleri, Türkiye, kent, kır ve 7 coğrafi bölge ayrımında elde edilmiştir. Bu minimum gıda sepeti maliyetleri, hanehalklarının gıda harcamaları ve toplam hanehalkı harcamaları ile karşılaştırılmıştır. **Yöntem 1A**'da, hanehalklarının toplam gıda harcamaları belirlenen gıda sepeti maliyetlerinden daha az olan, yani *yeterince beslenemeyen hanehalklarına* ulaşılmıştır. **Yöntem 1C**'de ise, gıda harcaması maliyetleri hanelerin toplam harcamaları ile karşılaştırılarak, gıda sepetini bile doldurabilecek kadar kazanmayan *oldukça yoksul hanehalkları* belirlenmiştir. **Yöntem 2**'de, yalnızca gıda sepeti maliyetleri değil, zorunlu gereksinimlerden konut, ulaştırma, giyim ve ev eşyası harcamaları da dikkate alınarak hanelerin minimum elde etmeleri gereken gelir, yani yoksulluk sınırları elde edilmiştir. Bu yöntem ile bulunan hanehalkları, *alt düzey yoksullar* olarak sınıflandırılmışlardır. **Yöntem 3**'de ise gıda oranı yaklaşımı ile yoksulluk sınırları elde edilmiş, yoksul hanehalkları ise *üst düzey yoksul* sınıfına dahil edilmiştir.

Tablo 2.5 Yerleşim Yerlerine ve Yöntemlere Göre Yoksul Hanehalkı Oranları (%)

YÖNTEM NO	YÖNTEM ADI	Türkiye	Kent	Kır	Marmara	Ege	Akdeniz	İç Anadolu	Karadeniz	Doğu Anadolu	Güneydoğu
Yöntem 1A	min. gıda harcaması yöntemi	55	54	55	53	46	50	49	54	59	65
Yöntem 1C	min. gıda harc. - toplam harcama (yerleşim yer.)	11	7	14	5	3	7	10	13	18	18
Yöntem 2	temel gereksinimler yaklaşımı	31	28	32	29	24	29	30	34	33	37
Yöntem 3	gıda oranı (%40) yaklaşımı	43	26	63	42	43	53	39	50	40	66

Tablo 2.6 Yerleşim Yerlerine ve Yöntemlere Göre Yoksulluk Sınırları

YÖNTEM NO	YÖNTEM ADI	TÜRKİYE (hane Aylık (1000TL))	halkı Yıllık (1000TL)	başına) Yıllık (\$)	(fert Aylık (1000TL))	ba Yıllık (1000TL)	şına) Yıllık (\$)
Yöntem 1A	min. gıda harcaması yöntemi	3,307	39,684	3,125	654	7,848	618
Yöntem 1C	min. gıda harc. - toplam harcama (yerleşim yer.)	4,109	49,308	3,882	654	7,848	618
Yöntem 2	temel gereksinimler yaklaşımı	5,881	70,572	5,557	1,521	18,252	1,437
Yöntem 3	gıda oranı (%40) yaklaşımı	6,259	75,108	5,914	1,285	15,420	1,214

(1 ABD doları SGP ile = 12,700 TL alınmıştır.)

Sonuçta, Türkiye, kent, kırsal ve 7 coğrafi bölge ayrımında yoksul hanehalkı oranları elde edilmiştir. Türkiye’de hanehalklarının %11’i oldukça yoksul, bunu izleyen %20 alt düzey yoksul, %12 ise üst düzey yoksul sınıfındadır. Hanehalklarının toplam olarak %43’ünün yoksul olduğu ülkemizde, bu yoksul hanehalklarına ek olarak %12 hanehalkı da yeterince beslenemeyenler grubuna girmektedir. Türkiye’de ise yoksullarla birlikte, toplam %55 hanehalkı yeterince beslenememektedir.

Fert bazında rakamlar, hanehalkı rakamları ile karşılaştırıldığında hanehalkı büyüklüklerinin fazla olduğu haneler yoksul grubuna girdikleri için, fert bazında daha fazla yoksul elde edilmiştir. Fertlerin %15’i oldukça yoksul, %23’ü alt düzey yoksul, %9’u ise üst düzey yoksuldur

Yoksulların yoksulluk sınırını geçebilmeleri için yaklaşık %30-%50 oranında elde ettikleri gelirlerinin artması gerekmektedir. Yoksulların kitle ortalama gelirine ulaşabilmeleri içinse, elde ettikleri kazançlarının %120-%300 oranında artması gerekecektir. Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlar, kentsel yerleşim yerlerine göre daha fazla yoksulluk problemi ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bölge ayrımı incelendiğinde ağırlıklı olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri diğer bölgelere nazaran daha fazla yoksullukla mücadele eden insanımızı barındırmaktadırlar (Erdoğan, 1996).

c) Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları (R. Dumanlı, 1996)

Dumanlı (1996)’ın çalışmasında, Türkiye’de yoksulluğun boyutları çeşitli kesimler ve yıllar itibarı ile verilmektedir. Çalışmanın amacı, ülkemizde henüz çok bakir bir alan olan yoksulluk konusundaki tartışmalara ışık tutmak ve bir anlamda yol göstermektir. Çalışmada insanların yeterli ve dengeli beslenmesi için almaları gereken asgari kalori miktarlarına göre oluşturulan beslenme kalıbı kullanılmıştır. Veri kaynağı; DİE 1987 Yılı Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları anketi sonuçlarıdır.

Yöntem olarak kabul edilen günlük 2450 kalori alınması gereğinden hareketle çeşitli besin gruplarından bu kaloriyi verecek miktarlar gramlandırılmakta ve günlük değerler bulunmaktadır. Günlük gramajlar fiyatlarla çarpılarak toplam parasal değere ulaşılmaktadır. Bu değerler kişi başına yoksulluk sınırlarıdır. Bu sınırlar Tablo 2.7’de verilmektedir. Yoksul oranları ise Tablo 2.8’dedir.

Tablo 2.7 Türkiye’de Kişi Başına Yoksulluk Sınırı (Cari Fiyatlarla TL)

Yıllar	Günlük		Aylık		Yıllık	
	TL	ABD \$	TL	ABD \$	TL	ABD \$
1987	780	0.91	23,400	27.30	284,700	332.2
1988	1,297	0.91	39,910	27.30	473,405	332.2
1989	2,129	1.00	63,870	30.00	777,085	365.0
1990	3,804	1.46	114,118	43.76	1,388,433	532.4
1991	5,851	1.41	175,540	42.20	2,135,740	513.4
1992	10,495	1.52	314,861	45.71	3,830,809	556.2
1993	17,626	1.60	528,780	48.13	6,433,490	585.6
1994(*)	40,264	1.48	1,207,920	44.50	14,696,360	541.4

(*) 1994 yılı 9 aylık verilere göre dir.

Tablo 2.8 Türkiye’de Kentsel Ve Kırsal Yoksulluk (%), 1987

Bölgeler	Kır+Kent		Kır		Kent	
	Hane	Fert	hane	fert	hane	fert
Ege-Marmara	3.74	3.01	5.43	4.36	0.00	0.00
Akdeniz	19.80	18.55	22.27	21.03	14.36	13.00
İç Anadolu	32.01	26.30	29.14	23.33	38.33	32.94
Karadeniz	10.49	8.34	11.28	8.76	8.75	7.41
Doğu ve Güneydoğu Anadolu	33.97	43.80	31.88	42.53	38.57	46.64

Çalışmada yoksullukla mücadele konusunda da öneriler verilmekte, Türkiye’deki durum gözden geçirilmektedir (Dumanlı, 1996).

d) 4 Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi Ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla Ölçülmesi (E. Dansuk, 1997)

Dansuk (1997) çalışmasında, Türkiye’de varolan yoksulluğun boyutlarını ve sosyal göstergelerle ilişkisini belirlemeye yönelik saptamalarda bulunmuştur. Tüketim harcamaları bazında oluşturulan yeni bir yaklaşım ile yoksulluğun toplumsal tabanını irdelemiştir. En düşük tüketim harcaması tutarı yoksulluk sınırı kabul edilerek yoksulluk oranlarına erişilmiştir.

Buna göre 1987 yılı baz alındığında, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde kişi başına ortalama tüketim harcaması olan 29,950 TL/ay değeri yoksulluk sınırındır. Bu sınıra göre elde edilen yoksul oranları Tablo 2.9’da verilmektedir.

Tablo 2.9 Tüketim Harcamasına Göre Türkiye’de Mutlak Yoksulluk (%), 1987

Bölgeler	Bölge içi		Bölgelerarası	
	hane	kişi	hane	Kişi
Ege-Marmara	6.53	5.11	9.45	6.61
Akdeniz	32.40	28.61	17.05	15.86
İç Anadolu	32.51	27.62	30.90	26.54
Karadeniz	28.70	22.59	11.91	10.62
Doğu ve Güneydoğu Anadolu	53.23	47.59	30.68	40.37
Kent	17.73	17.75	36.47	34.68
Kır	34.19	30.07	63.53	65.32
Türkiye	25.54	24.36	100.00	100.00

Bölgesel kalori ve fiyat farklılıkları hesaba katılarak her bölge için farklı yoksulluk sınırlarına ulaşılmıştır. Buna göre bölgesel mutlak yoksulluk sınırları ve yoksul kişi oranı tablo 2.10’da verilmektedir.

Tablo 2.10 Türkiye’de bölgesel mutlak yoksulluk sınırları (TL/ay) ve yoksul kişi oranı (%), 1987

Bölgeler	yoksulluk sınırları (TL/ay)		yoksul kişi oranı (%)		
	kent	kır	kent	kır	Toplam
Ege-Marmara	27,202	23,348	16.26	5.43	9.56
Akdeniz	24,160	21,457	11.79	26.21	20.72
İç Anadolu	24,595	21,744	29.84	22.16	25.09
Karadeniz	22,723	21,349	6.71	10.91	9.31
Doğu ve Güneydoğu Anadolu	22,340	20,246	35.4	35.28	35.32

Çalışmada yoksulluk ile gelir dağılımı yapısı, bölgesel gelir eşitsizlikleri, işgücü, cinsiyet, eğitim, bazı demografik unsurlar arasındaki ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Ayrıca gelir dağılımını bozucu çeşitli makroekonomik politikalara değinilmiştir. Bu bakış açısına bağlı olarak yoksul kitlenin eğitimsizler, düşük eğitilmiş kişiler, kadınlar, sosyal güvenlik ağı dışında olanlar, tarım kesiminde yaşayanlar ve kayıtsız işgücüne sahipler arasında yaygın olduğu saptanmıştır.

e) Türkiye’de Yoksulluk: Boyutu Ve Profili (G. Erdoğan, 1997)

Daha önce yapılan “Türkiye’de Bölge Ayrımında Yoksulluk Sınırı” çalışmasında (Erdoğan, 1996) önerilen minimum gıda harcaması maliyeti ve temel gereksinimler maliyeti yöntemleri dikkate alınarak, Türkiye’de yoksulluğun profili ortaya çıkarılmıştır. Çalışmanın veri kaynağı, Devlet İstatistik Enstitüsü’nün düzenlediği 1994 Hanehalkı Tüketim Harcamaları ve Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi sonuçlarıdır (DİE, 1997).

Yoksul fertlerin cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu, medeni durumu, çalışma durumu, iktisadi faaliyeti gibi konular ile yoksul hanelerin oturdukları konutun büyüklüğü, ısıtma sistemi, mülkiyet durumu gibi konularla Türkiye’de yoksulluğun profili aşağıdaki bölümlerde verilmektedir.

Tablo 2.11 Minimum Gıda Harcaması Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin Cinsiyete Ayrımında Yaş, Eğitim Ve Medeni Durum Dağılımı (Türkiye)

	Toplam Yoksul Sayısı	Toplam Yoksul % (grup içi)	Kadın Yoksul Sayısı	Kadın Yoksul % (grup içi)	Erkek Yoksul Sayısı	Erkek Yoksul % (grup içi)
Türkiye	4 977 944	8.37	2 563 287	8.48	2 414 657	8.25
0 –14	2 353 042	12.57	1 162 252	12.67	1 190 790	12.48
15-64	2 414 197	6.43	1 295 217	6.66	1 118 980	6.19
65+	210 705	6.50	105 818	6.63	104 887	6.38
Türkiye	4 189 600	7.83	2 166 153	7.94	2 023 447	7.71
Okuryazar değil	1 337 853	14.37	913 784	13.32	424 069	17.32
Okuryazar olup, bir okul Bitirmeyen	1 023 134	11.21	451 032	10.10	572 102	12.27
İlkokul	1 630 185	6.73	754 597	6.36	875 588	7.09
Ortaokul ve dengi	136 981	2.94	29 060	1.71	107 921	3.65
Lise ve dengi	57 147	1.21	17 538	0.91	39 609	1.42
Yüksekokul, üniversite	3 325	0.23	142	0.03	3 183	0.32
Master, doktora	975	1.85	0	0.00	975	2.60
Türkiye	3 130 273	6.91	1 671 024	7.18	1 459 249	6.63
Hiç evlenmemiş	1 264 125	8.27	665 954	9.06	598 171	7.54
Evli	1 732 894	6.23	893 268	6.34	839 626	6.11
Eşi ölmüş	116 875	6.07	96 871	5.94	20 004	6.78
Boşanmış	12 398	6.19	11 327	7.48	1 071	2.20
Ayrı yaşıyor	3 981	4.93	3 604	5.92	377	1.90

Tablo 2.12 Temel Gereksinimler Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin Cinsiyete Ayrımında Yaş, Eğitim Ve Medeni Durum Dağılımı (Türkiye)

	Toplam Yoksul Sayısı	Toplam Yoksul % (grupiçi)	Kadın Yoksul Sayısı	Kadın Yoksul % (grupiçi)	Erkek Yoksul Sayısı	Erkek Yoksul % (grupiçi)
Türkiye	14 458 178	24.30	7 478 712	24.75	6 979 466	23.85
0 –14	6 110 451	32.65	3 044 658	33.20	3 065 793	32.13
15-64	7 630 109	20.33	4 079 550	20.97	3 550 559	19.64
65+	717 618	22.14	354 504	22.20	363 114	22.08
Türkiye	12 485 442	23.33	6 486 727	23.78	5 998 715	22.87
Okuryazar değil	3 358 925	36.08	2 360 014	34.40	998 911	40.79
Okuryazar olup, bir okul Bitirmeyen	2 832 369	31.03	1 340 285	30.02	1 492 084	32.00
İlkokul	5 303 777	21.90	2 499 924	21.06	2 803 853	22.71
Ortaokul ve dengi	639 648	13.73	179 511	10.57	460 137	15.55
Lise ve dengi	331 769	7.05	103 663	5.39	228 106	8.18
Yüksekokul, üniversite	17 979	1.25	3 330	0.74	14 649	1.48
Master, doktora	975	1.85	0	0.00	975	2.60
Türkiye	9 729 385	21.47	5 124 832	22.01	4 604 553	20.91
Hiç evlenmemiş	3 716 043	24.32	1 901 925	25.87	1 814 118	22.88
Evli	5 566 780	20.01	2 858 240	20.28	2 708 540	19.72
Eşi ölmüş	399 879	20.77	327 455	20.08	72 424	24.56
Boşanmış	29 394	14.68	23 716	15.66	5 678	11.65
Ayrı yaşıyor	17 289	21.42	13 496	22.16	3 793	19.16

Çalışmada fertlerin çalışma durumu, gelir durumu, iktisadi faaliyet ve meslek durumları dikkate alınarak yoksulluğun büyüklüğü verilmiştir. Hanehalkının tek kişi, çift kişi, çocuklu ebeveyn olmaları durumlarına göre de yoksulluğun profili çıkarılmıştır. Ayrıca hanehalkının oturduğu konutun özelliğine göre de yoksulluk analiz edilmiştir.

Özet olarak bu çalışmada, yoksulluk sınırı bulmada ve yoksulluğun profilini ortaya koymada minimum gıda harcaması maliyeti yöntemi ile temel gereksinimler maliyeti yöntemleri kullanılmıştır. Bu yöntemlere göre hanelerin birinci yönteme göre %5.66'sı fertlerin ise %8.37'si yoksuldur. İkinci yönteme göre hanelerin %19.31'i, fertlerinse %24.30'u yoksullukla karşı karşıyadır. Fert yoksulluk oranının hanehalkı yoksulluk oranından yüksek olmasının nedeni kalabalık hanehalklarının daha fazla yoksulu barındırdığının göstergesi olması nedeniyledir. Yoksulluk oranlarına yerleşim yeri bazında bakıldığında, kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanların refah düzeyinin kentsel alanlarda yaşayanlara oranla daha düşük olduğu gözlenmiştir. Fertlerin öğrenim düzeyi arttıkça yoksulluktan uzaklaştıkları belirlenmiştir. Yevmiyeli çalışanların diğer çalışanlara göre daha fazla oranda yoksul ferde sahip oldukları bulunmuştur. Çalışmayanlar içinde; işi olmayanların, hasta ve yaşlı olanların yoksulluk oranı, diğer çalışmayanlara göre daha yüksektir. Tarım geliri elde edenler ve tarımsal kesimde çalışanların refah düzeyinin diğer çalışanlara göre düşük olduğu ve daha fazla yoksullukla içiçe oldukları belirlenmiştir.

f) Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu Ve Yoksulluk Analizi 1987-1994 (Ö. Dağdemir, 1999)

Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinde makro-ekonomik daralmanın yaşandığı 1987-1994 döneminde yoksulluk sorununun nasıl etkilendiği araştırılmıştır. Çalışmada yoksulluğun sadece sayısal değişimi değil, aynı zamanda yoksulluk açığı ve yoksullar arası gelir eşitsizliği gibi yoksulluk ölçütleri yardımıyla yoksulluğun şiddetindeki değişim de değerlendirilmiştir. Türkiye’deki yoksulluk sorunu, bölgesel ve kırsal yerler ayrımında ele alınmış ve yoksulluk ölçütleri yardımıyla yoksulluğun yapısal değişiminin analizi yapılmıştır. Yoksulluk ölçütlerindeki değişim, yoksul hanehalklarının gelirlerindeki görece büyüme ve gelirin yeniden dağılımı gibi iki temel faktörün etkisi ile açıklanmıştır. Buradan hareketle, gelirin yeniden dağılımı ve büyümenin yoksulluk ölçütlerindeki toplam değişime etkileri araştırılmıştır. Bu araştırma için Minimum Gıda Maliyeti (MGM) ve Temel Gereksinimler Maliyeti (TGM) yöntemlerinin yoksulluk sınırları baz alınmıştır.

Tablo 2.13 Yoksulluk Ölçütlerine Göre Türkiye’de Yoksulluk

Yerleşim yeri	Yıllar	Sen indeksi		Yoksul kişi oranı		Yoksulluk açığı		yoksul gelir eşitsizlik katsayısı	
		MGM	TGM	MGM	TGM	MGM	TGM	MGM	TGM
Türkiye	1987	0.06	0.14	11.5	27.0	0.34	0.31	0.15	0.14
	1994	0.05	0.16	11.5	29.5	0.38	0.31	0.17	0.14
Kent	1987	0.02	0.06	6.9	14.3	0.13	0.24	0.06	0.08
	1994	0.03	0.11	8.7	20.0	0.19	0.26	0.06	0.10
Kır	1987	0.12	0.26	21.2	41.5	0.36	0.40	0.18	0.21
	1994	0.11	0.25	20.2	42.5	0.32	0.38	0.14	0.19

Türkiye’de yoksulluğun kentsel yerler kaynaklı artış gösterdiği ve kırsal yerlerde yoksulluk oranındaki artışın ötesinde yoksulluğun derinleştiği ve yoksullararası gelir eşitsizliğinin artarak sorunu daha da ağırlaştırdığı görülmektedir. Türkiye’de yoksulluğun artmış olması, ekonomik istikrarsızlıkların ortaya çıkardığı, makro-ekonomik gelişmelerin etkisiyle daha da dengesiz hale gelen gelir dağılımı faktörü ile açıklanmaktadır.

g) Gıda Harcaması Çalışması (TÜRKİŞ, 1987)

TÜRKİŞ, Ankara’da yaşayan 4 kişilik bir işçi ailesinin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması gereken asgari gıda tutarını veren bir çalışma gerçekleştirmektedir. Gıda harcaması ile ilgili hesaplama, farklı yaş gruplarına göre bilimsel veriler çerçevesinde oluşturulan beslenme kalıbı esas alınmaktadır. Bir işçinin ailesi ile birlikte, fizyolojik ihtiyaçları ile tutarlı, yeterli ve dengeli beslenmesini sağlamak için gerekli olan kalori sayısı ve bunu karşılayacak besinlerin cins ve miktarı esas alınarak, çalışanların yoğun olarak alışveriş yaptıkları yerlerden fiyatlar derlenmekte ve yapılması gereken asgari düzeydeki gıda harcamasına ulaşılmaktadır. Çalışma Aralık 1987’den bu yana düzenli

olarak her ay yapılmaktadır. Aralık 1999 itibarıyla dört kişilik ailenin gıda harcaması, Tablo 2.14’de verilmektedir.

Tablo 2.14 Dört Kişilik Ailenin Gıda Harcaması (Aralık 1999)

	Gıda harcaması (1,000 TL)
Yetişkin işçi	34,054
Yetişkin kadın	28,382
15-19 yaş grubu çocuk	35,945
4-6 yaş grubu çocuk	24,572
TOPLAM	122,952

İnsan onuruna yaraşır düzeyde yaşamak için yalnızca gıda harcaması değil, giyim, konut, ulaşım ve diğer ihtiyaçlarında dikkate alınması gerekmektedir. Bu ihtiyaçlar, DİE’nin gerçekleştirdiği hanehalkı tüketim harcamaları anketinin sonuçlarına göre toplam harcama içinde % 67.1 paya sahiptir (gıda harcamalarının payı % 32.9). Böylece dört kişilik ailenin gıda ve diğer zorunlu giderler için yapması gereken aylık harcama tutarı, diğer bir söyleyişle **yoksulluk sınırı** Aralık 1999 itibarıyla 373,715,000 TL olmaktadır.

2.3 Kalkınma Kavramındaki Değişim

1970’li yıllara gelinceye kadar kalkınma kavramı sadece ekonomik yönüyle algılanmış ve GSMH ile ölçülmeye çalışılan iktisadi büyüme hedefi ile ilişkilendirilmiştir. Gelişmekte olan ülkeler, kalkınmış olmanın gereğini hızlı ve istikrarlı büyüme hedefini gerçekleştirerek yerine getirebileceklerini düşünüyorlardı. Mevcut ekonomi teorisinin ve sanayileşmiş ülkelerin desteğini alan gelişmekte olan ülkeler, işsizlik, gelir dağılımında eşitsizlik, yoksulluk, çevre tahribatı gibi sorunların iktisadi büyüme hedefini gerçekleştirdikçe çözüleceğine inanmışlardı. Salt iktisadi büyümenin; beklenenin aksine, gelir dağılımında artan eşitsizlik, geniş kitlelerin yoksullaşması, bölgesel dengesizlikler ve eşitsizlikler, doğal çevrenin ve doğal kaynakların uzun dönemli büyümeyi gerçekleştirme olanağını ortadan kaldıracak derecede tahribi ve toplumsal barışın bozulması gibi alternatif maliyetlerinin olabileceği yaşandıkça anlaşılmıştır.

Gelişmekte olan ülkeler açısından ilerlemenin kişi başına milli gelir artışı gibi kantitatif (niceliksel) kriterlere indirgenmiş olmasının sakıncaları tartışılırken; fiziki üretim kapasitesinin büyüklüğü, gelir düzeyinde artış gibi kavramlar yanında gelirin toplum kesimleri ve bölgelerarası dağılımı, sosyal ve kültürel yapının değişimi, demokratikleşme gibi toplumsal gelişmeyi de içeren bir bütün olduğu vurgulanmaya başlanmıştır. Yeni anlayışa göre ekonomik kalkınma, ülke genelinde siyasal, kültürel ve toplumsal kurumlardaki değişimi kapsayan çok boyutlu bir kavramdır ve özünde insan faktörünü barındırmaktadır. Kalkınma sürecinde, insan faktörünü dikkate almayan veya sorunların merkezine insanı koymayan ülkelerin hedefledikleri kalkınmayı gerçekleştirme şanslarının olmadığı açıkça vurgulanmaktadır.

Kalkınma stratejilerinin ve politikalarının tartışıldığı 1980’li yıllara girilirken, kapitalist dünya mevcut paradigmasını sorgulamaya başlamıştır. O döneme kadar geçerli olan Keynesci ekonomi politikalarının mevcut sorunlara çözüm üretmez hale gelmesi ve neo-liberal ekonomi yaklaşımlarının ön plana çıkması, kalkınma sorununa bakışı temelden etkilemiştir. Keynesci ekonomi politikalarına dayalı refah devleti anlayışı -ekonomiye devlet müdahaleleri, planlı kalkınma hedefleri- yerini piyasa ekonomisinin işleyişine dayalı ekonomik kalkınma beklentisine bırakmıştır. Bu bağlamda yeni dünya ekonomik düzeni; ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel alanda ulusal sınırların kalkması olarak tanımlanan küreselleşme olgusu ile kalkınma sürecini kökten etkileyecek yeni bir anlayış getirmiştir.

Artık serbest dış ticaret yoluyla uluslararası piyasadan yansıyan mal ve hizmet fiyatları, serbestleşen sermaye hareketlerinin belirleyeceği mali piyasalardaki anahtar fiyatlar, yeni döviz kuru ve faiz oranı, yabancı sermaye yatırımları, uluslararası piyasalardan borçlanma olanakları hem makro, hem de mikro düzeyde ekonominin gelişimini belirleyen ögeler olmaktadır. Böylece kalkınma kavramı ulusal irade ile ortaya çıkan öncelikler ve politikaların dışında, liberal ideolojinin ve politikaların belirlediği uluslararası ilişkiler bağlamında algılanmaya başlanmıştır.

Gelişmekte olan ekonomilerin küreselleşmeden nasıl etkilenecekleri ve gelecekteki durumlarının ne olacağı konusunda kesin bir değerlendirme yapılamamaktadır. Küreselleşme taraftarı teorisyenler kalkınmakta olan dünyanın önemli bir bölümünde -Doğu ve Güney Asya’da-, Latin Amerika’da hızlı büyüme olacağı kestiriminde bulunmaktaydılar. Yükselen Üçüncü Dünya gelirleri ve büyüyen dünya ticaretinin gelişmekte olan/kalkınmış ülke ayrımı olmaksızın tüm başarılı ülkelerin çıkarına sonuçlanacağını öngörmektedirler. Ekonomik büyüme, gerçek bir dünya ekonomisi yaratacak, müdahaleci politikaları önleyecektir.

Küreselleşen dünyada serbest dış ticarete dayalı büyüme modeli, dünya üretiminin yüksek ücretli zengin sanayileşmiş, çevre duyarlılığı ve çevre yasaları gelişmiş ülkelere; düşük ücretli işgücüne sahip, çevre bilinci ve yasal mevzuatı henüz oluşmamış gelişmekte olan ülkelere kayacağını öngörmektedir. Küreselleşme sürecinin getireceği öngörülen yoksullaşarak büyüme olgusu, kalkınma kavramının tanımını yeniden gözden geçirmeyi gerektirmiştir. Kalkınma olgusunun toplumsal yaşamın ve özde insan refahının önemini vurgulayan yönüne dikkat çekilerek, küreselleşme sürecinde insani gelişmenin ve insan refahının önemi vurgulanmıştır.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Aralık 1986’da Gelişme Hakkı Beyannamesini kabul ederken, kalkınmayı ekonomik olduğu kadar, sosyo-kültürel ve siyasal kapsamda ele almış ve insanı, kalkınma sürecinin öznesi olarak tanımlamıştır. İnsani kalkınma için devletin görevi; kişiye temel kaynaklara, eğitim, sağlık hizmetleri, gıda, konut, iş ve eşit bir gelir dağılımına erişim için fırsat eşitliği sağlamak olmalıdır ve her türlü sosyal adaletsizliği gidermek amacıyla gereken sosyal ve ekonomik reformu yapmalıdır.

1986'da Birleşmiş Milletlerce benimsenen Gelişme Hakkı Beyannamesini, UNDP çalışmaları kapsamındaki Brundtland Raporu (UNDP, 1987) izledi. Küresel bağlamda çevre değerlerinin korunması söyleminin öne çıkması ile sanayileşememe ve dolayısı ile kalkınamama kıskaçına giren azgelişmiş ülkelerin baskısı ile gündeme gelen arayışlar "Sürdürülebilir Kalkınma" kavramının geliştirilmesi ile sonlandı. Bu yeni kavramın genel kabul görmesi ile birlikte bu kavrama uygun kalkınma hesaplarının yapılması da UNDP tarafından üstlenildi. Sürdürülebilir Kalkınma kavramı; mevcut nüfusun ekonomik ve toplumsal ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli çaba sırasında gelecek kuşakların da ihtiyaçlarını gözeterek doğal ve kültürel kaynakların özenli bir biçimde tüketilmesini öngörmekteydi. Sürdürülebilir Kalkınma kavramının bir uzantısı olan "insani kalkınma" ya da bir başka deyişle "insanı gelişme"ye ilişkin ölçütlerin geliştirilmesindeki temel amaç, ülkelerin ekonomik büyüme ya da kalkınma kompleksinin yön değiştirmesi için gerekli uluslararası duyarlılığın yaratılması olarak somutlaşmaktadır.

"İnsani gelişme", milli gelir dışında, o toplumda yaşayanların toplumsal mal ve hizmetlerden (eğitim, sağlık, temiz içme suyu, v.b.) yararlanmasına ilişkin niteliksel belirlemeler ve küresel kültürel bütünleşme (televizyon, telefon, bilgisayar, fax ve internet kullanımı v.b.) göstergelerin yanı sıra, doğal kaynakların kullanım düzeyini de (enerji tüketimi, ormansızlaşma, çölleşme, CO₂ üretimi, v.b.) içermektedir. İnsani gelişme açısından gözetilen bir diğer önemli kriter ise liberal demokrasinin gereklerinin yerine getirilmesi olmaktadır. Temel insan hakları sözleşmelerinin onaylanması, karar süreçlerine katılım, siyasal özgürlüklerin varlığı, kadının toplum yaşamı içindeki yeri "gelişmişliğin" saptanmasında önemli bir rol oynamaktadır.

İlk kez 1990'da bu kriterlere bağlı Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) bünyesinde ekonomik büyüme ile eğitim, sağlık, cinsiyete bağlı gelişme endeksi gibi insani gelişme alanlarındaki ilerlemenin, karşılıklı etkileşim içinde olduğu sürdürülebilir insani kalkınma paradigmasının tanımlandığı görülmektedir. Bu yeni paradigmanın gerçekleştirilmesi tüm dünyada ekonomik büyümeyi sağlamanın ötesinde, büyümenin yararlarının eşit dağılımını da sağlamayı amaçlamaktadır.

Kalkınma; reel büyüme oranları, sürdürülebilir insani kalkınma amaçları ve insan hakları değerleri arasında kurulacak uzun dönemli bir dengeye gereksinim duymaktadır. Barış ve toplumsal huzur olmaksızın insan enerjisini verimli biçimde üretime dönüştürmek mümkün değildir. Ekonomik gelişme olmaksızın, maddi refahta sürekli ve geniş tabanlı bir iyileşme olmaz. Çevre korunması olmadan ekolojik dengeler bozulur ve insanlığın geleceği tehlikeye girer. Sosyal adalet olmadan artan eşitsizlik sosyal bütünlüğü tehdit eder. Özetle yeni kalkınma kavramı; barış, ekonomi, çevre, sosyal adalet ve demokrasiyi bir bütünün tamamlayıcı parçaları olarak tanımlamaktadır.

Sürdürülebilir insani kalkınma hedefinin başarılmasında hükümetler ve hükümetler arası kuruluşlar yanında, yeni aktörler ve temsilcilerin de yer aldığı görülmektedir. İletişim teknolojilerinden yararlanan ve dünya çapında demokratikleşme sürecinden destek alan sivil toplum örgütleri, medya ağları, özel sektör ve uluslararası kuruluşlar, yerel yönetimler, dernekler, birlikler, akademik kurumlar vs. insani

sorunlara sahip çıkarak kendi kurallarına, önceliklerine ve değerlerine göre önemli stratejiler oluşturmaktadırlar.

2.4 İnsani Kalkınma Kavramı ve Kriterleri Açısından Türkiye

İnsani Kalkınma (İnsani Gelişme) kavramı ve kriterleri açısından 1990 yılından itibaren UNDP tarafından hazırlanan küresel ve ulusal İnsani Gelişme Raporu çalışmaları en temel kaynağı oluşturmaktadır. Bu raporların temel sorunsalını ekonomik büyüme ve üretime dayalı göstergelerden farklı olarak, refah seviyesini ülke bazında ölçmektense, orada yaşayan insanlar açısından ölçmek oluşturmaktadır. İnsanların sağlıklı bir yaşam, eğitim ve gelir imkanlarının olup olmamasının ölçümü yöntemiyle geliştirilen İnsani Gelişme Endeksi, küresel anlamda ülkeler arası farklılıkları ortaya koyarken, ulusal düzeyde de bölgeler arası farklılıkları görünür kılmaktadır.

1960 ve 70'li yılların ulusal kalkınma programlarının gelir dağılımı ve insani gelişme açısından gösterdiği başarısızlıktan yola çıkarak Sürdürülebilir İnsani Gelişme, İnsan Hakları ve İnsan Güvenliği çerçevesinde tanımlanan yeni İnsani Gelişme Paradigması temelinde UNDP, insan merkezli kalkınmanın temel çerçevesini oluşturmaktadır.

Bu paradigma kapsamında, insan hakları, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Sosyal ve Kültürel Haklar Anlaşması ve Gelişme Hakkı ve Uluslararası Sivil ve Siyasal Haklar Anlaşması gibi üçlü belgeden oluşan ve siyasal özgürlükler yanı sıra insanların özgür, güvenli ve sağlıklı bir yaşam sürdürmesi ve bunu korumasını temel insani sorun olarak tanımlayan ve onurlu bir yaşam sürme hakkının hayata geçirilebilmesi için hayatın temel gereksinimleri olan iş, gıda, konut, sağlık bakımı, eğitim ve kültürün herkese eşitçe ve yeterince sağlanmasının güvence altına alınması çerçevesinde ele alınmakta ve insani gelişmenin birinci koşulu sayılmaktadır.

Sağlıklı ve uzun bir ömür, bilgi edinmek ve makul bir yaşam standardı için gerekli kaynaklara ulaşabilmek gibi üç temel esasa oturtulan Sürdürülebilir İnsani Gelişme ise ekonomik büyüme sağlamanın yanı sıra bunun nimetlerinin eşitçe dağıtılması, çevreyi tahrip etmek yerine onu yenilemesi, insanları sıra dışı kılmak yerine onları güçlendirmesi açılarından ele alınmaktadır.

Öte yandan, bu paradigma çerçevesinde insan güvenliği, açlık, hastalık, zulüm gibi ölümcül tehditlere karşı güvenlik ve yaşam biçiminin evde, işte ve toplum içinde ani ve ıstıraplı kesintilere uğramasına karşı güvenlik olmak üzere iki boyutlu ele alınmaktadır.

Bu temel kavramsal çerçeveden hareketle hazırlanan Dünya İnsani Gelişme Raporu, İnsani Gelişme Endeksi (İGE), Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi (CGE), Cinsiyet Yetkinlik Ölçümü (CYÖ) ve İnsani Yoksulluk Endeksi (İYE) temel olmak üzere, ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal, çevre, enerji kullanımı, suç oranı, gıda güvenliği ve beslenme, eğitim ve siyasal katılımı cinsiyet ayrımcılığı gibi

verileri de temel alan diğer verilerle birlikte 20'nin üzerinde konuda ülkelerin ulaştıkları gelişmişlik düzeyini ve uluslararası karşılaştırmaları vermektedir.

Tablo 2.15 İnsan Gelişmişliği İndeksinde Ana Bileşenlerin Türkiye Değerleri

Bileşenler	Temel Yıl	Türkiye
Beklenen ömür (yıl)	1997	69
Yetişkinlerin okuma yazma oranı (%)	1997	83.2
Brüt okula kayıt oranı (%)	1997	61
GSYİH gerçek kişi başına (ABD\$)	1997	6350

Kaynak: UNDP (1999)

İnsani Gelişmişlik Endeksi, doğumda yaşam beklentisi, yetişkin okur yazar oranı, ilk, orta ve yüksek okullaşma oranı ve kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla verilerine dayalı olarak oluşturulan yaşam beklentisi endeksi, eğitim endeksi ve gelir endeksinin basit aritmetik ortalamasından elde edilen bir endeks değeri olarak oluşturulmaktadır. UNDP Dünya İnsani Gelişme Raporlarındaki saptamalara göre Türkiye, 174 ülke arasında 1995 yılında 69. sırada, 1997 yılında 74. sırada iken, 1999 yılında 86. sıradadır ve orta insani gelişmişliğe sahip ülkeler arasında yer almaktadır (UNDP, World Human Development Report, 1995, 1997, 1999).

Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi ise, cinsiyete dayalı kadınlar aleyhine ayrımcılığın bir göstergesi olarak ortaya konmaktadır. Bu indeks İGE temel verilerinin kadın ve erkek nüfus açısından karşılaştırılmasına dayanmaktadır. Yani, doğumda yaşam beklentisi, yetişkin okur yazar oranı, ilk, orta ve yüksek okullaşma oranı ve kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla verileri kadın ve erkek nüfus için ayrı ayrı değerlendirilmekte ve aradaki farktan yola çıkarak Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi oluşturulmaktadır. Türkiye CGE endeksi açısından değerlendirildiğinde 1999 İnsani Gelişme Raporu'nda 174 ülke içinde 73. sırada yer almaktadır (UNDP, World Human Development Report, 1999).

Bir diğer gösterge olan Cinsiyet Yetkinlik Ölçümü, kadınların kamusal alanda, yöneticilik, işletmecilik gibi üst düzey karar mekanizmalarında ve siyasal arenadaki varlıklarına dayalı olarak geliştirilmiştir. CYÖ, yerel meclislerdeki kadın sayısı, yönetici ve işletmeci kadınların oranı, profesyonel ve teknik işlerde çalışan kadın sayısı ve kadınlar tarafından kazanılan gelir payı temel verilerine dayanarak oluşturulmaktadır. UNDP 1999 yılı Dünya İnsani Gelişme Raporuna göre, dünya ülkeleri içinde Türkiye, CYÖ açısından 174 ülke arasında 85. sırada yer almaktadır.

İnsan Yoksulluğu Endeksi (İYE) ise her ülkedeki insani yoksulluk oranının ölçülmesine bağlı bir göstergedir. İYE değeri 40 yaşına kadar yaşam beklentisi olmayan nüfus oranı, okuma yazma bilmeyen yetişkinlerin oranı, sağlık hizmetlerine, sağlıklı içme suyuna ulaşma olanağı olmayan nüfus, beş yaş

altı düşük ağırlıklı çocuk sayısı, GSYİH'dan en yoksul %20 ve en zengin %20'nin aldığı pay oranı ve günlük 1\$ ve ulusal yoksulluk sınırına bağlı olarak hesaplanmış yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfus temel verilerine dayanarak hesaplanmaktadır. Bu gösterge açısından bakıldığında Türkiye 124 Gelişmekte Olan Ülke arasında 24. sırada bulunmakta ve gelişmekte olan ülkeler içinde de yüksek insani gelişmişliğe sahip ülkeler arasında değil, orta insani gelişmişlik düzeyindeki ülkeler arasında yer almaktadır (UNDP, World Human Development Report, 1999).

UNDP'nin ulusal ölçekteki saptamaları ise 1998 Türkiye İnsani Gelişme Raporu'nda sunulmuştur. Bu çalışmaya göre, İnsani Gelişme açısından Türkiye'de yaşayan nüfusun yarısı orta düzeyde insani gelişme gösteren illerde yaşamaktadır. Bu iller genellikle içi kısımlarda, Karadeniz kıyı şeridinde ve Güneydoğu'da yer almaktadır. Nüfusun yaklaşık %47'si yüksek insani gelişme gösteren illerde yaşamaktadır ve bu iller Türkiye'nin batı bölgelerinde yer almaktadır. Halkın %3'ü ise düşük düzeyde insani gelişme gösteren illerde (Bingöl, Bitlis, Hakkari, Ağrı, Muş ve Şırnak) yaşamaktadır ve bu illerin çoğunluğu Doğu Anadolu illeridir.

UNDP Türkiye Raporu'nun değerlendirmesine göre, yalnız Marmara Bölgesindeki (Türkiye'nin Kuzey Batısı) illerin tümü, yüksek düzeyde İnsani Gelişme göstermektedir. Ege Bölgesinde'de yüksek düzeye erişmiş nüfusun oranı oldukça yüksektir: %74. Ancak aynı oran İç Anadolu'da %40'a Karadeniz'de %7'ye düşmektedir. Bu bölgelerde nüfusun geri kalanı orta düzeydedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde hiçbir il yüksek düzeyde insani gelişmişlik düzeyinde değildir. Buralarda hakim olan orta düzey olmakla birlikte, düşük düzeydeki insani gelişme Doğu Anadolu'da Güneydoğu'ya oranla daha fazladır.

UNDP Türkiye İnsani Gelişmişlik Raporu oldukça iyimser sonuçlara ulaşmaktadır. Ancak kullandığı veriler ve analiz biçimi göz önüne alındığında bu sonuçların oldukça temkinli değerlendirilmesi gerekmektedir. İlk olarak, il düzeyinde insani gelişme ile anlatılmak istenen, o ildeki ortalama birisinin düzeyidir. Bu analiz alt düzeydekileri ve kır ve kent ayrımını göz ardı etmektedir. İkinci olarak ise, yaşam beklentisi, eksik beslenen çocuklar, sağlıklı suya ve sağlık hizmetlerine erişim gibi konularda birçok ilde bölgesel ortalamaların kullanılmış olması ve yine aynı biçimde kır ve kent ayrımının göz ardı edilmiş olması bu raporun önemli çıkmazlarını oluşturuyor görünmektedir. İl ortalamaları kır ve kent ortalamalarına ve bunlar da cinsiyete göre ayrıştırılmamıştır, ancak bir tahmin olarak raporda "Böyle yapılırdı, sorunların coğrafya ile sınırlı kalmadığı görülecekti. Doğu-Batı yönünde kırsal kesim insani gelişmenin çok daha belirgin meydan okuduğu bir boyut. Aynı doğrultuda kırsal kadın Türkiye'de insani gelişme açısından herhalde en büyük sorunu oluşturmaktadır" denmektedir. Bu nedenle de, rapor, bölgesel farklılıkları kısmen yansıtıyor olmakla birlikte, bölge içi iller arası ve kent ve kır ayrımı bazında farklılıkları göz ardı etmektedir. Öte yandan, özellikle İnsani Yoksulluk Endeksi hesaplarının uluslararası karşılaştırmaya uygun olmadığı raporun kendisi tarafından da belirtilmektedir. Ancak buna rağmen raporda il sıralamaları uluslararası ölçütler göz önüne alınarak yüksek, orta ve düşük insani gelişmişlik sınıflaması yapılmaktadır.

İnsani Yoksulluk Endeksi'ne göre, Mardin ve Hakkari %35 ve Şırnak %45'lik endeks değerleri ile en alt sırada yer almaktadır. İç Anadolu illerinin bu endeksle İGE'den daha iyi sıralarda yer almasına karşın, Karadeniz illeri daha alt sıralarda yer almaktadır. Yalova, Kocaeli, Ankara, Eskişehir, Bilecik, İzmir, Bursa, İstanbul, Sakarya ve Konya %12 ve %14 arasında değişen yoksulluk oranlarıyla en üst 10 sırada yer almaktadırlar. Bu endekse göre Türkiye'nin 80 il ortalaması ise, Dünya İnsani Gelişmişlik Raporu'nda verilen değer olan %16.7 değerinin aksine, %21 (20.9875)'dir.

3. YOKSULLUĞUN NEDENLERİ

1. Yoksulluk özünde ekonomik içerikli bir olgudur. Bununla beraber tanımlanması için sadece ekonomik kriterleri baz almak yeterli olmayacaktır. Zira, yoksulluk ve varıllık göreceli anlamlar taşımaktadır. Bu görecelilik, döneme, yaşanan toplumun zihniyetine, sosyo-kültürel özelliklere ve bireysel tercihlere göre değişebilmektedir. Bu nedenle yoksulluğun nedenlerini geniş bir perspektiften değerlendirmek daha anlamlı olacaktır. İzleyen bölümde yoksulluğun nedenleri, ekonomik, politik ve sosyo-kültürel faktörler olmak üzere üç boyuttan ortaya konulacaktır.

1.1. EKONOMİK NEDENLER

1.1.1. EKONOMİK BÜYÜME STRATEJİSİ

Büyüme stratejileri genel olarak ithal ikameci ve ihracata yönelik büyüme stratejisi olmak üzere iki tanedir. Bu strateji tercihleri ülkede gelir dağılımını ve buna bağlı olarak da yoksulluk üzerinde etkili, olmaktadır.

Bu çerçevede Türkiye'nin 24 Ocak 1980 Kararlarıyla birlikte belirlediği ihracata yönelik büyüme stratejisi ülkemizde yoksulluğun artması sonucunu doğurmuştur. Çünkü, bu stratejinin temel felsefesi, sahip olunan faktör donanımına bağlı olarak ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu sektörlerde uzmanlaşmasını öngörmektedir. Buna anlayışa uygun olarak Türkiye emek yoğun sanayi sektörleri ve tarım ürünlerinde uzmanlaşmaya yönelmiştir. Yoğun rekabetin yaşandığı uluslar arası piyasalarda başarılı olmak için ucuz fiyatla mal satmak gerekmektedir. Bu nedenle de maliyetlerin aşağıya çekilmesi zorunludur. Emek yoğun sanayi sektörleri ve tarımda en önemli üretim faktörü emek olduğu için, emeğin geliri düşürülmek durumunda kalınmaktadır. Dolayısıyla, kişisel gelir dağılımının daha çok alt dilimlerinde bulunan ücretliler yoksullaşmaktadır.

3.1.2. YATIRIM VE TEŞVİKLERİN SEKTÖREL VE BÖLGESEL DAĞILIMI

Türkiye'de yatırım teşviklerinin bölgesel ve sektörel dağılımı büyük bir dengesizlik göstermektedir. Nitekim, verilen teşviklerin yüzde 40'ı aşan kısmı yıllardır Marmara bölgesine ve sanayi yatırımlarına verilmektedir. Bu durum sektörel gelir dağılımını tarım, bölgesel gelir dağılımını tarım bölgeleri aleyhine bozmaktadır. Bunun sonucunda da yine gelir dağılımı düşük gelirli gruplar aleyhine bozulmaktadır.

3.1.3. COĞRAFİ FAKTÖRLER

Türkiye çok geniş ve farklı özelliklere sahip coğrafi bölgelere sahiptir. Bu durum bölgeler arasında ekonomik faaliyetlere uygunluk açısından önemli farklılıklar yaratmaktadır. Nitekim, Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri iklim, toprak özellikleri ve pazarlara yakınlık açısından, diğer bölgelere oranla olumsuz koşullara sahip bulunmaktadır. Bu durum, üretim miktarı ve dolayısıyla da gelir potansiyelini sınırlandırmaktadır. Dolayısıyla, bu tür bölgelerde kişi başına gelir daha düşük olmaktadır.

Böyle bir durum, gelişmiş kentlere göçü cazip hale getirmekte, kentlerde ise gecekondu hızla artmakta, düşük ücretle, “her işi yaparım” türünden işgücü miktarı artmaktadır. İşsizliğin yarattığı baskı ise, düşük ücretle işçi, kaçak ve sigortasız çalıştırmayı kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla köylerdeki fakirlik kentlere taşınmakta, farklı bir mekanda da olsa yoksulluk artarak devam etmektedir.

3.1.4. EKONOMİNİN SEKTÖREL YAPISI

Türkiye’de ekonominin sektörel yapısı büyük bir çarpıklık göstermektedir. Nitekim, istihdamın yüzde 45’ini sağlayan tarım sektörünün GSMH payı yüzde 15’ler düzeyindedir. Bu çarpık sektörel yapı, tarımda istihdam yükünün azaltılamaması nedeniyle tarımda emek verimliliğinin düşük olmasına neden olmakta ve dolayısıyla yoksulluk devam etmektedir. Dolayısıyla ülkemiz sektörel yapısı yoksulluk üretmektedir.

3.2. POLİTİK NEDENLER

Yoksulluğun giderilmesi kadar oluşumunda da politik faktörler belirleyicidir. Çünkü, yoksulluğun varlığı ve özellikle de artışı politik tercihlerin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, yoksulluğu sadece ekonomik faktörlerle açıklamak eksik bir yaklaşımdır. İzleyen bölümde bu faktörler ortaya konulmuştur.

3.2.1. SİYASİ YAPI

Bir ülkenin siyasi yapısı ve buna göre oluşan siyasi partiler ve hükümetler yoksulluk üzerinde etkili olabilmektedir. Nitekim, teorik olarak sosyal demokrat siyasi yapının belirgin olduğu ülkelerde (İskandinav ülkeleri gibi) gelir dağılımı görece olarak daha dengelidir. Buna karşın, liberal partilerin çoğunlukta bulunduğu ülkelerde (ABD gibi) tersine bir durum söz konusudur.

Ülkemize baktığımızda, uzun yıllardır sosyal demokrat partilerin tek başına iktidar olamadığı görülmektedir. Sosyal dengelere daha fazla dikkate alması beklenen bu partilerin etkinliğinin yeterli olamaması, yoksullukla mücadelede istenen düzeyde bir gelişimi engellemiştir.

3.2.2. ÖRGÜTLENME DÜZEYİ VE NİTELİĞİ

Türkiye, örgütlenme dolayısıyla demokrasi kültürü açısından batılı ülkeler düzeyine ulaşamamıştır. Bu bir taraftan toplumsal özelliklerden, diğer taraftan da bu konulara ilişkin yasal ve kurumsal engellerden kaynaklanmıştır.

Bu koşullarda genelde düşük gelirli gruplardan oluşan çiftçiler ile işçi ve memurlar yeterince örgütlenememiştir. Bunun sonucunda yeterli bir baskı gücü oluşturulamamıştır. Bu

gerçekleştirilebilmiş olsaydı, bu düzeyde bir yoksulluk, ya da en azından bu düzeyde bozuk bir gelir dağılımı sözkonusu olmazdı.

3.2.3. SİYASİ TERCİHLER

Yukarıda ifade edilen nedenlere bağlı olarak, daha küçük fakat etkin bir baskı grubu özelliği gösteren kesimlerin politika üzerindeki etkinliği daha fazla olmuştur. Bunun sonucunda uygulanacak ekonomi politikalarının belirlenmesinde yoksullukla mücadele geri planlara atılmıştır.

Bunun yanında, özellikle 1980 sonrası dönemde kurulan hükümetlerin ekonominin büyümesine bağlı olarak yoksulluğun azalacağı yönündeki öngörülerini gerçekleştirilememiş, büyüme yoksulluk temeli üzerine oturmuştur.

Diğer taraftan 1980'lerin ikinci yarısından sonra, kamu harcamalarının vergiler yerine borçlanmayla karşılanması yönündeki bir siyasi tercih değişikliği, kolay kazanan bir kesim yaratırken, bunların kazançlarını doğal vergi mükellefleri olan işçi ve memurlar ödemek durumunda kalmıştır. Böylece, devlet bütçesi bir kaynak aktarım mekanizmasına dönüşürken, gelir dengesizliği çok büyük ölçüde artmıştır.

3.3. SOSYO-KÜLTÜREL NEDENLER

Sosyo-kültürel koşullar da yoksulluğun artmasında etkili olabilmektedir. Çünkü, zenginlik ve yoksulluk anlayışı öznel bir içerik taşımakta, toplumlara göre değişebilmektedir. Bu faktörlerin yoksulluğu nasıl etkilediği aşağıda açıklanmıştır.

3.3.1. EĞİTİM DÜZEYİ FIRSAT EŞİTLİĞİ

Günümüz koşullarında gelirin en önemli kaynağı bilgidir. Bu ise, eğitimle doğru orantılı bir durumdur. Türkiye'de ortalama eğitim düzeyinin çok düşük olması, işgücünün emek piyasasına daha çok kol gücü olarak çıkmasına neden olmaktadır. Bu tür iş imkanlarının daralması ve bu tür işlerde ödenen ücretlerin düşüklüğü, çok sayıda işsiz olmasına ortam hazırladığı gibi, bu tür çalışanların da düşük ücret elde etmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla yoksulluğun en önemli nedenlerinin başında yetersiz eğitim gelmektedir.

Bu yetersizliği nedenleri incelendiğinde de eğitimde fırsat eşitliğinin kaybolması önplana çıkmaktadır. Eğitim ve öğrenimin paraya dayalı bir süreç haline gelmesiyle, zenginlerin daha zengin, fakirlerin daha fakir olduğu bir ortam yaratılmıştır.

3.3.2. İŞSİZLİK

İşsizlik ekonomik bir olgu olsa da bunun gerisinde yatan faktörün daha çok sosyo-kültürel faktör olarak kabul edilebilecek mesleksizliğin yattığı görülecektir. Mesleksizlik ise, bir taraftan eğitim sisteminin çağdaş koşullara uyumlu olmaması, diğer taraftan da eğitimdeki fırsat eşitsizliğinden kaynaklanmaktadır.

Kısaca ifade etmek gerekirse, yoksulluk, yeterli eğitim alamamaya, bu da tekrar yoksulluğa neden olmaktadır. Kendi kendini besleyen bu süreç ülkemizde 1980 sonrası dönemde daha da belirginleşmiştir.

Literatürde yoksulluk kavramı üzerine yapılmış tartışmaları genel olarak değerlendirdiğimizde, yoksulluğun sermayeye dönüşmesi mümkün olmayan “gelir düzeyleri” ile ifade edilmesinin yaygın bir kabul olduğunu görmekteyiz. “Geçimlik” deyimini ile ifade edilen bu gelir düzeyinin toplumsal genelleme boyutuna varması halinde, kalkınma iktisatçılarınca geliştirilmiş olan “azgelişmişlik” kavramı ile o toplumun tanımlanmasını ve azgelişmişliğin aşılabilmesi için önerilen senaryoları gündeme getirmiştir. Kısacası klasik iktisadın yoksulluğa bakış açısı, sermaye birikim sürecinin mevcut siyasal ilişkileri yeniden üretme açısından yetersiz kaldığı durumlarda, sermaye birikiminin yatırıma dönüştürülerek daha fazla sermaye birikimine yol açmasını sağlayacak toplumsal ilişkilerin oluşturulması, daha başka bir deyişle toplumsal yoksulluğun bireysel yoksulluğa dönüştürülmesi süreci ile ilgilenmektedir.

Bu açıdan bakıldığında klasik iktisat teorisinin büyüme, kalkınma ve sanayileşme kavramlarının büyük ölçüde eşitlenmesi demek olan yaklaşımı özünde, yoksulluğun tamamen ortadan kalkması ile değil, yoksulluğun bireyselleşmesi ve toplum genelinden ayrıştırılması süreci ile ilgilenmektedir. Nitekim klasik iktisadın temel sorunsallarından biri olarak tanımlanan ve yoksulluk ile mücadele açısından çok önemli silahlardan biri olan “tam istihdam”ın ütöpik bir önerme olduğu ve sağlanmasının mümkün olmadığı aynı ekolün izleyicileri tarafından da kabul edilmiştir. Bu kabul beraberinde, sermaye birikimine dönüşmesi mümkün olmayan “geçimlik ücret” ya da bir başka deyişle “asgari ücret” düzeyini dahi sağlayamayacak bir kesimin toplumsal varlığını en azından, doğal nüfus artış hızına paralel bir biçimde artarak sürdüreceğinin yani, bireysel yoksulların önerilen toplumsal ilişkiler bütününe en ideal örneklerinde dahi varlığının ve artışının kabulünü beraberinde getirmektedir.

Ekonomik büyüme ile gelir ya da mutlak yoksulluk arasında ilişkiyi araştıran 1997 İnsani Gelişme Raporu (UNDP, 1997) yoksullukla mücadele konusunda dünya ölçeğinde iki büyük mücadele dönemi tanımlanmaktadır. I. Büyük yoksullukla mücadele dönemi, 1930-1940 yılları arasında özellikle gelişmiş sanayileşmiş ülkelerde dünya ekonomik krizi ile birlikte ortaya çıkan yoksulluğun ortadan kaldırılması dönemini, II. Büyük yoksullukla mücadele dönemi ise 1950-1975 döneminde dünya ve özellikle azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan yoksulluğun büyük ölçüde aşılmasına işaret etmektedir. UNDP’nin aynı çalışmasında 1950-1975 dönemi dünya ölçeğinde ekonomik büyümenin %3,6 gibi oldukça düşük düzeylerde gerçekleştiği dönem içinde gelir yoksulluğunun en ciddi düşüşü gösterdiği, bu düşüşün sürdüğü ikinci on yıllık dönemde ekonomik büyümenin %4’ler düzeyinde kaldığını, 1986-1991 döneminde ise dünya ekonomik büyüme ortalamasının %6’lara yükselmesine karşın büyümenin yoksulluk üzerinde olumlu etkilerinin fark edilemediği belirtilmektedir. Yapılan istatistiki çalışmalara göre gelir yoksulluğu ile ekonomik büyüme arasında en iyi ihtimalle ilişkinin %50 düzeyinde olduğu belirtilmektedir (UNDP, 1997, s:52).

Yoksulluğun nedenleri konusunda BM ölçeğinde yapılan çalışmalar genel olarak incelendiğinde neden tanımlamasından kaçınıldığı görülmektedir. Bağımsız kaynaklarda gelir dağılımında adaletsizlik, kapitalizmin temel gelişme dinamikleri, ekonomik küreselleşme gibi gerekçeler yoksulluğun artış

nedeni olarak gösterilmektedir. BM kaynaklarına, özellikle UNDP'nin mevcut çalışmalarına bakıldığında ise, 1985 sonrası yoksulluğun evrensel boyutlarda artışı uluslararası kuruluşların da dikkatini çekmiştir. İlk kez Dünya Bankası 1990 raporunda yoksul sayısını resmen bildiren ülkelerin bildirmiş oldukları resmi yoksul miktarının 6.7 milyar nüfuslu dünyamızda 1.3 milyar düzeyine eriştiği belgelenmiştir. Anılan çalışmada Türkiye'nin yanı sıra yıllık kişi başına GSMH'sı 80\$ düzeyindeki Mozambik, 160\$ GSMH'lı Brundi, 180\$ GSMH'lı Çad gibi ülkelerin de hiç resmi yoksul bildirmediği göz önüne alındığında, 1990 yılında dünyada var olduğu ilan edilen 1.3 milyar yoksulun son derece iyimser bir hesaplama ile elde edildiği sonucuna varabilmekteyiz. 1990 yılından sonra, gerek UNDP, gerekse WB kaynakları dünya ölçeğinde yoksul sayısı konusunda net bir bilgi verilmemektedir.

Gelir dağılımında eşitsizliklerin artışı ise anılan kaynaklarda önemle belirtilen bir konu olmaktadır. 1960 yılında dünya nüfusunun en zengin %20'si ile en fakir %20'si karşılaştırması 30'a 1 iken yani en fakir %20 1 kazanırken en zengin %20 30 kazanırken, bu oranın 1994'te 78'e 1 haline geldiğine dikkat çekilmektedir (UNDP, 1997, s:25).

Yoksulluğun en somut artış gösterdiği bölgeler açısından ise, satın alma gücü paritesine göre, yoksulluk sınırı Dünya Bankası tarafından 4\$ olarak belirlenen eski doğu bloku ülkelerine dikkat çekilmektedir. 1988'de nüfusunun %4'ü 4\$ sınırında ve altında gelire sahip doğu bloku ülkelerinin nüfusunun %32'si 1994'te yoksulluk sınırının altına düşmüş durumdadır (UNDP, 1997, s:34).

Yaşlılar ve çocuklar açısından da bakıldığında 1989-1994 arasında Bulgaristan'da yaşlıların yoksulluğunun %4'lerden %28'e, Romanya'da ise çocuk yoksulların %9'dan %36'ya çıktığına dikkat çekilmektedir. Yaşlılığın ve çocuk olmanın yoksulluk nedenleri arasında yer aldığına dikkat çeken bir diğer bilgi ise ABD ve İngiltere'deki yoksulların %20'sinin yaşlılar olmasıdır. Amerika'daki her dört çocuktan biri gelir yoksulu olarak görülürken, Avustralya, Kanada ve İngiltere'de her altı çocuktan biri yoksulluk sınırının altında yer almaktadır (UNDP, 1997, s:34).

Gelir yoksulluğu ya da mutlak yoksulluk konusunda alarm veren bir diğer grup ise tek ebeveynli aileler ve özellikle yaşlı kadınların aile reisi olduğu aileler olarak görülmektedir.

Yoksulluk ile insani yoksunluk (deprivation) arasında da doğrudan bir ilişkinin varlığına uluslararası kaynaklarda dikkat çekilmektedir. Genelde beşeri kaynaklarda (insani yoksunluk düzeyinde) yaşanacak iyileşmelerin gelir yoksulluğu ile yakın ilişkisi olduğu kabul edilmekle birlikte, birindeki iyileşmenin diğerinde de otomatik bir iyileşmeye neden olmayacağının göstergelerine çalışmalarda yer verilmektedir. Örnek olarak okur yazar olmayanların oranının %64 olduğu Pakistan ve Moritanya'da 1\$'ın altında gelir sahipleri oranının Pakistan'da %12 olmasına karşın Moritanya'da %31 olduğu belirtilmektedir. Aynı şekilde Peru ve Tayland'da okur yazar olmayanların toplam nüfusa oranı %12'nin altında olmasına karşın, Peru'da mutlak yoksullar nüfusun %49'unu oluştururken Tayland'da nüfusun ancak %0.1'i yoksulluk sınırının altındadır. Aynı şekilde mutlak ya da gelir yoksulluğu bebek ölümleri oranı üzerinde de ancak %10'luk bir etkiye sahip olup, UNDP kaynaklarına göre bebek

ölümlerini gelir ve düşük beslenme düzeyi değil, sağlık hizmetlerinin yetkinlik düzeyi daha sağlıklı açıklamaktadır (UNDP, 1997, s:37).

Cinsiyete bağlı ayrımcılığın yaygın olduğu toplumlarda kadınların yoksulluğu yoksulluk nedenleri arasında yer almaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki okur yazar olmayanların %60'ını kadınlar oluşturmaktadır. UNDP tarafından yapılan çalışmalarda kadınlar ile erkekler arasında hiç bir ülkede tam eşitlik koşulları yaratılamadığı, 39 ülkede eşite yakın uygulamanın gerçekleştiğine dikkat çekilmektedir. Cinsler arası eşitsizliklerin varlığı ile gelir yoksulluğu arasında ise doğrudan bir ilişki kurulamamaktadır. Örneğin kadınların eşitliğinde benzer ve oldukça iyi konumdaki Ekvator ve Peru'nun (cinsiyete bağlı gelişmişlik sıralaması sırasıyla 73 ve 76) 1\$ düzeyinin altında gelir yoksulu olanların toplam nüfusa oranı Peru'da %49, Ekvator'da ise %31 olmasına karşın, cinsiyete bağlı gelişmişlik sıralamasında 126. Sırada olan Cote d'Azor ve 123. Sıradaki Tanzanya'da yoksulluk sınırı altındaki nüfus oranları ise sırasıyla %18 ve %16 olarak belirlenmektedir (UNDP, 1997, s:38-41).

Kır-kent ayrımının yoksulluk ile doğrudan bağlantılı olduğu uluslararası kaynaklarca kabul edilmektedir. İnsani gelişmişlik göstergeleri bakımından Türkiye'de kentsel erkek nüfusun %15'inin kırsal erkek nüfustan, kentsel kadın nüfusunun %13'ünün kırsal kadın nüfustan daha iyi konumda olduğu tahmin edilmektedir (UNDP, 1997, s:42). Aynı şekilde, 1990 yılında Güney Asya ülkelerinde kentlerde yaşayanların %36'sı yoksulluk sınırının altında iken, kırsal kesimlerde yaşayanların %47'si yoksul tanımına girmektedir. Latin Amerika ve Karayipler'de de kırsal yoksulların oranı %58 ile kentsel yoksulların (%33) 1.8 katına ulaşmaktadır.

Yoksulluğun yapısal denilebilecek nedenleri üzerinde yoğunlaştığımızda uluslararası kaynaklarda eğitim ve cinsiyet açısından doğrudan ilişkilerin yeterince kurulamadığını görmemize karşın, yaşlılar, çocuklar, tek ebeveynli aileler gelir dağılımında adaletsizlik, kır-kent ayrımının yanı sıra bölgeler arasındaki dengesizliklerle de doğrudan ilişki kurduğunu görmekteyiz. Örnek olarak Filipinler'de 1991'de başkentte yoksul oranı %15 iken, Bicol ilinde yoksulluk oranı %56'lara ulaşmaktadır. Aynı şekilde Endonezya'da Jakarta bölgesinde yoksul oranı %10'larda kalırken, Yogyakarta ve Bali'de %40'ın üzerine çıkabilmektedir.

Yoksulluğun düzeyi ve derinliği açısından açıklayıcılığa sahip yukarıdaki nedenlere uluslararası kaynaklarda doğrudan atıfta bulunulmasa da dolaylı atıflarla yoksulluğu artıran bir başka neden olarak da ekonomik küreselleşmeye işaret edilmektedir. Yoksulluğun yükselişe geçtiği ve evrensel boyut kazandığı önemli bir tarih olan 1985'te evrenselleşerek devreye giren ekonomik politikalar 1990'larda tüm uluslararası camiada yoksulluğun artışı konusunda alarma geçilmesine neden olmuştur. 1997 tarihli çalışmalarda küreselleşmenin "adil kalkınma" vadinin işlendiği bu çalışmaların 1998'den itibaren yön değiştirdiğini görmekteyiz. 1998'deki uluslararası araştırmalar, yoksulluğun temel gerekçeleri arasına "yolsuzluk ve devletin asli görevlerine geri dönmemesi"ni de eklemiştir (World Bank, 1998).

Yeni ekonomik düzen biçiminde de adlandırılan küresel ekonomik ilişkilerin ihtiyaç duyduğu “ulus devlet”in küçülmesi ve özellikle gelişmekte olan ve azgelişmiş ülkeleri kısılcasına alarak gelir dağılımındaki eşitsizlikleri daha da artırarak bürokratik mekanizmaları erozyona uğratan yolsuzluk olgusuna dikkat çekilmektedir. 1999 UNDP raporunda ise ilginç bir biçimde I. Ve II. Yoksullukla mücadele Altın Yılları damgasını vuran Keynesyen ekonomi politikalarına dönüş sinyalleri verilmektedir.

Nitekim yoksullukla mücadelede başarılı olan ülkelere bakıldığında da söz konusu ülkelerin ya sosyalist doktrinin etkisi altında (Küba, Çin gibi) ya da ulus devleti yücelten totaliter ülkelerde (Tayland, Singapur, Uganda, Malezya gibi) gerçekleştiğini görmekteyiz. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında neo-liberalizmin uygulanmaya başlanması ile birlikte doğu bloku ülkelerinde 1987-1988 yılları arasında Dünya Bankası’nın 4\$ günlük gelir sınırlamasının altında olan nüfus 13.6 iken 1993-1994 yıları arasında nüfusun %60’ını kapsayarak 119.3 milyona ulaşmış olması da çarpıcı bir örnek oluşturmaktadır (UNDP, 1997, s:35). Nitekim gelişmiş sanayileşmiş ülkeler açısından da benzer sonuçlar var olan tüm gelişmiş sosyal güvenlik önlemlerine karşın çarpıcı oranlara ulaşmış durumdadır. 1987 verilerine göre İrlanda’nın nüfusunun %37’si Dünya Bankası yoksulluk sınırının altında yaşarken, 1990 verilerine göre İspanya nüfusunun %21’i, 1994 verilerine göre ABD nüfusunun %14’ü, İngilizlerin %13’ü, Fransızların %12’si, Almanların %12’si yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır (UNDP, 1999).

Yoksulluk 1980’lerden itibaren gündeme gelen küresel ekonomi politikalar ile bu açıdan doğrudan ilişkili görülmekte olup, gelişmiş-azgelişmiş ayrımını gözetmeksizin evrensel boyutlara ulaşmıştır. Kuşkusuz daha azgelişmiş ülkelerde daha yoğun ve daha kronik olan yoksulluk, daha gelişmiş ülkelerde oransal olarak kısmen daha az ya da belli kesimler açısından daha yoğun olmakla birlikte gene de vardır.

Yoksulluğu oluşturan nedenlerin sistemli bir araştırmaya konu edilmemiş olması; nedenlerin ortadan kaldırılması yolu ile yoksullukla köklü mücadele bağlamında seçilmesi gereken araçlarda netleşebilme olanağını da ortadan kaldırmaktadır. Küreselleşme ideolojisini destekleyen neo-liberalizmin evrensel boyutlarda yaygınlaşması ile yoksulluğun evrensel artışı arasında bir paralellik açıkça gözlenebilse de, ekonomik doktrinler açısından yeni bir arayışın sinyalleri uluslararası çalışmalarda henüz net bir biçimde telaffuz edilmemektedir. Mevcut ekonomi politikalarının devamı halinde yoksulluğun artması kaçınılmaz bir sonuç olarak görülmektedir. Küreselleşmiş sermaye hareketleri karşısında, ulusal sermayenin rekabet gücünün olmadığı örneğini; uluslararası medyanın yerel medyalar karşısındaki kaçınılmaz üstünlüğünün vurgulandığı çalışmalarda da açıkça göstermektedir. Örneğin Latin Amerika’da televizyon programlarının yalnızca %30’u Latin Amerika kökenli olmasına karşın, izlenen programların %62’si ABD kaynaklıdır (UNDP, 1999, s:34). 1980’lerde Hollywood yapımı filmlerin Avrupa’daki pazar payı %30 iken, 1996’da Avrupa film pazarının %56’sını, Latin Amerika pazarının %83’ünü ve Japon pazarının %50’sini kapsamaya başlamış durumdadır.

1997’de doğrudan yabancı yatırım tutarı 1970’lere göre 7 kat artarak 400 milyar dolar düzeyine erişirken, yatırımların %58’i sanayileşmiş, %37’si gelişmekte olan ve yalnız %5’i doğu bloku ülkelerine yönelmiş durumdadır. Yani yabancı sermaye birikiminin küreselleşme ile evrensel bir dağılımından teorik olarak söz edilse de, sermayenin gelişmiş sanayileşmiş ülkelerde yoğunlaşması sürmektedir.

UNDP’nin 1999 raporunda küreselleşme ile eşitsizlik artışı arasında ilk kez doğrudan bir ilişki kurulduğunu görmekteyiz (UNDP, 1999, s:38-39). 1994 yılında 200 en zengin kişinin zenginliği 440 milyar dolar iken, UNDP araştırmasına göre dakikada 500\$’lık artışla 1998’de 1.042 milyar dolara çıkmış durumdadır. Bu durumdaki ilk üç zenginin toplam zenginlikleri az gelişmiş ülkelerin tamamının GSMH’ları toplamından daha fazla iken, 200 en zenginin toplam varlıkları dünya insanlarının %40’ının toplam varlıklarına eşit olarak hesaplanmaktadır ki bu göstergeler de küreselleşme ile artan eşitsizlikler konusunu çarpıcı bir biçimde özetlemektedir.

Yoksulluğun nedenleri, derinliği, süresi, v.b. konularda yoğunlaşan çalışmaların temel amacı, nedenlerin ortadan kaldırılması ya da iyileştirilmesi yolu ile yoksulluğun azaltılması ya da giderilmesi çabasından kaynaklanmaktadır. Birleşmiş Milletler kaynaklı çalışmaların yanı sıra bağımsız kaynaklarda da yoksulluğun tamamen ortadan kalkacağına ilişkin bir umut ya da bu amaca yönelik senaryolar bulunmamaktadır. Amaç büyük ölçüde yalnızca yoksulluk değil, yoksullar arasında da varolan eşitsizlikler nedeniyle yoksulların nasıl yoksulların en yoksuluna dönüştüğü sorusuna cevap arayarak çözümler üretme noktasında yoğunlaşmaktadır.

Yoksulluğun genel anlamı ile yanlış ekonomi politikalarından kaynaklandığını düşünen Moser’in (1995), ekonomilerini periyodik olarak gözden geçirerek, gerekli hallerde düzeltmeler yapan ülkeler üzerine yoğunlaşan çalışmasında; bu ülkelerin aslında yoksullukla savaşmakta olduklarını ancak, yaptıkları rutin düzenlemeler konusunda halka pek az bilgi verdiklerini, çalışmaların kamuoyuna pek de yansıtılmadığı sonucuna varmaktadır. Bu saptamalardan hareketle, Moser, kamu sektörünün genel anlamda toplumsal tepkilere dayalı bir idari reform ihtiyacına dikkati çekmektedir. Söz konusu reform, kamu sektörünün alt bölümlere sahip, toplumsal işlevlerle donatılmış kuruluşlara bölünerek yeniden örgütlenmesine dayanmaktadır. Alt birimlerin toplumsal tepkileri yerinde izlemesiyle yoksulluk, yaşam kalitesi, insani kalkınma v.b. konularda oluşan bilgilerin bir araya getirilerek bütüncül önlemlerin geliştirilebileceği tezine ulaşılır. Moser, toplumsal tepkiler ve kamuoyu desteğini öne çıkaran “bütüncül”, “kesintisiz” ve “süresiz” bir çabanın toplumsal sorunların çözülebilmesi için istatistiksel çalışmalardan daha anlamlı olduğunu savunur.

Wratten de (1994) bütüncül yaklaşımın gereğine inanlardandır. Katılımı ve yoksulların toplumsal, ekonomik ve siyasal süreçle bütünleşmesini sağlayacak ender araçlardan biri olarak gören Wratten, yoksulluğu toplumsal, ekonomik ve siyasal ortamın örgünlüğü içinde kavramlaştırmaya çalışmaktadır.

Yoksulluğu siyasal felsefe açısından değerlendiren Kymlica (1990), refah felsefesinin toplumsal tercihleri doğrultusunda oluşturulan siyasal yapıyı yoksulluğun sorumlusu ve temel nedeni olarak tanımlamaktadır. Ekonomik faydacılığı da içeren bir biçimde 1960’lardan günümüze refaha ilişkin siyasal felsefe teorilerini eleştiren Kymlica, sosyal ve siyasal eşitlikçiliğin formülasyonu üzerinde durmaktadır.

Bu genel yoksulluk nedenlerinin yanı sıra ülkemiz açısından yoksulluğa neden olan göç olgusu üzerinde de özenle durulmaktadır. Dünyada da önemli bir yoksulluk nedeni olarak görülen zorunlu göçle doğrudan doğruya bu alanda çalışan bir kurum olan UNHCR (BM Mülteciler Yüksek Komiserliği) asıl olarak başka bir ülkeye sığınmış olanlarla ilgili olmasına rağmen, mülteci olmadıkları halde mülteci benzeri konumda bulunanlarla (mesela eski Yugoslavya vatandaşlarına) ve kendi ülkesi içinde göç etmiş olanlarla da ilgilenmektedir. 1995 rakamlarına göre UNHCR, 14,5 milyon mülteci, 3.5 milyon mülteci benzeri durumda olan ve 5.4 milyon da ülke içinde yerini terketmek zorunda kalmış olanlarla ilgili çalışma yürütmüştür. Ayrıca, yine UNHCR’nin belirttiğine göre tüm dünyada sadece kendi ülkesi içinde göçe zorlanmış insan sayısı, 36 milyon olarak tahmin edilmektedir (UNCHR by numbers, 1995).

Ülkemiz hem başka bir ülkeden savaş nedeniyle gelen mülteciler olgusunu, hem de doğu ve güneydoğu bölgelerimizden zorunlu göç olgusunu yaşayan bir ülkedir. ilkinin örneği, İran-İrak savaşı mültecileri ve Bosna’dan Türkiye’ye yapılan göçtür. İkincisi ise, bölge içinde veya dışında kentlere yönelmiş, göç edenler ağırlıklı kendi imkanlarıyla yeni yerlerinde hayatlarını sürdürmeye çalışmışlardır.

İster başka ülkeden ister ülke içinde olsun, zorunlu göç, ekonomik nedenli göçten tamamen farklı bir göç türüdür. Ekonomik nedenli göç, gidilen yerde yoksul sayı/oranını artıran bir neden olabilir. Kentsel yoksulluktaki artış ve kırsal kesim yoksulluğundaki azalma bu etkene bağlı açıklanabilir. Ancak aslında bu tip göçte yoksulların yer değiştirmesi söz konusu olduğu için, toplam yoksulluktaki bir artıştan ziyade, yoksulluk tipi ve belki derecesi bakımından bir artış olması beklenir.

oysa zorunlu göç, ani yoksullaşma nedenidir. bulunduğu yerde hayatını sürdürebilen, ekonomik nedenlerle orayı terketme iradesi göstermemiş olan insanların, ani yoksullaşmasıdır söz konusu olan. Gidilen yerde işe, konuta, sosyal imkanlara (okul vs) erişim çok zorlaşabilmektedir.

Ayrıca, zorunlu göç, gidilen yerleşimin kaynaklarını, altyapısını zorladığı için, daha önce oraya yerleşmiş kesimlerde dip sınıf tanımlamasına oldukça yakın yorumlanarak, düşmanlığa varan yaklaşımlara zemin oluşturabilmektedir.

Dünyanın her yerinde olduğu gibi ülkemizde de sermayenin ulus aşırı hareketliliğinin artması, ulusal yasal çerçeveleri yetersiz ve kullanışsız kılma eğilimindedir. Sermaye hareketi gelişmekte olan ve azgelişmiş ülkelerde düşük ücretli emeğe yönelmiştir. Bu bağlamda, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de ev eksenli çalışma veya evde çalışma artmaya başlamıştır. Evde çalışma globalleşmeden iki şekilde etkilenmiştir: a) geleneksel bağımsız ev üretimi bağımlı üretime dönüşmüştür veya

dönüşmektedir, b) yeni emek yoğun evde çalışma biçimleri ortaya çıkmıştır. Sektörel çeşitlilik olmakla birlikte, tekstil, elektronik, otomotiv, kimya ve gıda sektörlerinde yaygındır. Ayrıca diğer atipik çalışma biçimleri de yaygınlaşmaktadır.

Globalleşmenin beraberinde getirdiği bir başka trend, liberalizasyon yani deregülasyon ve özelleştirme) programlarının yaygınlaşmasıdır. Bu politikaların yoksullaştırıcı etkilerini somut olarak ortaya koyan çalışmalar yapılmalı, bu zemin üzerinde çalışma yürütülmelidir.

Uluslar arası platformlarda özellikle gelişmekte olan ve azgelişmiş ülkeler açısından yoksullaşma nedeni olarak tanımlanan bir başka konusu ise, ülkemizi de yakından ilgilendiren “yolsuzluklar” olmaktadır. Kayıt dışı ekonominin varlığını sürdürmesine yol açarak, ülkenin kısıtlı mali kaynaklarının mevcut gelir dağılımındaki adaletsizlikleri daha da körükleyerek ülke çapında etik olduğu kadar ekonomik kayıplara da yol açtığı belirlenen yolsuzluklarla mücadelenin yoksullukla mücadele programları ile ayrılmaz bir bütünlük içinde değerlendirilmesi gerekmektedir (World Bank, 1998).

4. DÜNYADA YOKSULLUKLA MÜCADELE ÇABALARI VE YOKSULLUĞUN AŞILMASI İÇİN ULUSLARARASI PLATFORMLARDA GELİŞTİRİLEN ÖNLEMLER

Çeşitli tanım ve ölçüm yöntemleri kullanılıyor olmasına karşın, bugün gelinen noktada yoksulluk, uluslararası platformlarda “insani gelişme” kavramıyla tanımlanmakta ve insani gelişme hakkı çerçevesinde ele alınmaktadır.

1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi dört temel insani özgürlüğü (düşünce, görüş, ifade ve inanç) kapsamakta, ve yoksulluğu da ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ve fırsat eşitliği hakkı çerçevesinde değerlendirmektedir. Bu doğrultuda sivil toplum üyesi herkesin sosyal güvenliğe hakkı olduğunu, milli çaba ve uluslararası işbirliği ile onuru için ve kendi kişiliğini geliştirmek üzere ekonomik, sosyal ve kültürel hakları olduğunu içtenlikle dile getirmektedir. Herkesin çalışma hakkı vardır, işini serbestçe seçebilir, eşit emeğe eşit ücret ve işsizliğe karşı güvence verilmelidir. Herkesin sağlık ve gönenci için beslenme, giyim, konut, sağlık bakımı ve gerekli sosyal hizmetleri içeren bir yaşam standardını tutturması hakkıdır. Zorunlu ya da serbest herkesin en azından ilk ve temel aşamalarda öğrenim hakkı vardır. Tüm bu haklar bölünemez, devredilemez ve evrenseldir (UNDP, 1998a).

Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi 16 Aralık 1996’da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun aldığı kararla imzaya açılmıştır. Anlaşma yasal bir belgedir. Bu sözleşme İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde tanımlanan ekonomik, sosyal ve kültürel hakları ayrıntılarıyla kanunlaştırmakta, ve önemli uluslararası yasal hükümleri içermektedir. Söz konusu hükümler, adil ve uygun koşullarda çalışma hakkını, sosyal korunmayı, uygun yaşam standardını, beden ve ruh sağlığı açısından erişilebilecek en yüksek düzeyi, eğitim, kültürel özgürlük ve bilimsel ilerlemeden yararlanabilmeyi içermektedir. Belgeyi 1998 yılında 137 ülke imzalamış bulunmaktadır. ABD henüz taraf olmamıştır ve Türkiye de sözleşmeyi ne onaylamış ne de imzalamıştır.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 1969’da kabul ettiği Sosyal İlerleme ve Gelişme Beyannamesi, 1986’da Gelişme Hakkı Beyannamesi haline getirerek gelişme hakkını yalnız insan hakkı olarak kabul etmekle kalmayıp, çeşitli boyutlarıyla irdelemiştir. Buna göre, gelişme, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal kapsamlı bir süreçtir ve tüm nüfusun ve her bireyin refahının sürekli iyileştirilmesini amaçlamaktadır. Tüm insanların birey ve toplum olarak gelişmeye hakları vardır. Devletler gelişme hakkının gelişmesi için her türlü önlemi almalıdır ve temel kaynaklara eğitim, sağlık hizmetleri, gıda, konut, iş ve eşit gelir dağılımına erişim için fırsat eşitliği sağlamalıdır. Her türlü sosyal adaletsizliği gidermek amacıyla gereken sosyal ve ekonomik reform yapılmalıdır.

Böylelikle, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi; Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi; Sosyal İlerleme Beyannamesi ve Gelişme Hakkı Beyannamesi hepsi birden insani gelişme hakkının yasal çerçevesini oluşturmaktadırlar.

Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Raporlarından alınan veriler yoksulluğun artış hızının kalkınmakta olan ülkelerin nüfus artış oranları ile yani %1.8 ile başabaş olduğunu göstermektedir. Yoksulluğun bu endişe verici göstergeleri salt azgelişmiş ülkelerle sınırlı değildir. Ekonomik olarak kalkınmış ülkelerde de hatta zengin ülkelerde yoksulluk tehlikeli bir şekilde yayılmaktadır. Sanayi ülkelerinde 100 milyondan fazla insan resmi yoksulluk çizgisinin altında yaşamaktadır ve bu ülkelerde 5 milyondan fazla evsiz insan bulunmaktadır. Son 30 yılda dünya nüfusunun en zengin ve en yoksul %20'si arasındaki fark 30 kattan 60 kata çıkmıştır.

Ve bu durum Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na uluslararası ve ulusal çerçevede yoksulluğun yok edilmesi için uygun koşullar yaratılması ve yoksulluğun çok yönlü niteliklerini yansıtan konulara ağırlık verilmesi kararını aldırtmıştır. Sonuçta kurul çevre, gıda güvencesi, temiz su temini, konut, sağlık ve insan kaynaklarının geliştirilmesi gibi stratejilerin sektörel ve bölgesel stratejiler çerçevesinde geliştirilmesini gündeme getirmiştir. Bunların yanı sıra, yoksulların suça itilmesi, yoksulluğun kadın boyutu, yoksulluk ve göç, yoksulluk ve gelir dağılımı, yoksulluk ve adalet, yoksulluk ve toplumsal politika, yoksulluk ve girişimcilik gibi özel konuların da ele alınması gerekli görülmüştür.

Uluslararası platformda, Birleşmiş Milletler'in en büyük kalkınma kuruluşu olarak UNDP kalkınma yardımı mekanizmalarını koordine eden ana kurum haline gelmiştir. Bu çerçevede 1996'da "Yoksulluk Stratejisi İnisiyatifi" programı başlatılmış ve kalkınmakta olan ülkelere yoksulluğun ve eşitsizliğin yapısal nedenlerini gidermeye yönelik ulusal planlar geliştirmeleri veya güçlendirmeleri çabalarına destekler sağlanmıştır.

1995 yılında toplanan Dünya Toplumsal Kalkınma Zirvesi'nin temel konusunu yoksulluğun giderilmesi oluşturmuş ve tüm ülkeler bu zirvede kendi yoksullukla mücadele problemlerini dile getirmişlerdir. Zirvede yoksullukla mücadele "insanlığın ahlaki, sosyal, politik ve ekonomik zorunluluğu" olarak tanımlanmıştır.

Zirveye katılan 186 ülke mutlak yoksulluğu yok etmek konusunda kendi plan ve amaçlarını dile getirmiş olmalarına rağmen, 1997 yılında UNDP'nin 130 ülke üzerindeki araştırması sonucunda yalnız 38'inin aşırı yoksulluğu yok etme ya da azaltma yolunda hedefler belirlediğini, 39'ununda genel (overall poverty) yoksulluğu azaltmaya yönelik hedefler koyduğunu saptanmıştır. Yine bu 130 ülkeden 43'ünün ulusal yoksulluk planı hazırlamış olduğu ve 35'inin de yoksulluğu ulusal planlama çerçevesinde ayrı bir konu olarak ele aldıkları görülmüştür.

UNDP'nin Dünya Toplumsal Kalkınma Zirvesi kararlarının uygulaması çerçevesinde yaptığı çalışmaya göre Türkiye, aşırı yoksulluk tanımlamamış görünmektedir. Gelire dayalı ve gelire dayalı olmayan genel yoksul saptaması yapmıştır. Bu doğrultuda, ayrı bir ulusal yoksulluk planı olmamakla birlikte, geliştirilme aşamasında görülmektedir. Ayrı bir planı olmamasına karşın ulusal kalkınma planında yoksulluğun giderilmesi söz konusu edilmemiştir. Genel yoksulluğu giderici hedefler de konmuş

olmasına rağmen, bu konuda yeterli veri sağlanmadığından Türkiye'ye ilişkin bilgiler UNDP değerlendirme raporunda yer almamıştır.

UNDP 1998 Yoksulluk Raporu'nda belirtildiğine göre, 1996 yılında OECD-DAC (OECD-Development Assistance Committee), UN ve Dünya Bankası yoksulluğun ortadan kaldırılması konusunda global hedeflerin belirlenmesi amacıyla dört temel gösterge üzerinde hemfikir olmuşlar ve 1993 - 2015 yılları için temel hedefleri açıklamışlardır (UNDP, 1998b, s:15). Buna göre,

1. Gelir Yoksulluğu: 1993-2015 yılları arasında aşırı yoksullukta yaşayan nüfusun oranını yarıya indirmek. Bunun için temel gösterge günde 1 Doların altında gelire sahip olmak biçiminde tanımlanmıştır. Bu temelde, hedef %30 olan aşırı yoksulluk oranını %15'e düşürmek, ancak bunu yaparken de diğer %15'in de şu anki durumlarından daha kötü duruma düşmemelerini garanti altına almak.
2. Göreli Yoksulluk: Hedef nüfusun en yoksullarının 5'te birinin ulusal tüketimlerini artırmak.
3. Kötü beslenme: Global hedef 1995 - 2005 yılları arasında kötü beslenen çocukların oranını yarıya, ve 2005-2015 yılları arasında bu oranı tekrar yarıya indirmek. Bu konuda temel gösterge 5 yaşın altındaki düşük kilolu çocukların oranı olacaktır.
4. Eğitim: 14-24 yaş arası yetişkin okur-yazarlığı konusunda temel hedef 1990-2015 yılları arasında okuma-yazma bilmeyenlerin oranını kadın ve erkekler için aynı olmak üzere 3/4 oranında azaltmaktır. Böylece 2015 yılında okur-yazar olmayanların oranı %8'e inmiş olacaktır.

5. TÜRKİYE'DE YOKSULLUK

5.1 Türkiye'de Yoksulluk Profili

İhtisas komisyonumuzca Türkiye'nin mevcut yarı resmi olarak nitelenebilecek konuya ilişkin literatüründe amaca yönelik en yeni bilgileri içeren Erdoğan'ın çalışmaları Türkiye yoksulluk profilinin çıkarılmasında baz alınmasına karar verilmiştir. Çalışmamıza baz veiler üzerindeki ayrıntılı çalışma sırasında tabloların ham verilerinin satır ve kolon toplamaları arasındaki tutarsızlıkların giderilmesi ve belirlenen amaca yönelik yeniden oluşturulması nedeniyle, çalışmamızda kullanılan veriler, çalışma orijinallerinden farklılaşmış durumda olup, yeniden düzenleme Erdoğan'ın kendisi tarafından yapılmıştır.

Minimum gıda harcaması yöntemi, Güzin Erdoğan tarafından hanehalkı toplam harcamaları içinde gıda için ayrılan payın, aile büyüklüğü ve aile bireylerinin minimum kalori hesaplaması ile yetersiz olması

durumundaki aileleri göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında, minimum gıda harcaması yöntemi ile bulunan yoksulların mutlak yoksullar ve hatta minimum gıda harcaması için harcama toplamaları yetersiz olanların kapsanıyor olması nedeniyle “ultra yoksullar” olarak adlandırılmaları mümkündür.

Temel gereksinimler yöntemi ile yapılan hesaplamalar uluslar arası literatürdeki “görelî yoksulluk” tanımı ile paralellik içinde değerlendirilebilir. Bu açıdan bakıldığında gıda dışındaki temel ihtiyaçları da kapsayan bu yoksulluk ülkemiz gerçek yoksulluğu bağlamında kanımızca daha tutarlı bir tanımlama olacaktır.

5.1.1 Kırsal ve Kentsel Yoksulluk

Minimum gıda harcaması yöntemiyle yapılan hesaplamalar kır kent ayrımında değerlendirildiğinde ülke nüfusunun %8.37’sinin mutlak yoksul tanımı içinde değerlendirilmesi gerektiği, bu yoksulların %11.82’sinin kırsal alanda, %4.60’nın ise kentsel bölgelerde yer aldığını görmekteyiz. Konuyu bir de aile büyüklüğü ölçeğine indirgediğimizde hanehalkı büyüklüğü ortalaması 4.5 olan ülkemizde yoksulluğun da adeta bu büyüklüğün aşıldığı hanelerde katlanarak arttığını görmekteyiz. Özellikle kentsel alanlarda yaşayan ve hanehalkı sayısı 4’ün altında kalan ailelerin yoksul olma hali son derece düşük oransal ifadelerle sahipken, 5 ve daha çok kişinin bir arada bulunmak zorunda kaldığı ailelerin yoksulluk açısından hanedeki her yeni kişi ile marjinal götürüsünün arttığı çok daha yoğun bir yoksulluk ile karşılaştığını görmekteyiz.

Tablo 5.1 Minimum Gıda Harcaması Yöntemiyle Hanehalkı Büyüklüklerine ve Yerleşim Yerlerine Göre Yoksul Fert Oranları (%)

<i>Hanehalkı Büyüklüğü</i>	<i>Türkiye</i>	<i>Kır</i>	<i>Kent</i>
Genel	8.37	11.82	4.60
1	1.87	2.25	0.14
2	2.13	3.33	0.65
3	1.27	2.43	0.59
4	2.20	3.68	1.45
5	4.42	5.65	2.89
6	9.89	13.21	5.84
7	16.83	19.18	11.60
8	19.58	20.49	15.92
9	20.01	21.82	13.61
10	25.37	27.30	16.83
11	36.12	39.38	31.58
12	16.24	17.68	15.68
13	32.19	31.53	26.31
14	27.32	21.36	25.94
15+	24.89	25.17	12.36

Verileri aile büyüklüğünü gözetererek değerlendirdiğimizde, kırsal alanda aile büyüklüğü arttıkça ücretsiz işçi sayısının artarak aile ekonomisine katkıda bulunması halinin ülke kırsalı açısından 1994

verileri itibari ile artık geçerli olmadığı ortaya çıkmış durumdadır. Her yeni birey ekonomiye katkı değil artık gizli işsiz olarak aileye katılmakta, bu gizli işsizlik açık işsizliğe ailenin geleneksel yapısında parçalanmaya neden olarak dönüşmektedir.

Tablo 5.2 Temel Gereksinimler Yöntemiyle Hanehalkı Büyüklüklerine ve Yerleşim Yerlerine Göre Yoksul Fert Oranları (%)

<i>Hanehalkı Büyüklüğü</i>	Türkiye	Kır	Kent
Genel	24.30	25.40	21.73
1	16.81	16.59	5.56
2	9.83	12.64	5.72
3	8.76	7.58	8.50
4	12.67	11.67	14.50
5	21.65	20.57	21.64
6	28.90	27.63	29.74
7	40.34	38.75	39.09
8	44.31	37.66	45.79
9	43.38	41.62	39.99
10	48.62	44.85	43.02
11	61.17	52.39	56.84
12	43.25	30.27	58.54
13	53.54	47.20	49.15
14	40.03	38.39	29.67
15+	39.38	44.73	23.98

Temel gereksinimler yöntemi ile yapılan hesaplama değerlendirildiğinde görece yoksulların oranında önemli bir artış da gözlenmektedir. Yoksulluk Türkiye genelinde %24.30'a yükselirken, kırsal-kentsel yoksulluk farkı kentsel yoksullar aleyhine kapanmaktadır. Özellikle kırsal alanda barınma, kentsel alanda olduğu gibi özel ve hanehalkı gelirleri içinde önemli bir barınma kalemi olmadığından, görece yoksulluk oranları kentsel alanlarda %21.73'e çıkarken, tüm literatür çalışmalarında yoksulluğun tarım ürünlerinin sanayi ürünleri karşısında değer yitirerek marjinal getirisinin düşmesine bağlı olarak azalması temel gerçeği çerçevesinde kırsal görece yoksulluk oranı 1994 verilerine göre kentsel alanlardan daha yüksek, ancak mutlak yoksulluk oranları kadar keskin bir farklılık gözetmeksizin %24.40 olarak görülmektedir.

5.1.2 Bölgesel Farklılıklar ve Yoksulluk

Ülkemizin coğrafi olarak dezavantajlı bölgeleri, yatırım önceliklerine ilişkin politikalarındaki eksiklikler, kesintisiz enerji kaynağı, kalifiye işgücü v.b. sanayinin yer seçiminin temel belirleyicilerinden pazara yakınlık veya güvenli ulaşılabilirlik gibi etmenlerin yanı sıra, yatırıma dönüşebilir sermayenin yetersiz birikimi tarihsel olarak ülkemizde bölgeler arasında dengesiz gelişme sorununu gündeme getirmiştir.

Bölgeler arası dengesizliğin sonuçları arasında sayabileceğimiz yoksullaşma ve yoksulluğun bireysel giderilmesi arayışı olarak göç mutlak ve görelî yoksulluk konusunda yapılan hesaplamalara da doğrudan yansımaktadır.

UNDP programı çerçevesinde 1998’de hazırlanan İnsani Gelişme Raporu iller ayrımı vermesine karşın bölge ayrımında yoksulluğa ilişkin bilgi içermemektedir.

Güzin Erdoğan’ın hesaplamalarında yer alan verilere göre, yöntem 1A’da yapılması gereken minimum gıda harcamasına genel harcamalar içinde yeterli payı ayırmayan/ayıramayan haneler yoksul kabul edilmiştir ki bu yöntem ile Yöntem 3’te özetlenen veriler, bu çalışma için hazırlanmış olan temel verilerde kullanılmamıştır. Bu komisyon raporunda yer alan minimum gıda harcaması kriteri 1C yöntemi ile oluşturulmuş olup, Yöntem 2 kullanmış olduğumuz temel gereksinimlere esas alınmıştır.

Tablo 5.3 Türkiye’de Kent-Kır ve Bölge Ayrımında Yoksulluk Oranları

YÖNTEM NO	YÖNTEM ADI	Türkiye	Kent	Kır	Marmara	Ege	Akdeniz	İç Anadolu	Karadeniz	Doğu Anadolu	Güneydoğu
Yöntem 1A	min. gıda harcaması yöntemi	55	54	55	53	46	50	49	54	59	65
Yöntem 1C	min. gıda harc. - toplam harcama (yerleşim yer.)	11	7	14	5	3	7	10	13	18	18
Yöntem 2	temel gereksinimler yaklaşımı	31	28	32	29	24	29	30	34	33	37
Yöntem 3	gıda oranı (%40) yaklaşımı	43	26	63	42	43	53	39	50	40	66

Yöntem 1C’ye göre yetersiz beslenen aileler veya mutlak yoksullar olarak adlandırabileceğimiz durumda olanlar Türkiye nüfusunun %11’ini oluşturmakta, kentlerde %7 olan bu oran kırsal alanda %14’e çıkmaktadır. Bölgeler arasında ise toplam yoksulluk, nüfusun %3’ü olarak en az Ege’de görülürken, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da aynı yönteme göre yoksul oranı %18’e çıkmaktadır.

Temel gereksinimler açısından bakıldığında bölgeler arasındaki sıralama değişmektedir. Güneydoğu Anadolu %37 yoksul oranı ile en fakir bölge olarak görülürken, Karadeniz Bölgesinde %34 olan yoksul oranını %33 oranıyla Doğu Anadolu izlemektedir.

5.1.3 Gelir Yoksulluğu

Yerleşim yerlerine göre Gini oranlarını değerlendirdiğimizde, oranın 1’e yaklaşması eşitsizliklerin artışı göstermekte, 0’a yaklaşması hali ise eşitsizliklerin azalmasını ve sıfır haline ulaşıldığında ise

hiç bir eşitsizliğin kalmadığı sonucu hipotetik olarak kabul edilmektedir. Gelir, mülkiyet, v.b. anlamda Gini oranları değerlendirildiğinde ülkemiz 0.49 oranı ile ciddi boyutlarda eşitsizliklerin yaşandığı bir ülke olarak değerlendirilmelidir. Bu eşitsizlikler kentlerde, kırsal bölgelere kıyasla daha yüksek gerçekleşirken, eşitsizliklerin en fazla yaşandığı bölge Marmara Bölgesi olurken, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi eşitsizliklerin en az yaşandığı, bir anlamda yoksullukta eşitliğin sağlandığı bölgeler olarak görülmektedir.

Tablo 5.4 Yerleşim Yerlerine Göre Gini Oranları

<i>Yerleşim yerleri</i>	<i>Gini oranları</i>
Türkiye	0.49
Kır	0.41
Kent	0.52
Marmara	0.56
Ege	0.44
Akdeniz	0.47
İç Anadolu	0.44
Karadeniz	0.46
Doğu Anadolu	0.37
Güneydoğu Anadolu	0.38

Nitekim, gelirin nüfusun %20'lik payları dağılımına baktığımızda Türkiye'de ilk %20 toplam gelirin %4.86'sını alırken, 5. %20'lik grup gelirin %54.88'ini almaktadır. Bu ayrımla bakıldığında kırsal alanda biraz daha adil gelir dağılımından söz edebilirsek de, kentsel alanlarda gelir dağılımı adaletsizliğinin ilk ve son %20'lik kesimler için Türkiye ortalamasından daha büyük adaletsizlikle %4.83'e %57.22 olarak gerçekleşmektedir.

Tablo 5.5 Yerleşim Yerlerine Göre %20'lik Hanehalkı Dilimlerinin Gelir Payları

<i>Yerleşim yerleri</i>	<i>1. %20</i>	<i>2. %20</i>	<i>3. %20</i>	<i>4. %20</i>	<i>5. %20</i>
Türkiye	4.86	8.63	12.61	19.03	54.88
Kır	5.57	10.14	14.80	21.79	47.70
Kent	4.83	8.19	11.87	17.90	57.22
Marmara	4.33	7.47	10.69	16.35	61.16
Ege	5.39	9.69	14.09	20.89	49.93
Akdeniz	5.25	9.05	13.23	19.59	52.88
İç Anadolu	5.07	9.11	13.77	21.89	50.16
Karadeniz	5.13	9.47	13.77	20.16	51.49
Doğu Anadolu	6.30	11.29	16.20	23.12	43.08
Güneydoğu Anadolu	7.08	11.15	14.90	20.73	46.13

Gini oranlarına görülen eşitsizlik gelirin %20'lik dilimler açısından paylaşımında da aynen görülerek ilk yüzde yirminin en az pay aldığı bölge %4.33 ile Marmara olurken, 5. yüzde yirmilik nüfus diliminin %61.16 paya sahip olarak en çok adaletsizliğin yaşandığı bölge gene Marmara Bölgesi olarak somutlaşmaktadır.

Yerleşim yerleri açısından gelir adaletsizliğinin varlığı, gelir adaletsizliğinin yüksek olduğu bölgeler açısından yoksulluğun varlığına doğrudan işaret etse de, bölgeler arasında gelir dağılımının yeniden düzenlenmesi sırasında Türkiye'de en çok kazanan %20'lik nüfus diliminin yer seçimine ilişkin bilginin değerlendirilmesi daha gereklidir.

Örneğin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde en çok kazananlar diliminde yer alanların gelirden aldıkları pay Türkiye ortalamasındaki en düşük değeri verirken en az kazanan kesim de gelirden Türkiye ortalamasına göre daha fazla pay almaktadır. Ancak, işleme sokulan gelir bölgenin toplam geliri olduğu için bölge gelirleri farklı olduğundan çok daha eşitlikçi gelir dağılımının varlığına ilişkin göstergeler zaten düşük bir gelirin yeniden dağılımında bu bağlamda somut araştırma sonuçları olmamakla birlikte yoksulluğun Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da çok daha eşitlikçi bir biçimde paylaşıldığı ampirik sonucunu gündeme getirmektedir.

Güzin Erdoğan tarafından gerçekleştirilen bir başka çalışmada da daha anlamlı verilerle karşılaşmaktayız. Türkiye, Dünya Bankası kriterlerine göre mutlak yoksulluk sınırı açısından günlük 4\$ yoksulluk sınırı olan ülkeler grubunda olmakla birlikte, Güzin Erdoğan Türkiye ortalaması yoksulluk sınırını 1\$ kabul ederek, gıda harcamaları için ayrılan payları kazanamayan nüfusu ayırtırken bölgeler arasında gelirleri de adeta görelî yoksulluk çalışması yapar gibi farklılaştırarak aşağıdaki sonuca varmaktadır:

Türkiye'de yoksulluk sınırı 1\$, hatta İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da 80 cent olarak kabul eden çalışma sonuçlarına göre Türkiye'de toplam yoksul oranı %15 olarak görülmektedir. Güneydoğu Anadolu'da 80 cent, Doğu Anadolu'da 90 cent düzeyinde kabul edilen yaoksulluk sınırları açısından ise yoksul oranlarının herşeye rağmen %25'ler düzeyinde olduğu görülmektedir. Yani Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşayan her 4 kişiden biri olağanüstü gelir yoksuludur.

Tablo 5.6 Kişi Başına Minimum Gıda Harcaması Tutarına göre Aylık ve Günlük Yoksulluk Sınırı (ABD \$) ve Yoksul Nüfus Oranı

Yerleşim Yeri	Yoksulluk Sınırı		Yoksul Kişi Oranı (%)
	Aylık (\$)	Günlük (\$)	
TÜRKİYE	31	1.0	15
KENT	32	1.1	10
KIR	29	1.0	21
Marmara	32	1.1	7
Ege	27	0.9	4
Akdeniz	28	0.9	11
İç Anadolu	25	0.8	12
Karadeniz	30	1.0	19
Doğu Anadolu	26	0.9	25
Güneydoğu Anadolu	23	0.8	24

Güzin Erdoğan'ın temel gereksinimlere ilişkin hesaplamalarında da günlük 1\$ sınırının ancak 1.5\$'a çıkarıldığını görmekteyiz. Dünya Bankası'nın Türkiye için öngördüğü 4\$ sınırı kullanılmaksızın, Türkiye toplam nüfusunun %38'i 1.5\$'ın altında günlük gelire sahip görülmektedir. Güneydoğu Anadolu'da, 80 cent sınırı kullanıldığında %24 olan yoksul nüfus oranı 30 cent'lik artışla 1.1\$'a çıkarıldığında yoksul oranı neredeyse nüfusunun yarısına tekabül eden %44'e çıkmaktadır.

Tablo 5.7 Kişi Başına Temel Gereksinimler Harcaması Tutarına göre Aylık ve Günlük Yoksulluk Sınırı (ABD \$) ve Yoksul Nüfus Oranı

Yerleşim Yeri	Yoksulluk Sınırı		Yoksul Kişi Oranı (%)
	Aylık (\$)	Günlük (\$)	
TÜRKİYE	44	1.5	38
KENT	44	1.5	34
KIR	45	1.5	39
Marmara	53	1.8	32
Ege	54	1.8	27
Akdeniz	56	1.9	35
İç Anadolu	40	1.3	35
Karadeniz	41	1.4	42
Doğu Anadolu	34	1.1	40
Güneydoğu Anadolu	34	1.1	44

Mutlak yoksulluk ya da literatürde de olduğu gibi bir başka deyişle gelir yoksulluğu için TÜRK-İŞ tarafından yapılan araştırmada asgari ücret ile minimum gıda harcaması için gerekli tutarlar dört kişilik aile büyüklüğü baz alarak hesaplanmıştır. Bu hesaplama göre bir yetişkin erkek, bir yetişkin kadın ile 15-19 yaş grubundan bir, 4-6 yaş grubundan bir çocuğun bulunduğu bir aile için gıda harcaması tutarı 122.952.000 TL olarak hesaplanmaktadır.

Tablo 5.8 Dört Kişilik Ailenin Gıda Harcaması (TL/Ay)

	Aralık 1998	Kasım 1999	Aralık 1999
Yetişkin İşçi	23.235.000	32.828.000	34.054.000
Yetişkin Kadın	19.467.000	27.359.000	28.328.000
15-19 Yaş Grubu Çocuk	24.949.000	34.574.000	35.945.000
4-6 Yaş Grubu Çocuk	16.863.000	23.694.000	24.572.000
TOPLAM	84.515.000	118.455.000	122.952.000

Kaynak: TÜRK-İŞ, 1999.

Aynı karşılaştırma seçilmiş ay ve yıllar için TL ve Dolar bazında yapılarak mevcut asgari ücret tutarının ailenin minimum gıda harcaması karşısındaki yetersizliği açıkça ortaya konmaktadır.

Tablo 5.9 Asgari Ücret ve Gıda Harcaması

Asgari Ücretin Yürürlük Tarihi	Net Asgari Ücret		Gıda Harcaması	
	(TL/Ay)	(\$/Ay)*	(TL/Ay)	(\$/Ay)*
Ağustos 1993	1.563.472	135	2.396.500	207
Eylül 1994	2.759.428	81	5.747.500	169
Eylül 1995	5.547.135	116	11.407.000	240
Ağustos 1996	11.084.652	131	19.238.000	227
Ağustos 1997	22.943.025	141	37.617.000	230
Ağustos 1998	33.808.514	124	68.576.000	254
Ocak 1999	57.620.790	180	85.900.000	268
Temmuz 1999	68.631.120	159	101.342.000	235
Aralık 1999		131	122.952.000	234

Kaynak: TÜRK-İŞ, Araştırma Merkezi, 1999.

(*) TCMB Ortalama Aylık Alış Fiyatıdır. Aralık 1999 için \$ kuru ortalaması tahminidir.

Kamu kesiminde yıllık ortalama olarak ücretin gelişimine 1991-1998 aralığında bakıldığında ücret endeki 1991’de 100 iken, 1998’de 5.154’e çıkarken geçinme endeksi 6.978’e çıkmakta ve reel ücret TÜRK-İŞ tarafından 73.9 olarak hesaplanmaktadır.

Tablo 5.10 Kamu Kesimde Ücret-Fiyat Gelişimi

	Ortalama Çıplak Brüt Ücret (TL/Ay)	Ücret Endeksi	Geçinme Endeksi	Reel Ücret Endeksi
1991	2.447.000	100.0	100.0	100.0
1992	4.391.000	179.4	170.1	105.5
1993	7.802.000	318.9	282.5	112.9
1994	15.308.000	625.6	582.9	107.3
1995	23.665.000	967.1	1128.4	85.7
1996	32.992.000	1348.3	2035.7	66.2
1997	71.272.000	2912.6	3780.3	77.0
1998	126.125.500	5154.3	6978.4	73.9

Kaynak: TÜRK-İŞ Araştırma Merkezi

Aynı hesaplama özel kesimdeki ücret-fiyat gelişimi açısından da yapılmış ve reel ücret endeksinde 81.8'e ulaşılmaktadır.

Tablo 5.11 Özel Kesimde Ücret-Fiyat Gelişimi

	Ortalama Çıplak Brüt Ücret (TL/Ay)	Ücret Endeksi	Geçinme Endeksi	Reel Ücret Endeksi
1991	2.063.000	100.0	100.0	100.0
1992	3.653.000	177.1	170.1	104.1
1993	6.137.000	297.5	282.5	105.3
1994	10.212.000	495.1	582.9	84.9
1995	16.954.000	821.9	1128.4	72.8
1996	31.879.000	1545.5	2035.7	75.9
1997	57.719.000	2797.8	3780.3	74.0
1998	117.747.000	5707.6	6978.4	81.8

Kaynak: TÜRK-İŞ Araştırma Merkezi

5.1.4 Cinsiyet ve Yaş Göre Yoksulluk

Minimum gıda harcaması maliyetine göre yapılmış olan hesaplama göre, ülke yoksullarının %51.49'unu kadınlar oluşturmaktadır. Kentsel bölgelerde kadınlar, kırsal alanlara kıyasla daha büyük bir yoksullukla karşı karşıya olup, 1994 verileriyle yapılan çalışmaya göre yoksulluk açısından risk 15-64 yaş grubunda yükselerek %48.50 olarak gerçekleşmektedir. Anılan yaş grubu özünde iktisaden faal gruptur.

Tablolar üzerinde, kırsal kentsel yoksulluğun toplam yoksullar açısından dağılımına bakıldığında yoksullar arasında kırsal yoksulların payı minimum gıda hesaplaması ile %72.67 iken, kentsel yoksulların toplam yoksullar arasındaki payı %27.33 olmaktadır.

Tablo 5.12 Minimum Gıda Harcaması Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı

Yerleşim yeri	Yaş	Toplam Yoksul Sayısı	Toplam Yoksul %	Kadın Yoksul Sayısı	Kadın Yoksul %	Erkek Yoksul Sayısı	Erkek Yoksul %
Türkiye	Toplam	4 977 944	8.37	2 563 287	51.49	2 414 657	48.51
	0 -14	2 353 042	47.27	1 162 252	45.34	1 190 790	49.32
	15-64	2 414 197	48.50	1 295 217	50.53	1 118 980	46.34
	65+	210 705	4.23	105 818	4.13	104 887	4.34
Kır	Toplam	3 617 566	72.67	1 849 734	72.16	1 767 832	73.21
	0 -14	1 685 530	46.59	818 887	44.27	866 643	49.02
	15-64	1 761 592	48.70	946 006	51.14	815 586	46.14
	65+	170 444	4.71	84 841	4.59	85 603	4.84
Kent	Toplam	1 360 378	27.33	713 553	27.84	646 825	26.79
	0 -14	667 512	49.07	343 365	48.12	324 147	50.11
	15-64	652 605	47.97	349 211	48.94	303 394	46.91
	65+	40 261	2.96	20 977	2.94	19 284	2.98

Kaynak: Erdoğan, 1999, DİE.

Temel gereksinimler maliyetine göre yoksulluk cinsiyet ve yaş grubu özelinde değerlendirildiğinde yoksulluk sınırı yükseltile de kadınların yoksulluk oranlarında önemli bir değişiklik gözlenmemektedir. Yoksulların %51.73'ünü bu hesaplamayla da kadınlar oluşturmaktadır. 15-64 yaş grubundaki yoksulların kırsal alanda %62.63'ünü kentlerde ise %37.37'sini kadınlar oluşturmakta olup, özellikle kadınların kırsal alanda ücretsiz aile işçisi konumunu sürdürdüğü görülmektedir.

Tablo 5.13 Temel Gereksinimler Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı

Yerleşim yeri	Yaş	Toplam Yoksul Sayısı	Toplam Yoksul %	Kadın Yoksul Sayısı	Kadın Yoksul %	Erkek Yoksul Sayısı	Erkek Yoksul %
Türkiye	Toplam	14 458 178	24.30	7 478 712	51.73	6 979 466	48.27
	0 -14	6 110 451	42.26	3 044 658	40.71	3 065 793	43.93
	15-64	7 630 109	52.78	4 079 550	54.55	3 550 559	50.87
	65+	717 618	4.96	354 504	4.74	363 114	5.20
Kır	Toplam	9 062 260	62.68	4 683 779	62.63	4 378 481	62.73
	0 -14	3 791 745	41.84	1 872 588	39.98	1 919 157	43.83
	15-64	4 719 485	52.08	2 540 396	54.24	2 179 089	49.77
	65+	551 030	6.08	270 795	5.78	280 235	6.40
Kent	Toplam	5 395 918	37.32	2 794 933	37.37	2 600 985	37.27
	0 -14	2 318 706	42.97	1 172 070	41.93	1 146 636	44.08
	15-64	2 910 624	53.94	1 539 154	55.07	1 371 470	52.73
	65+	166 588	3.09	83 709	3.00	82 879	3.19

Temel gıda gereksinimine göre yoksulluğa baktığımızda kırsal-kentsel yoksulluğun toplam yoksulluk içinde oldukça eşit payı olduğundan söz edebiliriz. %51.78 ve %51.73 olan kırsal ve kentsel yoksullar arasında kadınlarda 15-64 yaş grubu gene en yüksek oran ile aynı yaş grubunun %52.78'ini oluşturmaktadır. Kırsal alanda da %62.63 olan kadınların 15-64 yaş grubundaki yoksulluk oranı ise %37.37 olmaktadır.

5.1.5 Öğrenim Durumuna Göre Yoksulluk

Erdoğan'ın çalışmasında, minimum gıda harcaması maliyetine göre 6 ve daha yukarı yaştaki fertler açısından yapılan çalışmada, okul çağı nüfusunun %7.83'ü yoksul kategorisine girmiş durumdadır.

Yoksulluğu eğitim ilişkisi içinde incelediğimizde toplam yoksulların %31.94'ünü okur-yazar olmayanlar, %24.42'sini okur-yazar olup da bir okul bitirmeyenler, %38.91'ini ise ilkokul mezunları oluşturmaktadır. Yoksulların %56.36'sını okur-yazar olmayan ve ilkokul diploması olmayanların toplamı oluşturmaktadır. Bu oran kırsal alanda %67.43'e çıkarken, kentsel alanlarda %53.51 olarak hesaplanmaktadır.

Tablo 5.14 Minimum Gıda Harcaması Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin Öğrenim Durumu ve Cinsiyet Dağılımı

Yerleşim yeri	Öğrenim durumu	Toplam Yoksul Sayısı	Toplam Yoksul %	Kadın Yoksul Sayısı	Kadın Yoksul %	Erkek Yoksul Sayısı	Erkek Yoksul %
Türkiye	Toplam	4 189 600	7.83	2 166 153	51.70	2 023 447	48.30
	Okuryazar değil	1 337 853	31.94	913 784	42.18	424 069	20.96
	Okuryazar olup, bir okul Bitirmeyen	1 023 134	24.42	451 032	20.82	572 102	28.27
	İlkokul	1 630 185	38.91	754 597	34.84	875 588	43.27
	Ortaokul ve dengi	136 981	3.27	29 060	1.34	107 921	5.33
	Lise ve dengi	57 147	1.36	17 538	0.81	39 609	1.96
	Yüksekokul, üniversite	3 325	0.08	142	0.01	3 183	0.16
	Master, doktora	975	0.02	0	0.00	975	0.05
Kır	Toplam	3 042 707	72.63	1 562 222	72.12	1 480 485	73.17
	Okuryazar değil	1 021 683	33.58	694 294	44.43	327 389	22.11
	Okuryazar olup, bir okul Bitirmeyen	725 683	23.85	307 722	19.70	417 961	28.23
	İlkokul	1 190 776	39.13	546 088	34.96	644 688	43.55
	Ortaokul ve dengi	74 494	2.45	9 661	0.62	64 833	4.38
	Lise ve dengi	27 470	0.90	4 457	0.29	23 013	1.55
	Yüksekokul, üniversite	2 601	0.09	0	0.00	2 601	0.18
	Master, doktora	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Kent	Toplam	1 146 893	27.37	603 931	27.88	542 962	26.83
	Okuryazar değil	316 170	27.57	219 490	36.34	96 680	17.81

	Okuryazar olup, bir okul Bitirmeyen	297 451	25.94	143 310	23.73	154 141	28.38
	İlkokul	439 409	38.30	208 509	34.53	230 900	42.52
	Ortaokul ve dengi	62 487	5.45	19 399	3.21	43 088	7.94
	Lise ve dengi	29 677	2.59	13 081	2.17	16 596	3.06
	Yüksekokul, üniversite	724	0.06	142	0.02	582	0.11
	Master, doktora	975	0.09	0	0.00	975	0.18

Tablodan çıkarılabilecek genellenebilir bilgi yoksulluğun düşük eğitim düzeyi ile doğru orantılı bir artış içinde olduğu gerçeğidir. Toplam 4.199.600 olan okul çağındaki yoksulun 3.991.172'si yani %95.27'sinin eğitimi hiç olmayanlar ile ilkokulu bitirecek kadar eğitim alanlar oluşturmaktadır.

Aynı durum temel gereksinim maliyetine göre yapılan hesaplamalar için de geçerlidir. Bu kez çağ nüfusun %23.33'ü Erdoğan tarafından yoksul kapsamına alınırken, yoksulların %59.59'unu okur-yazar olmayan veya okul bitirmeyenler oluştururken, ilkokul mezunları yoksulların %42.48'ini oluşturmaktadır. Yani, eğitim düzeyi ilkokul mezuniyetine kadar olan yoksullar, toplam yoksulların %92'sini teşkil etmektedir.

Tablo 5.15 Temel Gereksinimler Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin Öğrenim Durumu ve Cinsiyet Dağılımı

Yerleşim yeri	Öğrenim durumu	Toplam Yoksul Sayısı	Toplam Yoksul %	Kadın Yoksul Sayısı	Kadın Yoksul %	Erkek Yoksul Sayısı	Erkek Yoksul %
Türkiye	Toplam	12 485 442	23.33	6 486 727	51.95	5 998 715	48.05
	Okuryazar değil	3 358 925	26.90	2 360 014	36.38	998 911	16.65
	Okuryazar olup, bir okul Bitirmeyen	2 832 369	22.69	1 340 285	20.66	1 492 084	24.87
	İlkokul	5 303 777	42.48	2 499 924	38.54	2 803 853	46.75
	Ortaokul ve dengi	639 648	5.12	179 511	2.77	460 137	7.67
	Lise ve dengi	331 769	2.66	103 663	1.60	228 106	3.80
	Yüksekokul, üniversite	17 979	0.14	3 330	0.05	14 649	0.24
	Master, doktora	975	0.01	0	0.00	975	0.02
Kır	Toplam	7 855 759	62.92	4 071 255	62.76	3 784 504	63.09
	Okuryazar değil	2 326 608	29.62	1 620 925	39.81	705 683	18.65
	Okuryazar olup, bir okul Bitirmeyen	1 785 590	22.73	815 027	20.02	970 563	25.65
	İlkokul	3 285 500	41.82	1 536 952	37.76	1 748 548	46.20
	Ortaokul ve dengi	307 663	3.92	71 345	1.75	236 318	6.24
	Lise ve dengi	142 406	1.81	27 006	0.66	115 400	3.05
	Yüksekokul, üniversite	7 992	0.10	0	0.00	7 992	0.21
	Master, doktora	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Kent	Toplam	4 629 683	37.08	2 415 472	37.24	2 214 211	36.91
	Okuryazar değil	1 032 317	22.30	739 089	30.60	293 228	13.24
	Okuryazar olup, bir okul Bitirmeyen	1 046 779	22.61	525 258	21.75	521 521	23.55
	İlkokul	2 018 277	43.59	962 972	39.86	1 055 305	47.67
	Ortaokul ve dengi	331 985	7.17	108 166	4.48	223 819	10.11
	Lise ve dengi	189 363	4.09	76 657	3.17	112 706	5.09

Yüksekokul, üniversite	9 987	0.22	3 330	0.14	6 657	0.30
Master, doktora	975	0.02	0	0.00	975	0.04

Erkekler açısından aynı dilimin kırsal alanda bulunanlarının %90.5'i yoksulken, kentlerde erkek yoksulların %84.46'sı ilkokul ve altı eğitim düzeyliler oluştururken, ortaokul ve lise dengi eğitilmiş yoksullar %15.20 ile oldukça yüksek bir oran sergileyerek kırsal alanın iki katına çıkmaktadır.

Her iki tablo eğitim düzeyleri açısından incelendiğinde, okur-yazar olmayan yoksullar içinde kadınların sayısının erkeklerin iki katını aştığını görmekteyiz. Okur-yazar olup da bir okulu bitirmeyenlere baktığımızda ise ters bir ilişkiyle karşı karşıyayız. Bu durumdaki kadın sayısı erkek sayısından daha azdır. Bu noktadan bakıldığında ailenin eğitim harcamalarında kız çocuklarına erkek çocuklara kıyasla çok daha az şans tanıdığından söz etmek, Türkiye genel toplamı gözetildiğinde hiç de yanlış olmayacaktır.

Tabloların genel yorumundan ise kentsel alanda eğitim düzeyindeki yükselmenin yoksulluğun aşılması açısından kırsal alana kıyasla çok daha gerekli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

5.1.6 Fertlerin Medeni Durumuna Göre Yoksulluk

Erdoğan çalışmasında 12 yaş ve üstündeki yaş grubunun medeni durumuna göre yoksulları değerlendirmiştir. Türk Medeni Kanununa göre zorunlu hallerde velinin rızası ile evlenme yaşı kızlar için 15, erkekler için ise 17 olarak belirtildiğinden, hesaplama 12 yaş ve üstü grubun alınması veri tabanının yanlış seçimi sonucu hiç evlenmemiş, çünkü yasal ve fiziksel olarak evlenmesi mümkün olmayan 12-15 yaş arası kızlarla 12-17 yaş arası erkek nüfusun da içerilmesi nedeniyle hiç evlenmemiş grup olağandışı yükselerek yanıltıcı olmaktadır. Ülkemizde ortalama ilk evlenme yaşının kentsel alanda kadınlarda 22.3, erkeklerde 26.2, kırsal alanda ise kadınlarda 21.7 erkeklerde 25.2 olduğu (DİE, Yıllık Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 1997) gözetildiğinde anılan verilerin sağlıklı bir değerlendirmeden uzak olduğu sonucuna varılmaktadır. Ancak, elimizdeki tek veri tabanı bu olduğundan çok bariz hataya karşın genel bir fikir verme açısından değerlendirme yapılacaktır.

Minimum gıda harcaması maliyetine göre yapılan değerlendirmede 12 yaş üstü yoksulların Türkiye'de aynı yaş grubu içindeki yoksullar arasında kadınlar %53.38, erkekler %46.62'lik kesimi oluşturmaktadır. 12 yaş üstü kırsal yoksulların toplam yoksullar içindeki payı %73.10 iken, kadın ve erkekler açısından kırsal yoksulluk hemen hemen eşit biçimde kadınlarda %73.05, erkeklerde %73.17 olarak görülmektedir. Kırsal alanda eşi ölmüş kadınların kırsal alanda grup içi ortalamalar açısından daha korunuyor görülmesine karşın kırsal alanda boşanmış ya da ayrı yaşayan kadınların yoksul olma halinin çok daha yaygın olduğunu görüyoruz. Veriler doğru kabul edildiğinde kırsal alandaki 8.709 boşanmış, 1.202 eşinden ayrı yaşayan kişinin tamamı kadınlardır. Buna karşılık eşi ölen 88.972 yoksul kişinin 70.668'i de yani %79.42'si kadınlar olmaktadır.

Evli olma ya da olmamanın yoksullukla doğrudan bağlantısını kurmak tablo verilerine göre mümkün olmamaktadır. Ancak, eşi ölmüş, boşanmış ya da ayrı yaşayanlar açısından yoksulluk, Türkiye

yoksullarının aynı yaş grubu yoksulluğu ile karşılaştırıldığında bu durumdakilerin kendi grup içi oranları arasında evli ve hiç evlenmemişlere kıyasla da genelde kayıtsız olduğu sonucuna varılabilir.

Tablo 5.16 Minimum Gıda Harcaması Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin Medeni Durumu ve Cinsiyet Dağılımı

Yerleşim yeri	Medeni durumu	Toplam Yoksul Sayısı	Toplam Yoksul %	Kadın Yoksul Sayısı	Kadın Yoksul %	Erkek Yoksul Sayısı	Erkek Yoksul %
Türkiye	Toplam	3 130 273	6.91	1 671 024	53.38	1 459 249	46.62
	Hiç evlenmemiş	1 264 125	40.38	665 954	39.85	598 171	40.99
	Evli	1 732 894	55.36	893 268	53.45	839 626	57.54
	Eşi ölmüş	116 875	3.73	96 871	5.80	20 004	1.37
	Boşanmış	12 398	0.40	11 327	0.68	1 071	0.07
	Ayrı yaşıyor	3 981	0.13	3 604	0.22	377	0.03
Kır	Toplam	2 288 298	73.10	1 220 610	73.05	1 067 688	73.17
	Hiç evlenmemiş	913 698	39.93	482 789	39.55	430 909	40.36
	Evli	1 275 717	55.75	657 242	53.85	618 475	57.93
	Eşi ölmüş	88 972	3.89	70 668	5.79	18 304	1.71
	Boşanmış	8 709	0.38	8 709	0.71	0	0.00
	Ayrı yaşıyor	1 202	0.05	1 202	0.10	0	0.00
Kent	Toplam	841 975	26.90	450 414	26.95	391 561	26.83
	Hiç evlenmemiş	350 427	41.62	183 165	40.67	167 262	42.72
	Evli	457 177	54.30	236 026	52.40	221 151	56.48
	Eşi ölmüş	27 903	3.31	26 203	5.82	1 700	0.43
	Boşanmış	3 689	0.44	2 618	0.58	1 071	0.27
	Ayrı yaşıyor	2 779	0.33	2 402	0.53	377	0.10

Temel gereksinimler maliyetine göre yoksul fertlerin medeni durumuna cinsiyet ayrımında bakarken sayısal verileri bu kez Türkiye açısından yoksullar arasında kolon toplamı, kadınlar açısından ise satır toplamı oranlanarak çok daha ilginç ve yorumlamaya daha uygun sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 5.17 Temel Gereksinimler Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin Medeni Durumu ve Cinsiyet Dağılımı

Yerleşim yeri	Medeni durumu	Toplam Yoksul Sayısı	Toplam Yoksul %	Kadın Yoksul Sayısı	Kadın Yoksul %	Erkek Yoksul Sayısı	Erkek Yoksul %
Türkiye	Toplam	9 729 385	21.47	5 124 832	52.67	4 604 553	47.33
	Hiç evlenmemiş	3 716 043	38.19	1 901 925	37.11	1 814 118	39.40
	Evli	5 566 780	57.22	2 858 240	55.78	2 708 540	58.83
	Eşi ölmüş	399 879	4.11	327 455	6.39	72 424	1.57
	Boşanmış	29 394	0.30	23 716	0.46	5 678	0.12
	Ayrı yaşıyor	17 289	0.18	13 496	0.26	3 793	0.08
Kır	Toplam	6 118 408	62.89	3 237 734	63.18	2 880 674	62.56
	Hiç evlenmemiş	2 306 511	37.70	1 198 502	37.02	1 108 009	38.46
	Evli	3 512 496	57.40	1 807 456	55.83	1 705 040	59.19
	Eşi ölmüş	278 785	4.56	215 435	6.65	63 350	2.20
	Boşanmış	17 838	0.29	14 349	0.44	3 489	0.12
	Ayrı yaşıyor	2 778	0.05	1 992	0.06	786	0.03
Kent	Toplam	3 610 977	37.11	1 887 098	36.82	1 723 879	37.44
	Hiç evlenmemiş	1 409 532	39.04	703 423	37.28	706 109	40.96
	Evli	2 054 284	56.89	1 050 784	55.67	1 003 500	58.21
	Eşi ölmüş	121 094	3.35	112 020	5.94	9 074	0.53
	Boşanmış	11 556	0.32	9 367	0.50	2 189	0.13
	Ayrı yaşıyor	14 511	0.40	11 504	0.61	3 007	0.17

Tablo incelendiğinde 12 yaş üstü yoksulların %62.89'unun kırsal alanda, %37.11'inin ise kentsel alanlarda bulunduğunu, evlenmişlerin, hiç evlenmemişlerden daha yoksul olduğu genellemeleri yapılabilir.

Bunlarda çok daha ilginç Türkiye genelindeki ham verilerden hareketle yapılan bir hesaplama ile eşi ölmüş yoksulların %81.88'inin, boşanmış yoksulların %80.68'inin ve yarı yaşayan yoksulların %78'inin kadın olduğu gerçeğiyle karşılaşılmıştır.

Türkiye geneli ile karşılaştırıldığında bu durumdaki kadınların kırsal alanda ortalamalarının Türkiye ortalamasının altına düşüyor olması, kırsal alanda yalnız kadının nispeten korunmalı olduğu kanısına varmamıza neden olmaktadır. Nitekim kentlerdeki eşi ölmüş olan yoksulların %91.90'ını, boşanmış yoksulların %86.68'ini kadınlar oluşturmaktadır.

Evli ya da bekar olmak ya da olmamak yoksulluk açısından da, kadın ya da erkek yoksul olma açısından da genellenebilir bir farklılık yaratmamaktadır. Esas olan cinsiyet ve medeni hal ayrımı gözetilmeksizin yoksul olma durumudur. Ancak eşi ölmüş, boşanmış ya da ayrı yaşayan kadın olmakla yoksulluk arasında çok önemli bir bağıntının varlığı görülmektedir.

5.1.7 Çalışma Durumuna Göre Yoksulluk

Çocukların korunması hakkındaki uluslar arası sözleşmeler 15 yaşından küçüklerin çalışmasının yasaklanması hükümlerini taşımakla birlikte, ülkemiz realitesine göre 12-65 yaş grubu iktisaden faal nüfustur. Erdoğan'ın çalışma durumuna ilişkin vermiş olduğu tabloda çalışan ve çalışmayan 12 yaş

üstü toplam nüfus 3.130.273'tür. Bu da, iktisaden faal kabul edilmemesi, dolayısıyla da çalışma durumu değerlendirilirken zaten kapsam dışı bırakılması gereken nüfusun da kapsandığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu hesaplama yöntemine göre yoksulların %53.68'ini çalışanlar oluşturmaktadır. Yoksul fertlerin yaş durumunda belirtilen 65+ yaş grubu sayısı olan 210.705'in çalışmayan yoksullar grubundan çıkarılması ile erişilen 1.239.676 kişilik yoksul çalışan sayısı ile toplandığında toplam iktisaden faal yoksul nüfusun 2.919.568 olduğu sonucuna varmaktayız. Bu sayı üzerinden yapılan hesaplamayla ise çalışan yoksulların iktisaden faal yoksullar içindeki payı %57.53'e çıkmaktadır.

Erdoğan'ın çalışmasına göre işsizlerin yoksulluğu grup içi oranlar açısından %18.95 ile en yüksekken, çalışmayan yoksullar içinde engelliler %1.51, yaşlılar %9.54 ve hastalar %2.05 ile yoksullukta öncelik almaktadır. Mevcut yoksullar arasındaki dağılıma baktığımızda çalışmayan yoksulların %45.63'ünü Türkiye genelinde ev kadınları oluştururken, ev kadınlığı kentsel yoksullar arasında %48.60 ile daha da önem kazanmaktadır.

Çalışmayan yoksulların %59.18'i kentlerde yoğunlaşırken, çalışan yoksulların %85.12'si ücretsiz aile işçiliğinin yaygınlığı nedeniyle kırsal alanda yer almaktadır.

Tablo 5.18 Minimum Gıda Harcaması Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin Çalışma Durumu

Çalışma Durumu	Türkiye Yoksul Sayısı	Türkiye Yoksul %	Kır Yoksul Sayısı	Kır Yoksul %	Kent Yoksul Sayısı	Kent Yoksul %)
TOPLAM	3 130 273	6.91	2 288 298	73.10	841 975	26.90
Çalışmayanlar	1 450 381	46.33	858 352	37.51	592 029	70.31
- İşi yok	274 909	18.95	179 305	20.89	95 604	16.15
- Öğrenci	292 549	20.17	145 974	17.01	146 575	24.76
- Ev hanımı	661 876	45.63	374 106	43.58	287 770	48.60
- Özürlü	21 847	1.51	14 528	1.69	7 319	1.24
- Hasta	29 674	2.05	23 161	2.70	6 513	1.10
- Emekli	15 720	1.08	4 704	0.55	11 016	1.86
- İrad sahibi	9 296	0.64	7 868	0.92	1 428	0.24
- Yaşlı	138 329	9.54	103 817	12.09	34 512	5.83
- Diğer	6 181	0.43	4 889	0.57	1 292	0.22
Çalışanlar	1 679 892	53.67	1 429 946	62.49	249 946	29.69
- Ücretli, maaşlı	144 563	8.61	75 303	5.27	69 260	27.71
- Yevmiyeli	278 227	16.56	164 461	11.50	113 766	45.52
- İşveren	5 133	0.31	2 311	0.16	2 822	1.13
- Kendi hesabına	414 375	24.67	365 644	25.57	48 731	19.50
- Ücretsiz aile içisi	837 594	49.86	822 227	57.50	15 367	6.15

Aynı durumu Erdoğan'ın temel gereksinim maliyetine göre yapmış olduğu hesaplama açısından değerlendirdiğimizde; Erdoğan'ın 65+ yaş grubunu dahil ettiği yoksulların %53.30'u çalışan yoksullar olarak ortaya çıkmaktadır. 65 yaş ve üzeri yaş grubundaki yoksul sayısı önceki tablolarda 717.618 olarak verildiğinden, bu sayı çalışmayan yoksullardan çıkarıldığında elde ettiğimiz yoksulu oranladığımızda ise çalışan yoksulların içindeki payı %57.53'e çıkmaktadır.

Tablo 5.19 Temel Gereksinimler Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin Çalışma Durumu

Çalışma Durumu	Türkiye Yoksul Sayısı	Türkiye Yoksul %	Kır Yoksul Sayısı	Kır Yoksul %	Kent Yoksul Sayısı	Kent Yoksul %
TOPLAM	9 729 385	21.47	6 118 408	62.89	3 610 977	37.11
Çalışmayanlar	4 544 420	46.71	2 162 060	35.34	2 382 360	65.98
- İşi yok	679 458	14.95	369 851	17.11	309 607	13.00
- Öğrenci	1 024 894	22.56	421 420	19.49	603 474	25.33
- Ev hanımı	2 135 464	46.99	923 059	42.69	1 212 405	50.89
- Özürlü	61 727	1.36	36 240	1.68	25 487	1.07
- Hasta	99 233	2.18	70 049	3.24	29 184	1.23
- Emekli	133 118	2.93	56 600	2.62	76 518	3.21
- İrad sahibi	28 855	0.63	21 654	1.00	7 201	0.30
- Yaşlı	365 297	8.04	255 737	11.83	109 560	4.60
- Diğer	16 374	0.36	7 450	0.34	8 924	0.37
Çalışanlar	5 184 965	53.29	3 956 348	64.66	1 228 617	34.02
- Ücretli, maaşlı	727 406	14.03	277 828	7.02	449 578	36.59
- Yevmiyeli	815 707	15.73	362 946	9.17	452 761	36.85
- İşveren	28 709	0.55	13 500	0.34	15 209	1.24
- Kendi hesabına	1 322 629	25.51	1 105 049	27.93	217 580	17.71
- Ücretsiz aile işçisi	2 290 514	44.18	2 197 025	55.54	93 489	7.61

Temel gereksinimler açısından yoksulluk belirlendiğinde toplam yoksullar arasında kırsal yoksulluk %62.89 ile kentsel yoksulluktan daha önemli gibi görünse de, toplam yoksullar içinde kentlerdeki çalışmayan yoksulların oranı %65.98 ile vahim boyutlara ulaşmaktadır. Kırsal alanda ise çalışanların yoksulluğu %53.29 olarak görülmekle birlikte, kentteki çalışan yoksul oranı %34.02’de kalmaktadır ki bu yüzdeler toplamı da %88.98 olmaktadır.

Güvenilirliğinden kesin kuşku duysak da, Erdoğan’ın bulgularına göre grup içinde %37.14 ile işsizler ve hastalar grup içinde %36.32 ile en riskli grubu oluştururken bunu %35.58 ile yevmiyeli çalışanların %35.16 ile engellilerin izlediği söylenebilir.

5.8 İktisadi Faaliyete Göre Yoksulluk

Erdoğan’ın yeniden düzenlenmiş verilerine göre Türkiye yoksullarının %55.38’ini iktisaden faal durumda olan ve bir mesleği fiilen ifa edenler oluşturmaktadır.

Tablo 5.20 Minimum Gıda Harcaması Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin İktisadi Faaliyeti

İktisadi Faaliyet	Türkiye Yoksul Sayısı	Türkiye Yoksul %	Kır Yoksul Sayısı	Kır Yoksul %	Kent Yoksul Sayısı	Kent Yoksul %
TOPLAM	3 250 579	6.84	2 387 892	73.46	862 687	26.54
İktisaden faal olanlar	1 800 198	55.38	1 529 540	64.05	270 658	31.37
Tarım, ormancılık	1 323 381	73.52	1 282 762	83.87	40 619	15.01
Madencilik	6 868	0.38	6 610	0.43	258	0.10
İmalat sanayi	118 713	6.59	57 396	3.75	61 317	22.65
Elektrik, gaz, su	1 323	0.07	0	-	1 323	0.49
İnşaat	150 978	8.39	95 287	6.23	55 691	20.58
Toptan ve perakende tic.	93 220	5.18	39 466	2.58	53 754	19.86
Ulaştırma	39 104	2.17	17 911	1.17	21 193	7.83
Mali kurumlar	2 790	0.15	964	0.06	1 826	0.67
Toplum hizmetleri	63 821	3.55	29 144	1.91	34 677	12.81
İktisaden faal olmayanlar	1 450 381	44.62	858 352	35.95	592 029	68.63

Minimum gıda harcaması kriterine göre, iktisadi faaliyet kolu olarak Türkiye yoksullarının tarım ve ormancılık sektöründe faaliyet gösterenlerinin %73.52'si yoksulken, kırsal alanda yoksulların tarım sektöründe çalışan yoksullara oranı %83.87'ye çıkmaktadır. Kentsel yoksullar içinde iktisadi faaliyet kolu açısından en büyük yoğunlaşma yoksulların %22.65'inin yer aldığı imalat sanayiini %20.58 ile inşaat, %19.86 ile toptan ve perakende ticaret hizmetini sunanlar oluşturmaktadır.

Tablo 5.21 Temel Gereksinimler Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin İktisadi Faaliyeti

İktisadi Faaliyet	Türkiye Yoksul Sayısı	Türkiye Yoksul %	Kır Yoksul Sayısı	Kır Yoksul %	Kent Yoksul Sayısı	Kent Yoksul %
TOPLAM	10 139 015	21.34	6 431 668	63.43	3 707 347	36.57
İktisaden faal olanlar	5 594 595	55.18	4 269 608	66.38	1 324 987	35.74
Tarım, ormancılık	3 670 632	65.60	3 460 100	81.03	210 532	15.89
Madencilik	30 789	0.55	25 640	0.60	5 149	0.39
İmalat sanayi	473 590	8.47	161 830	3.79	311 760	23.52
Elektrik, gaz, su	5 294	0.09	1 779	0.04	3 515	0.27
İnşaat	465 276	8.32	254 068	5.95	211 208	15.94
Toptan ve perakende tic.	441 340	7.89	151 849	3.56	289 491	21.85
Ulaştırma	169 319	3.03	69 043	1.62	100 276	7.57
Mali kurumlar	22 867	0.41	7 481	0.18	15 386	1.16
Toplum hizmetleri	315 488	5.64	137 818	3.23	177 670	13.41
İktisaden faal olmayanlar	4 544 420	44.82	2 162 060	33.62	2 382 360	64.26

Temel gereksinimler maliyetine göre yoksul fertlerin iktisadi faaliyet kollarına göre ayrımına bakıldığında iktisaden faal olup da yoksul olanların Türkiye toplamı içindeki payı %55.18 olarak gerçekleşmektedir.

Tarım sektöründe faaliyet gösterenlerin sayısı 3.670.632 olarak görülmektedir ki bu sayı iktisaden faal yoksullar ile oranlandığında, yoksulların %65.61'inin tarım kesimi çalışanları olduğu soncuna varılmaktadır. Tarımın temel uğraşı alanı olduğu kırsal alanda ise tarım sektörü çalışanı yoksulların toplam iktisaden faal olan yoksullar içindeki payı %81.03'e çıkmaktadır. Kentsel yoksulluğun en yoğun yaşandığı imalat sektörü %23.52 olmakta ancak bu kez toptan ve perakende ticaret %21.85 ile ikinci sırayı alırken inşaat sektöründe çalışanların içindeki yoksul oranı %15.94 ile üçüncü sıraya gerilemiş durumdadır.

5.9 Meslek Durumuna Göre Yoksulluk

Minimum gıda harcaması yöntemine göre Türkiye'de idari personelin %0.24 gibi az bir oranda yoksul ferde sahip olduğu Tablo 5.23'den görülebilir. Tarımda çalışanlar % 72.83 ile en fazla yoksula sahip meslek olarak karşımıza çıkmaktadır. Kır ve kent ayrımında durum, tarım dışında diğer meslekler açısından Türkiye'den çok farklı bir tabloya sahip değildir.

Tablo 5.22 Minimum Gıda Harcaması Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin Meslek Durumu

Meslek Durumu	Türkiye Yoksul Sayısı	Türkiye Yoksul %	Kır Yoksul Sayısı	Kır Yoksul %	Kent Yoksul Sayısı	Kent Yoksul %
TOPLAM	3 254 033	6.86	2 391 822	73.50	862 211	26.50
İktisaden faal olanlar	1 803 652	55.43	1 533 470	64.11	270 182	31.34
İlmi, teknik	12 399	0.69	3 679	0.24	8 720	3.23
Mütehebbis	8 565	0.47	3 260	0.21	5 305	1.96
İdari personel	4 378	0.24	2 228	0.15	2 150	0.80
Ticaret	41 353	2.29	17 814	1.16	23 539	8.71
Hizmet	84 271	4.67	46 286	3.02	37 985	14.06
Tarım	1 313 456	72.83	1 273 970	83.08	39 486	14.61
Tarım dışı	334 496	18.55	184 345	12.02	150 151	55.58
Meslekleri tayin edilemeyen	4 734	0.26	1 888	0.12	2 846	1.05
İk-faal olmayanlar	1 450 381	44.57	858 352	35.89	592 029	68.66

Temel gereksinimler maliyeti yöntemine göre Türkiye'de idari personelin bir önceki yöntemde olduğu gibi, % 0.89 gibi az bir oranda yoksul ferde sahip olduğu Tablo 5.24'den görülebilir. Tarımda çalışanlar % 65.40 ile en fazla yoksula sahip meslek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 5.23 Temel Gereksinimler Maliyetine Göre Yoksul Fertlerin Meslek Durumu

Meslek Durumu	Türkiye Yoksul Sayısı	Türkiye Yoksul %	Kır Yoksul Sayısı	Kır Yoksul %	Kent Yoksul Sayısı	Kent Yoksul %
TOPLAM	10 123 728	21.33	6 432 617	63.54	3 691 111	36.46
İktisaden faal olanlar	5 579 308	55.11	4 270 557	66.39	1 308 751	35.46
İlmi, teknik	49 758	0.89	16 039	0.38	33 719	2.58
Mütehebbis	46 345	0.83	24 346	0.57	21 999	1.68

İdari personel	49 753	0.89	17 368	0.41	32 385	2.47
Ticaret	208 624	3.74	69 563	1.63	139 061	10.63
Hizmet	347 118	6.22	152 416	3.57	194 702	14.88
Tarım	3 648 674	65.40	3 444 113	80.65	204 561	15.63
Tarım dışı	1 209 194	21.67	538 132	12.60	671 062	51.27
Meslekleri tayin edilemeyen	19 842	0.36	8 580	0.20	11 262	0.86
İk-faal olmayanlar	4 544 420	44.89	2 162 060	33.61	2 382 360	64.54

5.10 Hanehalkı Kompozisyonuna Göre Yoksulluk

Türkiye’de hanehalkında fert sayısı arttıkça yoksul hanehalkı ve fert oranı da artmaktadır. Minimum gıda harcaması maliyetine göre çocuklu ebeveynler grubunda, hanehalklarının %7’si, fertlerin ise %10.26’sı yoksul olarak bulunmaktadır. Bu grupta 14 yaşından küçük 3 ve daha çok çocuklu hanehalklarının yoksul oranı %17.29’dur. Hemen hemen aynı yoksul oranları, çocuklu yalnız ebeveynler grubunda da elde edilmektedir. Kırsal alanda yaşayanlar, kenttekilere göre daha fazla oranda yoksul hanehalkına ve ferde sahiptir.

Tablo 5.24

Minimum Gıda Harcaması Maliyetine Göre Yoksul Hanehalkı ve Fertlerin Hanehalkı Kompozisyonu Dağılımı

<i>Hanehalkı Kompozisyonu</i>		<i>Türkiye Yoksul hanehalkı (%)</i>	<i>Türkiye Yoksul fert (%)</i>	<i>Kır Yoksul hanehalkı (%)</i>	<i>Kır Yoksul fert (%)</i>	<i>Kent Yoksul hanehalkı (%)</i>	<i>Kent Yoksul fert (%)</i>
Tek kişilik	Toplam	1.87	1.87	2.25	2.25	0.14	0.14
	30 yaşın altında	1.47	1.47	2.48	2.48	0.00	0.00
	30-64 yaş	1.62	1.62	1.73	1.73	0.00	0.00
	65+ yaş	2.10	2.10	2.55	2.55	0.28	0.28
Çift kişilik	Toplam	2.13	2.13	3.33	3.33	0.65	0.65
	çift olmayanlar	2.03	2.03	2.92	2.92	0.67	0.67
	çocuksuz çift	2.14	2.14	3.39	3.39	0.64	0.64
Çocuklu ebeveyn	Toplam	7.00	10.26	11.07	15.01	3.65	5.52
	bir çocuklu (<14yaş)	0.92	0.92	2.69	2.69	0.31	0.31
	bir çocuklu (15+yaş)	1.27	1.27	1.62	1.62	0.76	0.76
	iki çocuklu (<14yaş)	2.50	2.50	3.87	3.87	1.82	1.82
	iki çocuklu (15+yaş)	1.23	1.23	3.12	3.12	0.03	0.03
	üç ve daha çok çocuklu (<14yaş)	17.29	19.47	21.19	23.26	11.15	12.94
	üç ve daha çok çocuklu (15+yaş)	6.65	9.12	9.95	12.89	3.03	4.35
Çocuklu yalnız ebeveyn	Toplam	5.47	8.54	6.23	9.37	4.25	7.08
	bir çocuklu (<14yaş)	6.94	6.94	10.34	10.34	1.68	1.68
	bir çocuklu (15+yaş)	1.81	1.81	2.24	2.24	0.85	0.85
	iki çocuklu (<14yaş)	3.05	3.05	3.62	3.62	2.79	2.79
	iki çocuklu (15+yaş)	1.54	1.54	2.06	2.06	1.24	1.24
	üç ve daha çok çocuklu (<14yaş)	15.84	18.48	11.64	14.75	23.07	24.37
	üç ve daha çok çocuklu (15+yaş)	6.89	8.76	8.82	10.72	4.30	5.31
Eşli diğer kişiler	Toplam	6.24	8.61	9.49	12.32	3.33	4.68
Eşsiz diğer kişiler	Toplam	8.32	11.96	12.81	17.92	4.39	6.36

Temel gereksinimler maliyetine göre tek kişilik hanelerin %16.81'i yoksuldur. Çocuklu ebeveyn ve çocuklu yalnız ebeveyn gruplarında, yoksul hanehalkı oranı, sırasıyla %21.88 ve %20.22'dir. Bu gruplarda 14 yaşın altında çocuğa sahip hanehalkları diğerlerine göre daha fazla yoksullukla karşı karşıyadır. Kırsal alanda yaşayanlar, her zamanki gibi kentsel yerlerde yaşayanlara göre daha fazla yoksulu barındırmaktadır.

Tablo 5.25 Temel Gereksinimler Maliyetine Göre Yoksul Hanehalkı ve Fertlerin Hanehalkı Kompozisyonu Dağılımı

<i>Hanehalkı Kompozisyonu</i>		<i>Türkiye Yoksul Hanehalkı (%)</i>	<i>Türkiye Yoksul fert (%)</i>	<i>Kır Yoksul hanehalkı (%)</i>	<i>Kır Yoksul fert (%)</i>	<i>Kent Yoksul hanehalkı (%)</i>	<i>Kent Yoksul fert (%)</i>
Tek kişilik	Toplam	16.81	16.81	16.59	16.59	5.56	5.56
	30 yaşın altında	1.47	1.47	2.48	2.48	0.00	0.00
	30-64 yaş	11.12	11.12	9.13	9.13	5.47	5.47
	65+ yaş	23.16	23.16	23.60	23.60	6.42	6.42
çift kişilik	Toplam	9.83	9.83	12.64	12.64	5.72	5.72
	çift olmayanlar	10.09	10.09	13.76	13.76	8.17	8.17
	çocuksuz çift	9.78	9.78	12.48	12.48	5.16	5.16
çocuklu ebeveyn	Toplam	21.88	27.72	23.81	29.90	20.12	24.74
	bir çocuklu (<14yaş)	8.32	8.32	7.60	7.60	9.59	9.59
	bir çocuklu (15+yaş)	8.32	8.32	7.06	7.06	5.64	5.64
	iki çocuklu (<14yaş)	14.77	14.77	12.00	12.00	18.05	18.05
	iki çocuklu (15+yaş)	8.11	8.11	7.56	7.56	9.59	9.59
	üç ve daha çok çocuklu (<14yaş)	43.51	46.00	42.69	44.79	42.03	44.47
	üç ve daha çok çocuklu (15+yaş)	20.50	24.82	20.46	24.73	18.40	21.58
çocuklu yalnız ebeveyn	Toplam	20.22	27.72	23.34	29.95	17.45	23.99
	bir çocuklu (<14yaş)	19.77	19.77	35.41	35.41	14.33	14.33
	bir çocuklu (15+yaş)	8.39	8.39	12.38	12.38	7.78	7.78
	iki çocuklu (<14yaş)	21.44	21.44	19.03	19.03	21.17	21.17
	iki çocuklu (15+yaş)	6.28	6.28	4.80	4.80	5.87	5.87
	üç ve daha çok çocuklu (<14yaş)	49.74	54.11	38.55	42.67	50.58	52.73
	üç ve daha çok çocuklu (15+yaş)	27.17	29.11	34.76	36.21	26.43	28.65
eşli diğer kişiler	Toplam	20.71	24.97	21.68	26.05	19.11	22.51
eşsiz diğer kişiler	Toplam	20.92	25.52	22.14	27.11	21.48	24.99

5.11 Hanehalkının Oturduğu Konutun Özelliğine Göre Yoksulluk

Erdoğan'ın hazırladığı hanehalkının oturduğu konutun özelliklerine göre yapmış olduğu değerlendirmede saptanan kırsal-kentsel durum toplamının Türkiye toplamı ile eşitlenmeme hali bu çalışmada da sürmektedir. Grup içi yüzdelerdeki sapmalar nedeniyle oranların değerlendirmeye alınmasının çok da doğru olmayacağı kanısına varılmıştır. Ancak, sayısal bilgiler yoksulların oturdukları konutun durumuna ilişkin olarak gerek minimum gıda harcaması ve herkeste temel gereksinimler kriterleri açısından benzer sonuçlar vermektedir.

Tablo 5.26 Minimum Gıda Harcaması Maliyetine Göre Yoksul Hanehalklarının Oturduğu Konutun Özelliği

<i>Konutun özelliği</i>		<i>Türkiye Yoksul Hanehalkı Sayısı</i>	<i>Türkiye Yoksul Hanehalkı (%)</i>	<i>Kır Yoksul Hanehalkı Sayısı</i>	<i>Kır Yoksul hanehalkı (%)</i>	<i>Kent Yoksul Hanehalkı Sayısı</i>	<i>Kent Yoksul hanehalkı (%)</i>
ısıtma sistemi	Toplam	758 008	5.66	491 435	8.38	228 093	3.03
	Sobalı	756 182	6.19	490 929	8.45	226 773	3.54
	Kaloriferli	972	0.09	0	0.00	972	0.09
	Diğer	854	1.55	506	5.32	348	0.76
	Toplam	758 008	5.66	491 435	8.38	228 093	3.03
m²	0-50	133 314	12.99	91 559	15.32	40 034	9.34
	51-79	224 281	8.26	141 201	11.74	70 191	4.65
	80-100	308 492	4.69	199 574	7.36	88 787	2.29
	101-150	79 107	2.94	49 984	4.28	27 272	1.79
	150+	12 814	3.49	9 117	4.90	1 809	1.00
	Toplam	758 008	5.66	491 435	8.38	228 093	3.03
Konutun tipi	Lüks bina	0	0.00	0	0.00	0	0.00
	Ev	698 543	8.00	477 621	8.80	180 104	5.46
	Apartman	34 035	0.81	4 701	1.26	31 693	0.82
	Gecekondu	25 430	6.49	9 113	19.98	16 296	4.71
	Diğer	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Mülkiyet durumu	Toplam	758 008	5.66	491 435	8.38	228 093	3.03
	Ev sahibi	587 616	6.20	450 145	8.91	100 688	2.27
	Kiracı	119 526	4.53	18 794	4.75	105 210	4.69
	Lojman	3 980	1.69	1 935	1.70	1 098	0.90
	Diğer	46 886	4.58	20 561	6.68	21 097	2.95
Konutun bulunduğu sokağın özelliği	Toplam	758 008	5.66	491 435	8.38	228 093	3.03
	Gelişmiş	265 095	3.78	203 363	6.63	40 211	1.02
	Gelişmemiş	473 734	8.27	288 072	10.49	168 703	5.66
	Gecekondu	19 179	3.03	0	0.00	19 179	3.31

Tablo 5.27 Temel Gereksinimler Maliyetine Göre Yoksul Hanehalklarının Oturduğu Konutun Özelliği

<i>Konutun özelliği</i>		<i>Türkiye Yoksul Hanehalkı Sayısı</i>	<i>Türkiye Yoksul hanehalkı (%)</i>	<i>Kır Yoksul Hanehalkı Sayısı</i>	<i>Kır Yoksul hanehalkı (%)</i>	<i>Kent Yoksul Hanehalkı Sayısı</i>	<i>Kent Yoksul hanehalkı (%)</i>
Isıtma sistemi	Toplam	2 584 119	19.31	1 194 345	20.36	1 300 965	17.31
	Sobalı	2 566 499	21.00	1 192 331	20.52	1 282 658	20.01
	Kaloriferli	13 611	1.23	525	1.10	15 436	1.46
	Diğer	4 009	7.28	1 489	15.67	2 871	6.30
M²	Toplam	2 584 119	19.31	1 194 345	20.36	1 300 965	17.31
	0-50	433 422	42.22	203 672	34.07	188 796	44.03
	51-79	698 759	25.75	309 901	25.76	396 477	26.24
	80-100	1 095 635	16.64	503 165	18.56	562 034	14.52
	101-150	322 241	11.97	156 177	13.36	142 599	9.36
	150+	34 062	9.27	21 430	11.52	11 059	6.10
Konutun tipi	Toplam	2 584 119	19.31	1 194 345	20.36	1 300 965	17.31
	Lüks bina	2 372	9.67	833	6.80	1 539	12.53
	Ev	2 262 015	25.92	1 159 176	21.36	915 801	27.75
	Apartman	228 331	5.41	15 895	4.25	289 948	7.54
	Gecekondu	88 055	22.49	16 208	35.53	93 237	26.95
	Diğer	3 346	18.56	2 233	28.68	440	4.30
Mülkiyet durumu	Toplam	2 584 119	19.31	1 194 345	20.36	1 300 965	17.31
	Ev sahibi	1 869 862	19.71	1 063 727	21.07	627 441	14.14
	Kiracı	510 995	19.37	58 783	14.86	539 975	24.08
	Lojman	14 909	6.32	5 951	5.22	5 399	4.44
	Diğer	188 353	18.40	65 884	21.40	128 150	17.91
Konutun bulunduğu sokağın özelliği	Toplam	2 584 119	19.31	1 194 345	20.36	1 300 965	17.31
	Gelişmiş	988 645	14.08	528 882	17.25	345 762	8.74
	Gelişmemiş	1 495 883	26.11	663 228	24.14	825 647	27.68
	Gecekondu	99 591	15.74	2 235	4.17	129 556	22.38

Her iki tablo birlikte değerlendirildiğinde, yoksulların ister kentsel, ister kırsal alanda olsunlar neredeyse tamamına yakın bir oranı sobalı evlerde oturmaktadır.

Yine yoksullarımız, ülkemiz genel inşaat standartları uyarınca dar gelirli konutu olarak tanımlanan 100 m²'nin altındaki konutlarda barınmakta olup, bu konutların büyük bölümü müstakil ev veya gecekondulardır. Yoksulların hemen hemen tamamı kiracı veya ev sahibi olup, ev sahipliği yoksulluğu gidermek açısından önemli bir etki yaratmamaktadır. Nitekim yoksullar içinde ev sahipliği %77.44 gibi oldukça yüksek bir paya sahiptir. Bu konutun konumuna bakıldığında ise yoksulların %02.50'si gecekondu bölgelerinde otururken, %62.40'ı gelişmemiş bölgelerde oturuyor görülmektedir.

5.1.13 Doğal Afetlerden Kaynaklı Yoksulluk

Ülkemizin %92'si deprem riski altında olup, özellikle Karadeniz Bölgesinde sel ve heyelan nedeniyle hemen hemen her yıl önemli maddi hasarlar ortaya çıkmaktadır.

17 Ağustos ve 12 Kasım'da ülkemizde Marmara Bölgesinde yaşanan deprem felaketinden etkilenen insan sayısı kesin olarak belirlenmemiş olmakla birlikte, DPT tarafından 17 Ağustos depremi sonrası bölgenin durumuna ilişkin olarak temel ihtiyaçların belirlenmesi amacıyla bir anket çalışması yapılmıştır. Anılan anket 49.821 hane ile görüşme sonucu 223.324 kişiye uygulanmış durumdadır. Anketin yapılış tarihi bilinmemekle birlikte sonuçları 28.10.1999 tarihinde yayınlanmıştır.

Yapılan araştırmaya göre, deprem sonrası ankete konu nüfusun %3.9'unun evlerinde, %49.6'sının müstakil çadırlarda, %38.5'inin ise çadır kentlerde yaşadığı saptanmıştır. Deprem öncesi iktisaden faal olanların %62.9'u önceki işlerine devam etmekte, %3.2'si başka işte çalışmakta olup, kalanların %22.8'i iş aramakta, %11.1'i ise işsiz durumda beklemektedir. Sanayi gelişiminin en yoğun olduğu Sakarya'da depremden önceki işinde çalışmayı sürdürenlerin oranı %58.9'a düşmektedir. Deprem öncesi iktisaden faal olmayan nüfusun ise %12.6'sı deprem sonrası iş aramaya başlamış durumdadır.

Deprem bölgesinde çadır kentlerde kalan hanelerin en fazla ihtiyaç duydukları yardım malzemesi sıralamasında gıda talebi %65 ile ilk sırada yer alırken, giyecek %63.2, temizlik malzemesi %60.2 oranıyla gıda ihtiyacını izlemektedir.

Deprem bölgesinde çadır kent dışında kalan hanelerin ihtiyaç sıralamasında gıda %61.6 ile ilk sırayı alırken, çadır kentlerde olan talepler yer değiştirilerek ikinci ihtiyaç malzemesi temizlik maddesi %50.6, üçüncü sıradaki ihtiyaç maddesi ise %49.6 ile giyecek olmaktadır.

Deprem bölgesinde barınma koşullarının ani ortadan kalkışının yaratmış olduğu yoksulluk halinin temel ihtiyaç maddesi olan gıda, giyim ve temizlik maddelerine olan aşırı ihtiyaç anılan bölgede çalışsın çalışmasın insanların topluca yoksul olduğunun asal göstergesi olmaktadır. Giyim eşyası dahil kaybedilenlerin yeniden edinimi sorunu ortadayken bir de işsizlik yaşıyorsa yoksulluk, genel olarak tüm deprem bölgesinde yaşanmakta olan yoksulluktan çok daha derin ve yoğun hale gelmektedir.

Deprem bölgesinde acil yardım amaçlı prefabrik ev üretim sürecinde yöre işsizlerinin istihdamı yerine genelde zaman kısıtı gözetilerek konutlar bir başka yerde mamul hale getirildikten sonra teknik beceri gerektiren montaj işlemleri yörede gerçekleştirilmiştir. Bu sürecin doğal sonucu, yörede yoğun inşaat faaliyetlerine karşılık önemli bir istihdam etkisinin görülmemesi olmuştur.

İkinci deprem felaketinin ardından, depremden etkilenen nüfusun 300 bini aştığı tahmin edilmektedir. Yazıktır ki, doğal afet zararları nedeniyle ortaya çıkan ani ve kitlesel yoksullaşma anılan yöremizle sınırlı kalmayacaktır. Bilimsel veriler deprem riskinin yerleşmelerin yoğunlaştığı bölgeler için arttığını göstermektedir.

Ülkemizin yaşanan son felaketlerden yalnız yerleşme yerinin seçimi ve bina güvenliğinin sağlanması açısından değil, aynı zamanda olası afetler sonrası ortaya çıkması muhtemel yoksullaşmanın giderilmesi noktasında da temel politika ve stratejilerini oluşturmasında yarar görülmektedir.

5.1.14 Zorunlu Göç ve Yoksulluk

Ülkemiz genelinde yapılan araştırmalarda yoksulluk ile göç arasında doğrudan ilişkileri ortaya koyan veri tabanı bulunmadığı gibi, bölgeler arası içgöç konusunda DİE'nin hazır verilerinin anlamlı ayrıntılı çalışmalara uygun olmadığı da saptanmıştır.

Ülke genelinde kırsal yoksullaşmaya bağlı olarak yaşanmakta olan göç olgusu 1950'lerden bu yana gündemdedir. 1970'li yıllara kadar kırsal alandan kademeli göç ve göçerler açısından göçülen noktada görece refah düzeyi artışı tartışmaları yapılırken, 1980'li yılların ortalarından itibaren can ve mal güvenliği talebi göç nedenleri arasına katılmış, 1980'li yılların sonlarından itibaren ise “zorunlu göç” literatürümüze girmiştir. Göç nedenleri arasına güvenlik nedeniyle ister isteğe bağlı (dış baskı nedeniyle göçe dayalı zorlanma), ister zorunlu (güvenlik nedeniyle köy boşaltma) olsun göçerlerin konumunda iki önemli farklılık ortaya çıkmıştır. Göçü hedefleyenler farklı konumlarda olduklarından hedefledikleri bir göç noktasını belirleyip, oraya ulaşacak birikimle yola çıkarken, bu göçerler 1970'lerde olduğu gibi en yakın kent merkezine istihdam olanaklarını araştırma şansı olmaksızın göçmektedirler. Güvenlik nedeniyle kitlesel göç göçerlerin geldikleri noktadaki yaşam kalitesinin düşmesine yaptıkları olumsuz katkı nedeniyle geldikleri noktada açıkça dışlanmaktadır. Dolayısıyla göçerler açısından görece refah duygusu yerini, sahip olduklarını talepleri dışında yitirmeye bağlı psikolojik yoksunluk reel yoksulluk ile de desteklenerek, göçerlerde yoksulluğun yoğunlaşmasına neden olmaktadır.

Doğu ve Güneydoğu göçerlerinin geldikleri merkezlerde zaten var olan mevcut sorunları artırıcı etkilerinin yanısıra haklarındaki olumsuz kamuoyu baskısı ile birleşen yetersiz istihdam piyasası için rekabet, göçerlerin geldikleri noktada dip sınıf tanımına uygun bir konuma itilmelerine neden olmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu göçerleri üzerinde yapılmış TMMOB araştırması sorunun toplumsal boyutuna dikkati çekmektedir (TMMOB, 1996).

Uluslararası çalışmalarda da göç ile yoksulluk arasında ciddi bir nedensellik ilişkisi kurulmaktadır. Ülkemizde çok büyük boyutlarda varlığı bilinen göç ile yoksulluk arasındaki ilişkinin gerçek düzeyini ve boyutlarını ortaya koyacak çalışmaların eksikliğinin giderilmesi gerekmektedir. Ancak, doğru bir veri tabanına ulaşıldıktan sonra göçten kaynaklanan yoksullukların giderilmesi için gerekli stratejilerin oluşturulması mümkündür.

5.2 Türkiye’de Yoksulluğun Genel Değerlendirmesi

Çalışma kapsamında değerlendirdiğimiz yoksulluk bağlamında yapılmış araştırmaların tamamı yarı resmi nitelikli çalışmalar olup, bu çalışmalarda hanehalkı gelir ve hanehalkı tüketim harcamaları verileri değerlendirildiğinden bu bağlamdaki en yeni veri tabanının 1994’e kadar gelebildiği görülmektedir.

Yine çalışmalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde hemen her çalışmanın kendisine baz aldığı yoksul tanımının ülke yoksulluk sınırının saptanması konusunda, uluslar arası literatürde az gelişmiş ülkeler için belirlenmiş 1\$ sınırını temel alarak bu sınırın altına veya biraz üstüne çıkarak, ülke yoksul sayısını olabildiğince yumuşatma kaygısı ile hazırlanmıştır.

Özel ihtisas alt komisyonumuzca Türkiye’de yoksulluk profilini çıkarmak üzere 1994 Hane Halkları Tüketim Harcamaları kullanan en yeni çalışma olan G. Erdoğan’ın çalışması esas alınmıştır. Söz konusu çalışma yakın zamanda gerçekleştirilmiş en yeni çalışma olmakla beraber, farklı yöntemlerle dört ayrı yoksul grubun, seçilmiş iki grup açısından ayrıntılandırılmış olup, gerek veri tabanının farklı bir amaç çerçevesinde oluşturulması, gerekse yoksulluk grupları açısından tanımların netleşmemesi nedeniyle önemli hata payları gözetilerek değerlendirilmiştir.

Yapılan yeniden değerlendirme sonucu ülkemiz yoksulları hakkında genellenebilir sonuçlara ampirik gözlemlerin ve uluslar arası deneyimlerin yardımıyla ulaşılmışsa da, ülkemiz yoksulluğunun yaygınlığı, derinliği, yoğunluğu ve süresi hakkında kesin yargılara varılması mümkün değildir.

Ampirik bir değerlendirme ile, ülkemizde yoksulluğun gözle görülür bir nitelik kazanması 1990’lardan itibaren söz konusudur. Yoksulluk konusundaki en ciddi artış, 1994 yılında uygulanmaya başlayan ekonomi politikalarından sonra gözlenebilmekle birlikte, bu çalışmaya baz teşkil eden anket çalışması 1994 yılında gerçekleştirildiğinden, 1994 istikrar tedbirlerinin ülke yoksulları üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi mümkün değildir. Ancak, “sokak çocukları” diye yaygın bir problemin yanı sıra ülke gelenek ve göreneklerimizde daha önce hiç var olmayan “evsizler” sorunlarının bu tarihten sonra yaşanmaya başlanmış olması ülke gerçekliği açısından yoksulluk probleminin büyüklüğünü algılamaya yardımcı etmenler olarak değerlendirilmektedir.

Tüm çekinceler saklı tutulmak kaydıyla, elimizdeki verilerden hareketle ülkemiz yoksulluğu değerlendirildiğinde;

- Kırsal alanlarda yoksulluk kentlere kıyasla daha yaygın olmakla birlikte, kentlerdeki yoksulluğun daha derin ve daha yoğun olarak yaşandığı,
- Bölgesel farklılıklar açısından bakıldığında, mevcut veri tabanına göre Güneydoğu kırsal alanının en yoksul olduğunu bunu Karadeniz bölgesi kırsalının izlediğini görmekteyiz. Üçüncü

en yoksul bölge ise ilginç bir biçimde Akdeniz kırsal alanı olup, Doğu Anadolu'daki kırsal yoksulların Akdeniz'den daha sonra geldiğini ve Doğu Anadolu Bölgesi'nin yoksul oranı Türkiye ortalamasının altında olduğunu görmekteyiz. Kentsel alanlarda ise ilginç bir biçimde yalnızca Güneydoğu kentseli ile (%6.17) Karadeniz kentsel alanlarının (%4.64) Türkiye kentsel yoksulluk oranlarının üzerinde olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır ki, bu sonuçlar tüm ampirik çalışma verilerine aykırı olarak Doğu Anadolu bölgesinin yoksulluğunun, kayıt dışı sınır ticareti ve GAP Projesi desteği ile yaratılan istihdam olanakları nedeni ile daha zengin olması gereken Güneydoğu Anadolu bölgesinden daha fazla olması gerekirken, Doğu Anadolu bölgesindeki yoksulluğun %3.77 ile Türkiye ortalaması olan %4.6'nın oldukça altında olmasının yanı sıra bölgeler arası kırsal yoksulluk sıralamasında da dördüncü sırada olması yapılan çalışmaya güven duygusunu zedelemektedir. Bu çalışmaları bölgelerin Gini endeksleri ile test ettiğimizde, gelir eşitsizliğinin en yüksek olduğu Marmara bölgesinin yoksul oranlarının Türkiye ortalamasının çok altında belirlenmiş olması da kuşku yaratan bir başka göstergedir. Nitekim Gini endeksi göstergeleri Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde büyük ölçüde "yoksullukta eşitliğin" sağlandığını göstermektedir.

- Ülkemiz yoksulluğuna elimizdeki veri tabanı ile baktığımızda yoksulluğun cinsler arasında dikkate değer bir eşitsizlik görülmemektedir. Çünkü, çalışma hanehalkları bazında yapılmıştır ve yoksul ailelerin cinsiyet ayrımı olmaksızın bütün fertleri yoksuldur. Oysa, kadın aile içinde de eşitsiz koşullara sahiptir. Aile ekonomisinin idaresi, mülk sahipliği vb. açılardan bakıldığında, yoksul sayılmayan pek çok ailedeki kadınların aslında yoksul olduğu sonucuna varılması beklenmektedir.

Bu nedenle, mevcut veri tabanı bu yönde bilgi vermemekle birlikte kadınlar, erkeklere nazaran daha yaygın ve daha yoğun bir yoksulluk sorunu ile karşı karşıyadır.

- Yoksulluğa yaş grupları açısından bakıldığında, 0-14 yaş grubunun en ciddi risk altında olduğu bilgisine mevcut veri tabanı ile ulaşılmaktadır. 0-14 yaş grubunda kırsal alanda kız çocukları, kentsel alanda ise yoksulluk açısından çok daha yüksek risk altında olduğu sonucuna varabilmekteyiz.

Yoksulluk açısından tüm uluslar arası kaynaklarca "yoksun" tanımı ile özel olarak korunması gereken grup 65 yaş üstü yaşlılar olmasına karşın mevcut verilerde bu grup risk altında görünmemektedir. Veri tabanından kaynaklandığına inandığımız bu farklılık gözardı edilerek, oluşturulacak politikalarda yaşlılar için özel önlemler geliştirilmesi talebi benimsenmiştir.

- Öğrenim durumu açısından mevcut veri tabanı beklendiği yönde sonuçlar vermektedir. Öğrenim düzeyinin düşüklüğü veya yokluğu yoksulluk ile doğrudan ilişkili görülmektedir. Kırsal alanda ilköğretim eğitimi gören yoksullarda önemli düşmeler görülürken, kentsel alanlarda yoksulluk lise dengi eğitim düzeyindekiler arasında da problem olmaktadır. Kısacası

yoksulluğun aşılmasında eğitim düzeyinin yükseltilmesi önemli bir araç olarak görülmekle birlikte özellikle kentsel alanlarda lise üstü eğitim düzeyi yoksulluğun aşılma eşiği olarak kabul edilebilir.

- Çalışmamıza esas alınan veri tabanı, 12 yaş üstü nüfusu medeni hal açısından değerlendirmeye almış durumdadır. Ülkemiz nüfusunun %92.2'si (DİE, 1993, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması) resmi nikahlı olup, 1996 verilerine göre ülkemiz ortalama evlilik yaşı kentlerde kadınlarda 22.3, erkeklerde 26.2, kırsal alanda ise kadınlarda 21.7, erkeklerde 25.2'dir. Vasi oluru ile yasal evlenme yaşının kadınlarda en erken 15, erkeklerde 17 olduğu ve nüfusun %92.2'sinin resmi nikahlı olduğu bilinen bir ülkede medeni halin sorgulanmasının 12 yaş üstü nüfus için yapılabilmesi anlaşılamamaktadır. Nitekim, elde edilen verilere göre, yoksul evliler ile bekarların oransal olarak hemen hemen eşit gibi görünmesinin temel nedeni, veri tabanının yanlış seçilmesinden kaynaklanmaktadır.

Medeni durum açısından yoksulluğun evlilik ya da bekarlıkla doğrudan bağıntısı mevcut verilerle kurulamamakla birlikte, uluslar arası kaynaklar, yalnız yaşamak zorunda kalanların marjinal geçinme maliyetlerinin daha yüksek olması nedeniyle daha yoğun bir yoksulluğun yaşandığı gerçeğine dikkat çekmektedirler.

Mevcut verilerden hareketle ülkemizdeki eşi ölmüş, boşanmış ya da yalnız yaşayanların uluslar arası bulgulara paralel bir biçimde yoksulluk açısından çok daha yüksek risk altında olduğu sonucuna varabilmekteyiz.

Eşi ölmüş, ayrılmış ya da yalnız yaşayanın kadın olması hali yoksulluk olurken, kırsal alanda bu durumda olan kadınların, kentsel alanda aynı konumdaki kadınlara kıyasla biraz daha korunmalı oluşunu, geleneksel değer yargılarının kırsal alanlarda hala güçlü oluşu ile açıklamak mümkündür.

- Çalışma durumuna göre yoksulların durumu incelendiğinde çarpıcı bir biçimde çalışan yoksulların oranının çalışmayan yoksullardan daha fazla olduğu gerçeği ile karşılaşmaktayız. Bu çalışmanın veri tabanının da 12 yaş üstü yani iktisaden faal olmaması gereken 65+ yaş grubu ile yasal olarak tartışmalı 12-15 yaş grubunu içermesine rağmen çalışan yoksulluğunun çalışmayanların yoksulluğundan daha fazla oluşu ülkemiz asgari ücret politikalarının yanı sıra kayıtdışı ekonomide düşük ücretli istihdamın yaygınlığı ile açıklanabilir.
- İktisadi faaliyet kollarına göre yoksulluk mevcut veri tabanı ile beklenen yönde bir gelişme göstermektedir. Tarım sektöründe görülen yaygın yoksulluğu, kayıt dışı istihdamın yaygın olduğu inşaat ve ulaştırma sektörleri izlemektedir.

- Yoksulluğa meslekler açısından bakıldığında, tarım ve ormancılıkla iştigal edenlerin sektörel yoksulluğu mesleki sıralamada da korunurken kendi hesabına çalışan işletmecilerin de ağır bir yoksullukla karşı karşıya oldukları görülmektedir.
- Yoksulluğa hanehalkı kompozisyonu açısından bakıldığında, genellenebilir bir sonuç olarak ülkemiz ortalama aile büyüklüğü olan 4.5 kişinin yoksulluk açısından adeta bir sınır oluşturduğu görülmektedir. 3 ve daha fazla çocuklu aileler yoksulluk açısından ciddi bir risk taşımaktadır.
- Mevcut verilere bakıldığında, engellilik ya da yaşlılık yoksulluk açısından özel olarak gözetilmesi gerekmeyen bir durum gibi görülmektedir. Oysa, uluslar arası tüm araştırmalar özürlülük halinin çok ciddi bir yoksullaşma nedeni oluşturduğunun altını çizerek bu grubu “yoksunlar” tanımına sokarak yoksulluğu en derin ve en yoğun biçimde yaşayan çocuk ve yaşlılar ile aynı kategori de değerlendirmektedir ki bu değerlendirme kanımızca ülkemiz yoksulluk politikaları oluşturulurken aynen korunmak zorundadır.
- Komisyonumuz çalışmalarına baz alınan veri tabanını esas alınarak göç ile yoksulluk arasında ilişki kurulabilme olanağı bulunmamaktadır. Ancak tüm uluslar arası araştırmalar göç edenler açısından ciddi bir yoksulluk riskine dikkat çekmektedir. Ülkemizde İran-Irak savaşının yanısıra eski Yugoslavya’nın parçalanması, Bulgaristan’da yaşanan iç sorunlar vb. dış göç dalgaları yaşanmış, göçerlerin iâşe ve ibatelerinin ekonomiye yarattığı ek yükün yanısıra göçerlerin geri dönmeyenlerinin de yoksullar ordusuna katıldığı gözlenmiştir.

Ülkemizde özel durumlarda yaşanan dış göçün yanısıra bir başka önemli sorun iç göç olmaktadır. İster ekonomik nedenlere dayalı, göçerlerin kendi talebiyle ve isterse güvenlik gerekçesiyle, göçerlerin isteği dışında gerçekleşsin, göçer nüfusun yoksullaşması ve göçtüğü noktada “dip sınıf” tanımına uygun bir biçimde dışlanarak eski konumundan daha yoğun bir yoksullaşma sürecine itilmesi kaçınılmaz olmaktadır.

İç göç yalnız göçerler açısından değil, göç veren ve göç alan yöreler açısından da yoksullaşma nedeni olmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden yoğun bir biçimde göç alan Antalya ve Mersin illerinin göç öncesi ve sonrası konumları göç alan yörelerin de yüz yüze kaldığı yoksullaşma sürecindeki artışın tipik bir göstergesidir.

- Hanehalkı anketlerinden hareket eden yoksulluk araştırması verilerine göre ülkemiz yoksullarının oturduğu konutların hemen hemen hepsi sobalı, ülke inşaat standartlarının genel kabullerine uygun bir biçimde 100 m² ve daha altında genellikle bağımsız ev veya gecekondur olup, bu konutlar az gelişmiş veya gecekondur bölgelerinde yoğunlaşmaktadır.
- Deprem bölgesindeki ani yoksullaşma olgusu ülkemiz yoksulluk politikaları içinde özel bir yere sahip olmak zorundadır. Daha önce büyük bir bölümü yoksul olmayan yaklaşık 300 bin

kişi deprem nedeniyle mülksüz ve işsiz konuma düşerek çok ani ve çok derin bir yoksulluk durumu ile karşı karşıya kalmıştır. WHO tarafından yapılmış olan çalışma, deprem bölgesinde yaşanan yoksulluk için yapılmış hiçbir özel çalışma olmamasına karşın, bu bölgede yaşanmakta olan yoksulluğun ultra yoksulluk düzeyinde olduğunu açıkça göstermektedir.

FAO ve WHO tarafından yapılmış olan çalışmalarda gelirlerinin tamamını harcadıkları halde minimum kalori ihtiyacının ancak %80'ini karşılayabilenler ultra yoksullar olarak tanımlanmaktadır. Deprem bölgesindeki nüfusun çok önemli bir bölümü gelirinin tamamını kaybetmiş durumda olup, yardım biçiminde sağlanan gıda ile beslenmektedir. Bu durumda anılan gıda yardımlarının kesilmesi ile birlikte ciddi bir açlık sorununun yaşanması kaçınılmaz olacaktır. Yine FAO ve WHO ultra yoksulluk halinin 5 yıldan daha uzun sürmesi halinde yoksulluğun bir daha aşılamayacağı ve kronik hale geçeceğinden söz etmektedir ki bu tespit kanımızca da geçerli olduğundan deprem bölgesindeki yoksulluğun aşılması bağlamında özel ve ivedi tedbirlere gerek duyulduğu görüşüne ulaşılmaktadır.

5.3 Yoksulluk Sorunsalının Ülkemiz Açısından Önceliklendirilmesi

Yapılmış olan genel değerlendirme ülkemiz yoksulluğunun profilini çıkarmaya yetecek düzeyde bir araştırmaya olanak verecek veri tabanının oluşmadığını, yapılan tüm araştırmaların da ülke yoksulluk sınırını gerçek bir biçimde oluşturma kaygısını taşımadığını göstermektedir. Tüm bu yetersizliklere karşın, uluslararası deneyimlerin de ışığında ülkemizin yoksullukla mücadele politika önceliklerinin nasıl ele alınması gerektiğine ilişkin bir çerçevenin oluşturulması mümkündür.

Ülkemiz yoksulluğunun gerçek boyutlarını belirlemeye yönelik bir istatistiki çalışmanın yapılması acil ve zorunlu bir görev olarak gündemdedir. Bu amaçla yapılacak olan çalışmanın hareket noktasını uluslararası kabul ve tanımlara dayalı olarak oluşturulması da zorunluluktur.

Ancak anılan istatistiki veri tabanının eksikliği yoksullukla mücadele bağlamındaki çabaları engelleyen ya da geciktiren bir unsur niteliği taşınamalı, gözle görülen düzeylere ulaşmış somut bir ülke gerçeği olan yoksullukla mücadele politikaları ivedilikle uygulamaya geçirilmelidir.

Ülkemiz somut gerçekliğini oluşturma yoksulluğun mevcut çalışmaların işaret ettiğinden çok daha yüksek düzeylerde olduğu gerçeğinden hareketle; ülkemiz yoksulluk sorunsalını topyekün çözmeye yönelik politika önermelerinin gerçekçi olmayacağı noktasında birleşmiştir.

Yoksullukla mücadele açısından hedef kitle yoksulluk sınırında olup da çok yoğun bir çaba harcanmaksızın yoksulluk sınırından kurtarılabilecek kitle ile “yoksun” niteliğini taşıyan kitle olmalı ve öncelikler bu iki grup özelinde geliştirilmelidir.

Bu açıdan bakıldığında; yoksulluk sınırında olup da durumunda iyileştirme yapılarak yoksulluğun aşılabileceği ilk grup çalışan yoksullar olarak görülmektedir. Çalışmayan yoksulların durumunun düzeltilmesine yönelik politikaların daha uzun dönemli istihdam yaratıcı tedbirlerden sonra ele alınması daha gerçekçi görünmektedir.

Kırsal alanda yaşanan yoksulluk daha yaygın olmakla birlikte, kentsel alanlardaki yoksulluk çok daha yoğundur. Bu nedenle kentsel yoksulluğun aşılması sorunsalı öncelikli olmak zorundadır. Kırsal yoksulluğun aşılması ise ancak entegre bir tarım reformu ile mümkündür.

Bölge ayrımında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi mevcut veri tabanı ile yoksullaşma açısından öncelikli görünmemekle birlikte, bölgesel bağlamda öncelikli olarak ele alınmalı ve GAP özelinde oluşturulmuş kurumsal yapının yoksullukla mücadele bağlamında konuşlandırılarak kırsal alan için öngörülen yoksullukla mücadele politikaları önermeleri açısından Doğu ve Güneydoğu Anadolu pilot bölge olarak değerlendirilmelidir.

Zorunlu göç ve ekonomik kaynaklı göçün durdurularak başlatılmış olan köye dönüş projeleri kapsamı genişletilip, gerçekçi çizgilere çekilecek biçimde yeniden gözden geçirilerek uygulama yaygınlaştırılmalıdır.

Deprem Bölgesi yoksullukla mücadele açısından ivedi kaydıyla kırsal-kentsel tüm mücadele önerilerinin birarada uygulandığı acil önlem alanı olarak tanımlanmalıdır.

Çocuklar, yaşlılar ve engelliler bulundukları bölge ya da yöre özellikleri göz önüne alınmaksızın “yoksunlar” olarak tanımlanıp, özel olarak korunmalıdırlar.

Kadın nüfusun özellikle eşi ölmüş, boşanmış veya ayrılmış olanlarının özel koruma altına alınması sağlanmalıdır.

Geleneksel aile yapısının çözülmesi ile birlikte artan yoksulluk nedeniyle, ailenin özel olarak korunmasına yönelinmelidir.

Yukarıda belirtilen öncelikler çerçevesinde yoksullukla mücadele öncelikle devletin görevi olmakla birlikte, bu mücadelenin açık, sosyal taraflar açısından adil ve etkin olarak gerçekleştirilmesinde sivil toplum örgütlerine yadsınamaz görevler düşmektedir. Sivil toplum örgütlerinin yoksullukla mücadele bağlamında devletin en yakın destekçisi olacağı bilinciyle bu alanda görev yapan ve yapacak olan örgütler her bakımdan öncelikle desteklenmelidir.

6. YOKSULLUKLA MÜCADELE BAĞLAMINDA BENİMSENMESİ GEREKEN TEMEL POLİTİKALAR

Yoksullukla mücadele politikaları kapsamı ve boyutları itibariyle üst düzey temel politikalar içinde değerlendirilmesi gereken bir politik önceliğe sahiptir. Bu bağlamda ülkenin dış politikasında olduğu gibi partiler arası konsensus sağlanmış devlet politikası statüsünde yoksullukla mücadele edilmedikçe, yoksulluğun aşılmasının mümkün olmadığı uluslararası deneyimlerin bir sonucudur.

Yoksulluk bir bütündür ve insanlığın ortak sorunudur. Yoksullukla mücadele ülkemizin de taraf olduğu uluslararası platformlarda “insanlığın ahlaki, sosyal, politik ve ekonomik” sorunluluğu olarak tanımlanmaktadır. Ülkemizin de acil olarak yoksullukla mücadele bağlamında harekete geçmesi ve bir eylem programını benimsemesi hem insani hem de uluslararası bir görev niteliğindedir ve bu eylem programı oluşturulurken makro ekonomik politika araçlarının kullanılması şarttır.

Yoksullukla mücadele programlarının oluşturulması sürecine anılan yoksulluğu yaşayan kesimin katılımı sağlanmalı, bu bağlamda hizmet veren sivil toplum örgütleri desteklenerek ve teşvik edilerek sürece katılmalıdır.

Yoksullukla mücadele bağlamında doğrudan veya dolaylı hizmet veren kurum ve kuruluşların yaptıkları ve programları halka açıklanarak halk bu çalışmalar hakkında bilgilendirilmelidir. Örnek vermek gerekirse, dolaylı yoldan GAP Bölgesinde yoksullukla mücadele etmekte olan GAP projesinden anılan bölgede yaşayan halkın %42’sinin haberdar olmadığı saptanmıştır. Aynı araştırmaya göre GAP ile en organik ilişkisi olan Diyarbakır’da halkın %10.5’i GAP’ı bir TV kanalı olarak tanımlamışlardır (TMMOB, 1996).

Yoksullukla mücadele bağlamındaki ilk adım yoksulluk sınırlarının anlamlı ve gerçekçi bir biçimde saptanmasıyla başlamak zorundadır. Yapılmış ülke yoksulluk çalışmalarında hanehalkı tüketim harcamaları içindeki gıda sepeti mevcut alışkanlıklar ile yeniden doldurularak gıda harcamaları için ayrılması gereken tutarlara ulaşılmaktadır. Ülkemiz genelinde yapılan gıda tüketim araştırmaları bitkisel ürünlere bağlı tüketimin yaygınlığına dikkat çekmektedir. Türkiye dünyada en fazla buğday tüketen ülkelerden birisidir. Bu alışkanlık olmanın ötesinde gıda güvencesizliğine varan yoksulluğun göstergesi olmaktadır. Dengesiz beslenme, yoksulluk ile doğru orantılı olup, bebek ve çocuk ölümlerinin %60’ının dengesiz beslenmeye bağlı gelişme bozuklukları ile ilişkili önlenabilir hastalıklardan olup, vitamin ve mineral eksikliğinin neden olduğu beslenme yetersizliklerinden kaynaklanmaktadır.

Gelişmiş ülkelere göre hayvansal ürün tüketimimiz 3-4 kat daha azdır. 1993 yılında Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülen Ulusal Demografi ve Sağlık Araştırması, beş yaşına kadar olan çocukların beşte birinde yetersiz ve dengesiz beslenmeye bağlı gelişme bozukluğu olduğunu göstermiştir. Gelişme bozuklukları kırsal alanlarda, doğu illerinde ve eğitimsiz veya az eğitilmiş ailelerde yüksek düzeyde görülmektedir. Yoksulluk nedeniyle oluşmakta olan yetersiz beslenmeye bağlı gelişme bozuklukları konusunda yeterli ve gerekli önlemlerin alınmaması halinde sağlık harcamaları için ayrılan payların

yakın bir gelecekte çok daha yükseltilmesini gerektirecektir. Bu nedenle yoksulluk sınırları oluşturulurken, mevcut alışkanlıklar temel alınarak değil, olması gereken gıda sepeti temel alınarak yoksulluk sınırlarının oluşturulması doğru yoksullukla mücadele stratejilerine ulaşılması için zorunlu görülmektedir.

Ülkemiz yoksulluğunun gerçekçi, uluslararası literatürün gereklerine uygun bir tanımlaması yapılarak yoksul sayısının ötesinde yoksulluğun profili, boyutu, derinliği ve yoğunluğunu ölçmeye yönelik istatistiki çalışmalara ivedilikle başlanmalıdır. Bu bağlamda doğru, tam ve sürekli bilgi akışı politikaların gereken hallere uygun revizyonu için şarttır. Uluslararası yoksullukla mücadele çabalarına önderlik eden UNDP kaynaklarınca geline son noktaya göre; yoksulluğun, küresel ekonomi politikalarının sonucu olduğu noktasında birleşerek, gelir dağılımında meydana gelen aşırı adaletsizliğin yoksulluğun temel nedeni olduğu soncuna varılmaktadır (UNDP, 1998). Bu noktadan hareketle insanlığın ortak sorunu olarak tanımlanan mücadelenin, yakın zamana kadar olduğu gibi devletin sosyal görevlerinden sıyrılmasını öngören politika önermelerinden vazgeçilerek, Keynesyen ekonomi politikalarına dönüş başlatılmıştır. Ülkemiz yoksullukla mücadele programının uluslararası platformlarda yaşanmakta olan bu köklü değişimi gözardı etmeksizin oluşturulmasında yarar vardır. Yoksullukla mücadele devletin sosyal görevidir ve eğitim, sağlık, barınma v.b. sosyal görevlerinden arınmış bir devlet eli ile gerçekleştirilemeyeceği için bu görevler yoksulluk bağlamında gözden geçirilip, temel politikalara entegrasyon edilmedikçe yoksullukla mücadele mümkün değildir.

Uluslararası deneyimler yoksullukla mücadelenin yolsuzluklarla mücadele olmaksızın gerçekleştirilemeyeceğinin özenle altını çizmektedir. Kayıt dışı ekonominin varlığı ve yaygınlığı gelir dağılımının adaletsizliğini artırıcı bir etmen olup, kayıt dışı istihdam mevcut ücret politikaları ile kayıtlı istihdamın da yüz yüze olduğu yoksulluğun, bir sosyal güvenlik şemsiyesine dahil olma nedeniyle en azından yoksula sağladığı güvenlik duygusunun yitirilmesinin yanı sıra kayıtlı çalışanların olmakta olduklarının çok daha altında ücrete razı olma zorunluluğunu da getirmektedir. Kayıt dışı ekonominin yasal bölgeye çekilmesinin yaratacağı bir başka sonuç da devletin vergi gelirlerinin artması yolu ile sosyal görevlerinin gereklerini yerine getirebilir düzeye çıkarılması sonucunu da beraberinde getirmektedir.

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yıllardır uygulanmakta olan ve illerimizin 2/3'ünü kapsayan Kalkınmada Öncelikli Yörelere uygulamasının kaldırılması gerekmiştir, çünkü uzun yıllar uygulamada olan teşvik politikalarının somut herhangi bir yararı görülmediği gibi, bu yörelerin kalkınmasına ilişkin umutların da yitirilmesine neden olmak biçiminde negatif güven etkisinin yanı sıra popülist politikaları destekleyici etkilere neden olmaktadır.

Yöre seçimi yerine, hedef kitle seçimine gidilmesi ve bu noktada sivil toplum örgütlerinin denetimlerine açık olarak şeffaf politikaların ilanı ve izlenmesinin çok daha yararlı ve hedefe dönük olduğu düşünülmektedir.

Yoksullukla mücadele kapsamlı ve kararlı politikaların izlenmesi gereken makro ekonomik ve sosyal politikalar yolu ile olabilir. Bu ise, mekan boyutunu da içeren kapsamlaştırılmış bir planlamayı gerektirmektedir.

2000 yılı içinde yapılması planlanan Genel Nüfus Sayımı yoksulluk konusunda nitelik ve niceliksel sonuçlara ulaşmayı amaçlayan sorularla desteklenerek ülke yoksulluk haritaları ve yoksulluk profili çıkarılmasına yöneltilmelidir. Bu bilgiler ışığında katılımcı bir yöntemle her il özelinde özel koşulların gereklerine uygun yerel yoksullukla mücadele planları oluşturularak, merkezi politikalar yerel ihtiyaçlar ve olanaklar seferber edilerek zenginleştirilmelidir. Bu amaçla Belediyelere hizmet ettikleri nüfusun yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve yoksullukla mücadelede kullanabilecekleri destek mali kaynaklar sağlanmalıdır.

7. YOKSULLUKLA MÜCADELE UYGULAMA PROGRAMI

- 1. AMAC: Yoksulluk sınırında bulunan ve yoksulluğun aşılmasında en şanslı konumda bulunan çalışan yoksulların yoksulluk sınırının üzerine çekilmesi.**

ARAC: Asgari ücret tespiti.

Adaletsiz gelir dağılımının iyileştirilmesinde asgari ücretin tespiti en önemli ve en etkin araç olarak uluslararası kuruluşlarca da tanımlanmaktadır.

KISA DÖNEM UYGULAMA POLİTİKASI(2001-2005):

Kısa dönem tedbiri olarak asgari ücret tut5arı 4, 5 kişilik ortalama aile büyüklüğünün en azından minimum gıda ihtiyacını karşılayabilecek düzey gözetilerek hesaplanmalıdır.

UZUN DÖNEMLİ UYGULAMA POLİTİKASI (2001-2023):

Asgari ücretin tespitinde 4,5 kişilik ortalama aile büyüklüğünün en azından minimum gıda gereksiniminin yanısıra sosyal ve kültürel ihtiyaçları ile barınma ihtiyacının da ücret bileşenlerine dahil edilmesi hedeflenmelidir.

GEREKLİ YASAL DÜZENLEME: Yok

GEREKLİ KURUMSAL DÜZENLEME:

Mevcut Sosyal Konsey kavramının güçlendirilmesi

2. **AMAC:** Geleneksel ailenin hızlı çözülme süreci nedeniyle feodal desteklerden yoksun kalan ailenin yoksullaşmasının engellenmesi yolu ile yoksulluk sınırındaki ailenin bu sınırın üstüne taşınması.

I.ARAÇ : Aile Yardımı,

II.ARAÇ : Belli bir gelir düzeyinin altındaki ailelere finansal yardım.

DOLAYSIZ ARAÇ: Bakıma muhtaç çocuk, yaşlı veya özürlülerin bakımının sağlanmasını üstlenen yoksulluk sınır değerlerini taşıyan ailelere bu karşılığı, bakımı sağlanan kişinin ihtiyaçlarının tamamını giderdikten sonra gelire dönüşebilecek tutarda ücret ödenmesi ve hizmet sürecinde bakımı üstlenen kişinin sosyal güvenliğin sağlanması.

KISA DÖNEM UYGULAMA POLİTİKASI.(2001-2005):

Yoksulluk sınırındaki ailelerin belirlenen dolaylı araç yöntemi ile desteklenerek özürlü ve yaşlı yoksul nüfusun ilk aşamada % 30'unun çocuk nüfusun ise ilk aşamada %20'sinin (sayısal çokluk nedeniyle) durumlarının iyileştirilmesi.

UZUN DÖNEM UYGULAMA POLİTİKASI(2001-2020):

Dolaylı araç biçiminde belirlenen ve kısa dönem için önerilen uygulamasının yaşlı ve özürlülerin %80'inin ..*** ,çocuk nüfusun ise en az %60'ının bakımının sağlanarak yoksulluk hallerinin giderilmesinin yanısıra bu bakımı sağlayan ailelerin yoksulluk sınırını aşması sağlanmalıdır.

2. aracın hayata geçirilmesi ile ihtiyaç duyan ailelere doğrudan destek olacak yardımların organizasyonu

GEREKLİ YASAL DÜZENLEME:

Sosyal yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun yapısını bu yeni organizasyona uygun biçimde düzenlenmesi (yönetmelik düzenlemesi işlem için yeterli)

GEREKLİ KURUMSAL DÜZENLEME:

Sosyal yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun örgütlenmelerinin aynı alanda hizmet yapan sivil toplum örgütleri ile

ilişkilendirilerek, uygulamanın denetiminin sağlanması ve bu tür sivil toplum kuruluşlarına aynı yardımlaşma için gerekli alt örgütlenme ve yasal düzenlemelerin yapılması.

3. **AMAC: Yaşlı, özürlü ve çocukların yoksulluğunun giderilmesi.**

I.ARAÇ : Ailenin desteklenmesi için önerilen dolaylı aracın yaşlı,özürlü ve çocukların yoksulluğunun giderilmesi.

II.ARAÇ : Yaşlı,özürlü ve çocukların yoksulluğunun giderilmesi, için bakımlarının devletçe üstlenilmesi.

III.ARAÇ : Yaşlı, özürlü ve çocukların bakımını, toplumsal entegrasyonunu, bakım ve koşullarının denetimini üstlenen sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesi.

KISA DÖNEM UYGULAMA POLİTİKASI: (2001-2005)

I.ARAÇ : Genel amaç 1. araç için tanımlanmış hedefler

II.ARAÇ : Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu aracılığıyla kimsesiz ve düşkünler için var olan bakımevleri ve huzurevleri uygulamalarının ücretsiz bakım sağlayacak biçimde pilot uygulamanın deprem bölgesi ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden başlatılması

III.ARAÇ : Yurt çapında anılan araca yönelik sivil toplum kuruluşlarının oluşumunun desteklenmesi var olanların teşviki.

UZUN DÖNEM UYGULAMA POLİTİKASI:2001-2023)

I.ARAÇ için tanımlanmış hedeflerin korunması

II.ARAÇ için pilot uygulama sonuçları değerlendirilerek gerekli revizyonla metropol kentler başta olmak üzere her kentte bakım merkezleri oluşturmak.

III.ARAÇ; özürlü yaşlı ve çocukların bakımı, topluma entegrasyonu, bakımı gerekenlerin saptanması, bakım koşullarının denetlenmesini üstlenen sivil toplum kuruluşlarına aynı yardımların belediyelerin yer temini ile birlikte örgütlenmelerinin yaygınlaştırılması,

GEREKLİ YASAL DÜZENLEME:

Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumunun yetki ve görev alanının yeniden düzenlenerek güçlendirilmesi,

GEREKLİ KURUMSAL DÜZENLEME:

Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonunun güçlendirilerek Belediyeler ve sivil toplum kuruluşlarıyla ortak çalışmaya yönlendirilmesi,

4. AMAC: Yalnız yaşayan kadın yoksulların yoksunluklarının giderilmesi.

Çalışmalarımızda yalnız yaşayan eşi ölmüş, boşanmış veya yalnız yaşayan kadınların en yoğun yoksullukla karşı karşıya olduğu tesbit edilmiş olup, aynı risk, yalnız yaşamak zorunda kalan bekar kadınlar için de geçerli görülmüştür.

I.ARAÇ : Kadın sığınma evlerinin her belediye örgütünün bulunduğu yerlerde yaygınlaştırılması.

II.ARAÇ : Bu durumdaki kadınların birbirleri ile tanıştırılarak ortak mekanlarda ekonomik ve sosyal güç birliği oluşturmalarına olanak sağlayarak mesleklendirilmeleri,

III.ARAÇ : Bu durumdakiler için gönüllü katkı ve katılımları teşvik eden kamu dışındaki hayırseverlerin katkılarına açık sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği olanaklarının yaygınlaştırılması.

KISA DÖNEM POLİTİKALARI:

Her belediyenin, valilik mali katkısı ve gönüllü kuruluşların katılımı ile çocuklu kadınları da kapsayan kadın sığınma evleri oluşturulmasının desteklenmesi.

UZUN DÖNEM POLİTİKALARI:

Tüm araçların kırsal alanlarda da faaliyet geçirecek şekilde örgütlenmesi ve yaygınlaşmasının sağlanması.

GEREKLİ YASAL DÜZENLEME:

Belediye ve Valiliklerin görevlendirilmesi

GEREKLİ KURUMSAL DÜZENLEME:

Belediyelere anılan örgütlenme için gerekli mali ve kadro desteğinin sağlanması,
Sivil toplum kuruluşlarının teşviki,

5. **AMAC:** Özellikle kadın emeğinin atipik çalışma yöntemiyle sömürüsünün engellenerek, sonuçları tüm aileye yansıyan yoksullukların giderilmesi.

ARAÇ : Atipik çalışmanın kayıtlı hale getirilmesi,

KISA DÖNEM POLİTİKALAR:

Atipik çalışmanın kayıtlı hale getirilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin tamamlanması,

UZUN DÖNEM POLİTİKALARI:

Atipik çalışmanın sosyal güvenlik kapsamına alınması,

GEREKLİ YASAL DÜZENLEMELER:

İlgili kanunlarda gerekli değişiklikler,

GEREKLİ KURUMSAL DÜZENLEMELER:

Bağ-Kur'un güçlendirilerek kapsamını

6. **AMAC:** Deprem Bölgesinde ortaya çıkan ani yoksullaşma depresyonunun aşılması,

I.ARAÇ : Depremden zarar gören işçi alacaklarının öncelik ve ivedilikle ödenmesi için gerekli mali kaynağın sağlanması,

II.ARAÇ : Yeniden faaliyete geçen iş yerlerinin kayıt dışı düşük ücretle işçi çalıştırılmasının engellenmesi amacıyla uzun vadeli istihdam kredilerinin verilmesi,

III. ARAÇ : Yöre küçük esnafının yeniden işlerlik kazanabilmesi için uzun vadeli kredi olanaklarının sağlanabilmesi,

- IV.ARAÇ** : Deprem Bölgesi kırsal alanının tarım ürünlerinin destekleme alımları kapsamında alım garantisine kavuşturulması,
- V.ARAÇ** : Küçük ve orta ölçekli sanayi yatırımlarının işletme ve idame kredilerinden yararlandırılması,
- VI.ARAÇ** : **Prefabrik konut yapım süreci içinde yöre işsizlerinin istihdamı amacıyla kullanılamamıştır. Kalıcı konut yapım süreci yöre işgücünün istihdamı amacıyla yakın zamanda yakalanabilecek istihdam yaratıcı işlevi ile birlikte değerlendirilmelidir. Bu amaçla, kalıcı konutların yapımını üstlenecek firmalara %80'in altında olmayan bir kota ile deprem nedeniyle işsizleşmiş yöre halkının istihdamını zorunlu kılmak gerekmektedir.**
- VII.ARAÇ** : İnşaat sektöründe kayıt dışı çalışma titizlikle denetlenerek deprem bölgesinde düşük ücret politikalarının yaygınlık kazanması ihtimaline karşı önceden gereken tedbirler alınmalıdır.
- VIII.ARAÇ** : Deprem bölgesinde 2786 sayılı kanun uyarınca afetten zarar gören konut ve işyerlerinin devletçe tazmini gündemdedir.

Ancak bu noktada kanunla belirlenmiş “hak sahipliği” kriteri esastır.Bu esasa göre anılan yapıların ruhsatlarının ibrazı gerekmektedir. Ocak 2000’de sona erecek olan hak sahipliği başvurularının “ruhsatsız” (kaçak) yapı sahipliğinin yaygınlığı nedeniyle zarar gören tespitli yapıların ancak %50’si oranında gerçekleşmesi beklenmelidir. Ruhsatsız bina sahipleri hak sahibi niteliği kazanamayacağından, depremde zarar görenlerin yaklaşık yarısı “barınma yoksuluna” dönüşecektir.

Bu durumda olanların büyük bölümünün sürekli gelir açısından da yoksul olduğu gerçeğinden hareketle, yöre belediyelerine sosyal amaçlı konut yapımı ve bunların ihtiyaç sahiplerine kiralanması amacına yönelik kaynak sağlanması gerekmektedir.

Bu sosyal konut alanlarının Arsa Ofisi Genel Müdürlüğünce kamulaştırılarak Belediyelere bedelsiz devri sağlanmalıdır. Anılan alanlardaki binaların Belediye dışında bir mülkiyete konu olması yasaklanarak, kiralık konut amacı dışında kullanılması ve il sınırları içinde kiralayan ve bakmakla mükellef olduklarının herhangi bir binanın mülkiyetine sahip olmaması kriteri getirilmelidir.

Bu konutların inşaat maliyetleri Toplu Konut İdaresince uzun vadeli düşük faizli kredilendirme yöntemi ile karşılanmalı ve teknik denetimi sağlanmalıdır.

IX.ARAÇ : Yaşlı ve özürllülerin bakımı amacıyla ücretsiz bakım evlerinin oluşturulması,

X.ARAÇ : Depremin ilk şoku ile ebeveynlerini kaybetmiş çocuklara yakın akrabalarınca sahip çıkılmışsa da bu ailelerin bir bölümünün geçimlik düzeylerinin yetersizliği nedeniyle bir süre sonra bu çocukların bir bölümünün yeniden ailelendirilmesi gerekecektir.Bu noktada çocukların

Bulundukları ailenin şimdiden mali açıdan desteklenmesi yönteminin değerlendirilmesi gerekmektedir.

XI.ARAÇ : Afet bölgesindeki kadınların durumu öncelikli ve ivedilikli bir sorun olup, kadınların yaşam koşullarının iyileştirilmesi, yalnız kalmış veya ailenin temel ekonomik desteği konumundaki erkeğini kaybederek aile reisi durumunu üstlenen kadın nüfusun bakmak zorunda olduğu aile bireyleri ile birlikte barınma ve geçiminin Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfınca üstlenilmesi ve gelir kaynaklarına kavuşuncaya kadar, bakımlarının sağlanması,

KISA DÖNEM POLİTİKALARI:

Deprem bölgesinde depreme bağlı olarak ortaya çıkan yoksulluğun aşılmasına ilişkin tüm çalışmalar ivedilik taşıdığından tamamının kısa dönemde gerçekleştirilmesi amacıyla çalışmalar ivedilikle başlatılmalı ve 2005 yılına kadar gerçekleştirilmelidir.

GEREKLİ YASAL DÜZENLEMELER:

2786 sayılı yasa uyarınca anılan bölgenin “Afet Bölgesi” ilan halinde yaşanması zorunlu ilgili yasal düzenlemeler süreci yaşanmaksızın tüm kararların bölge özelinde alınabilmesi ve gerçekleştirilmesi mümkündür.

GEREKLİ KURUMSAL DÜZENLEME:

İlgili kurum ve kuruluşların katkı ve katılımlarının valiliklerce organizasyonu,

7. AMAC: Çocukların yoksulluğunun giderilmesi,

I. ARAÇ : Zorunlu eğitim süresinin uzatılması,

Zorunlu eğitimin mesleğe yönlendirilmesi,

Çocuk işçi çalışma yaşının uluslararası anlaşmalara uygun bir biçimde 15 yaşa getirilmesi

II. ARAÇ : Mesleki eğitimde öğrencilerin kredilendirilmesi,

KISA DÖNEM POLİTİKALARI:

8 yıllık zorunlu eğitimin son iki yılını mesleğe yönlendirme

Lise ve dengi okulların %50'si ni mesleğe yönelik okullara dönüştürülmesi,

Çocuk işçi yaşının 15' olarak ilanı ve çocuk işçiliğin denetlenmesi,

UZUN DÖNEM POLİTİKALARI:

Zorunlu eğitim sürecinin 11 yıla çıkarılması mesleki eğitimde kredilendirme ve parasız yatılı uygulamalarının yaygınlaştırılması,

Lise ve dengi okulların yalnızca %20'sinin genel lise kapsamında kalacak biçimde mesleğe yönelik hale getirilmesi,

GEREKLİ YASAL DÜZENLEMELER:

15 yaşından küçük işçi çalıştırmayı yasaklayacak yasal düzenlemenin ivedilikle gerçekleştirilmesi,

GEREKLİ KURUMSAL DÜZENLEMELER:

SSK iş yeri müfettişleri kadrolarının ihtiyaca yeterli hale getirilmesi

8. AMAC: Kadın nüfusun yoksulluğunun giderilmesi.

ARAÇ : Edinilmiş mallara katılma rejimi

**Kadın örgütlerinin desteği ile kadının sosyal ve ekonomik hayata
entegrasyon sürecinin hızlandırılması.**

KISA DÖNEM POLİTİKALARI:

Medeni kanunda yapılması öngörülen değişikliklerin yasallaştırılması,

Kadının aile içindeki konumu ve toplumsal entegrasyonu amaçlı sivil toplum kuruluşları destekli çalışmaların pilot uygulamasının Doğu ve Güney Doğu Anadolu da yoğunlaştırılması,

UZUN DÖNEM POLİTİKALARI:

Kadının aile içindeki konumunun ve toplumsal entegrasyonunun yanı sıra ev içi emeğinin değerlendirilmesine yönelik çalışmaların yurt çapında yaygınlaştırılması.

GEREKLİ YASAL DÜZENLEMELER: Yok

GEREKLİ KURUMSAL DÜZENLEMELER:

Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğünün Yasasının öncelikle çıkarılarak güçlendirilmesi,

9. AMAC: Yoksulluk sınırındaki küçük esnafın yoksulluğunun giderilmesi.

I.ARAÇ : Mikro kredilendirme

II.ARAÇ : Küçük esnafın güç birliği yapabileceği yerel kooperatif örgütlerinin teşviki,

III.ARAÇ : Küçük esnaf ve küçük ölçekli imalat sektörüne yerel koşullara uygun yer ve iş seçimi konusunda yönlendirici teknik yardım.

KISA DÖNEM UYGULAMA POLİTİKASI: (2001-2005)

Bankacılık sektörünün mikro kredilendirme yönünde teşvikinin pilot uygulamasına kamu bankalarınınca başlatılması.

Kooperatif örgütlenmeleri açısından mali teşvik olanakları araştırılmalı,

Belediyelere yöre kamu kurum ve kuruluşlarının desteği ve sivil toplum kuruluşlarının katkı ve katılımları ile yerel kalkınma planlarını oluşturmaları görevi, merkezi teknik ve mali destek sağlanarak verilmelidir. Bu uygulamaya hazır tüm belediyeler için kısa dönemde teşvik edilmelidir.

UZUN DÖNEM UYGULAMA POLİTİKASI: (2001-2023)

Küçük esnaf ve istihdama yönelik yatırım yapan küçük yatırımcıların mikro kredilendirme yönünde teşviki ile uzun vadeli, düşük faizli kredilendirmenin devletçe teşviki,

Küçük esnaf ve yatırımcıların kooperatiflerine teknik ve mali destek sağlanması amacıyla Valilik Özel İdare Teşkilatının mali kaynak ve teknik gücünün seferber edilmesi,

Belediyelerin yerel kalkınma planlama pratiğinin yaygınlaştırılması amacıyla örnek uygulama yapan belediyelerin uygulamam sonuçlarının tüm belediyelerin bilgisine sunularak, uygulamanın yurt çapında yaygınlaştırılması için gerekli tüm araçların merkezi idarenin mali desteği ve organizatörlüğünde kullanılması (yayın/video çekimler, seminerler v.b.)

GEREKLİ YASAL DÜZENLEMELER:

Bankalar Kanununda küçük esnaf ve anılan kooperatiflere fon ayrılabilmesi için kota getirilmesi.

Özel İdareler Kanununda küçük esnaf ve küçük yatırımcıların kooperatiflerine sembolik ortaklık yolu ile kaynak aktarımını sağlayacak düzenlemelere gidilmesi,

Belediye gelirleri kanununda yoksullukla mücadele amacıyla hazırlanan kalkınma planına sahip belediyelere uygulama için gerekli kaynağı ekleyecek fon kaynakları sağlanmalıdır.

GEREKLİ KURUMSAL DÜZENLEMELER:

Yeni örgütlenmelere ihtiyaç duyulmamalıdır.

10. AMAC: Kırsal alandaki yaygın yoksulluğun aşılması,

İ.ARAÇ : Tarım sektörünün desteklenmesi amacıyla tarımda verimlilik artırıcı, tarım teknolojilerini geliştirici ve geleneksel tarım tekniklerinin yerini çağdaş yöntemlere bırakması için gerekli mali ve teknik desteğin sağlanması,

II.ARAÇ : Miras hukuku uyarınca işlenmesi ekonomik olmaktan çıkan küçük tarım işletmelerinin ortak işlenmesini ve güç birliği oluşturmaya yönelik tarım kooperatiflerinin kuruluş ve işletilmesinin desteklenmesi,

III.ARAÇ : Tarım çalışmalarının asgari ücret düzeylerinin yoksulluğun aşılması hedefine uygun olarak belirlenmesi,

IV.ARAÇ : Tarımda kayıtdışı çalışmanın engellenmesi amacıyla sıkı denetim kurallarının geliştirilmesi,

V.ARAÇ : Kırsal alanda feodal yapının çözülmesi,

KISA DÖNEM POLİTİKALARI:

II.Araç'ın kullanımı için gerekli yasal ve kurumsal yapının teşviki,

Deneme çiftlikleri uygulanmasının yaygınlaştırılması,

Tarımda kayıt dışı çalışmanın engellenmesi,

I.Araç'ın gerektirdiği tarım reformu için hazırlık çalışmalarının başlatılarak pilot uygulamanın Doğu ve Güney Doğu'da GAP'IN mevcut yapısı geliştirilerek devreye sokulmalıdır.

UZUN DÖNEM POLİTİKALAR:

Tarımda asgari ücretin yoksulluk realitesi gözetilerek belirlenmesi,

I.Araç'ta öngörülen uygulamanın yurt çapında yaygınlaştırılması,

11. AMAC: Kentsel alanlarda yoğunlaşan barınma yoksulluğunun aşılması,

ARAÇ : Yanlış kentleşme politikaları sonucu özellikle kent merkezlerinde, dar ve sabit gelirli kesimlerin erişemeyeceği piyasa fiyatları ile arz edilen ancak alıcı olmadığı için atıl kalan büyük konut stokları oluşmuş durumdadır. Satılamadıkları için inşaat sektörünü ciddi bir ekonomik krize düşüren bu atıl konut stoku karşısında, yoğun bir konut talebi olan ancak piyasa koşulları içinde söz konusu atıl stoklara erişebilmesi mümkün olmayan “barınma yoksulları” ile toplumumuz karşı karşıyadır.

Atıl konut stokunun ekonomiye kazandırılması amacıyla anılan stoğun Bayındırlık İskan Bakanlığı birim fiyatları esas alınarak rayic fiyatların oluşturulması yoluyla kitlesel satışın sağlanması inşaat sektörünün mali kaynak sıkıntısının aşılarak canlandırılmasının yanında barınma yoksullarının bir bölümünün yoksulluklarının aşılmasına da hizmet edecektir.

Bankalardan kredi kullanabilecek ödeme gücüne sahip bireylere öncelik verilerek, en az bir yıldır boş duran bitmiş binaların mal sahiplerinin de onayları alınarak satış bedellerinin ilgili belediyelerin başkanlığında yöre sivil toplum kuruluşlarının ve mal sahiplerinin katılımları ile oluşturulacak komisyonca tespit edilen fiyattan satışının sağlanması kalan binaların bankalarca bireylere tanınan koşullarla belediyelerinde kredilendirilmesi yoluyla belediyelerce satın alınıp, kiralık sosyal konut uygulamasına geçilmesi gerekmektedir.

KISA DÖNEM POLİTİKALARI:

Pilot uygulamalar Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesinde başlatılabilir.

UZUN DÖNEM POLİTİKALAR:

Tüm yurttaki uygulamanın yaygınlaştırılması,

GEREKLİ YASAL DÜZENLEMELER:

Belediyelerin kiralık sosyal konut sağlamak amaçlı yatırım başvurularına İller Bankası garantörlüğünün getirilmesi,

GEREKLİ KURUMSAL DÜZENLEMELER:

Satış bedeli tespit komisyonlarının oluşturulması için belediyelerin görevlendirilmesi,

12. AMAC: Ailenin yoksulluğa neden olacak büyüklüğe erişmesinin engellenmesi.

ARAÇ : Doğum kontrol yöntemlerinin yaygınlaştırılarak istenmeyen gebeliklerin bertaraf edilmesi.

KISA DÖNEM UYGULAMA POLİTİKASI: (2001-2005)

Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi pilot bölge seçilerek ailenin sosyo ekonomik konumunu zedeleyerek aşırı doğum oranlarını aşağı çekmeyi hedefleyen ana çocuk sağlığı hizmetleri seferberliğinin başlatılması.

UZUN DÖNEM UYGULAMA POLİTİKASI: (2001-2023)

Özellikle aynı seferberliğin tüm yurttaki kırsal alanlara yaygınlaştırılması

GEREKLİ YASAL DÜZENLEMELER:

Sağlık Bakanlığımızın mevcut yasal yapısı anılan uygulamanın gerektirdiği kadrolarla desteklenmelidir.

GEREKLİ KURUMSAL DÜZENLEMELER:

Sağlık Bakanlığı ile bu anlamda hizmet veren Vakıf ve sivil toplum kuruluşları arasında organik işbirliği ve işbölümünün yapılması.

13. **AMAC:** Küreselleşme ile artan yüksek ve kaliteli eğitilmiş insan gücü kaynağının yaratılması,

I.ARAÇ : Lise ve yüksek eğitim politikalarının gerçekçi kriterlerle oluşturulması,

II.ARAÇ : Ülkenin teknik ve sosyal işgücü gereksinimlerini gözeterek eğitim stratejisi ve planlarının yapılması,

Lise ve üstü eğitim veren kurumların hizmet alanlarının mesleğe yönelik olması ve toplumsal ihtiyaçlar çerçevesinde özellikle yüksek öğrenim kotalarının yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir,

Üniversite eğitimi, serbest dolaşım gerçekleştiği tarihte AB ülkelerinde eşit fırsatlara sahip olabilecek kalite standardına kavuşturulmalıdır.

III.ARAÇ : Üniversiteye girişte önceden seçme değil, eğitim sırasında eleme yöntemi ile kalite artırma ve öğrencilere meslek seçiminde özgürlük tanıyan yöntemlere (Fransız sisteminde olduğu gibi) yönelmelidir. Ara eleman yetiştirmeye ağırlık verilmelidir.

IV.ARAÇ : Her seviyedeki eğitim için destekleyici kredilendirme olanaklarının sağlanması,

KISA DÖNEM POLİTİKALARI:

Kısa ve uzun vadeli eğitim programlarının ülkenin temel ihtiyaca alanları gözetilerek, devlet okullarından toplumun ihtiyaç duyması beklenen sayı ile sınırlı mezunun çıkmasına yönelik eğitim programları lise, yüksekokul, akademi ve üniversite düzeylerinde belirlenmeli, ihtiyaç fazlası mesleklerde yığılma ve kaynak israfını önleyici temel tedbirler belirlenmelidir.

UZUN DÖNEM POLİTİKA ÖNERİLERİ:

Üniversiteye önceden seçmeli girip neredeyse mutlaka mezun olma garantisi tanıyan üniversite eğitim politikaları yerine eğitim sırasında eleme yöntemi ile ara eğitim kademelerinden mezun ara eleman ve yatay geçişle istendiğinde seçilmiş mesleğin özgürce değiştirilmesi yöntemine geçilmelidir.

GEREKLİ YASAL DÜZENLEMELER:

YÖK Yasası yeni formülasyona uygun kurumsal ve yasal yapıya kavuşturulmalıdır.

14. **AMAC:** Olası bir doğal afet nedeniyle yaşanabilecek “kitleseel yoksulluk” tehlikesinin önceden engellenmesi,

I.ARAÇ : Gerek kamu ve gerekse özel kaynaklarca kredilendirilecek tüm konut, işyeri, sanayi, ticaret vb. yatırımlarının kredi başvuru sürecinde uygulamanın gerçekleştirileceği alanın yasal geçerliliğe sahip, ilgili meslek odasınca vizelenmiş zemin etütlerinin başvuru talebi ekinde istenmesi,

II.ARAÇ : Mevcut organize sanayi bölgelerinin zemin etütlerinin ilgililerince yaptırılması,

III.ARAÇ : %92'si afet riski taşıyan ülkemizde temel sanayiler ile stratejik öneme sahip yatırımların mekansal dağılımının sağlanarak riskin dağıtılması,

IV.ARAÇ : Herhangi bir afet durumunda acil hizmet açısından faaliyetini sürdürmesi zorunlu hastane, itfaiye vb. kamu tesislerinin afet karşısındaki konumu tüm yurt çapında değerlendirilerek taşınması gerekenler için ek ödenek ve öncelik sağlayarak yeniden yapımları,

V.ARAÇ : Halkın afetler kanunu uyarınca hak sahipliğini kazanabilmesi için yapılarının ruhsatlı olması gerektiği konusunda bilgilendirilmesi, bu durumda olanların

fen ve imar açısından sakınca içermeyenlere belediyelerince cezalı ruhsat düzenlemek için başvuru yapmaya teşvik edilmesi,

VI.ARAÇ : Acil olarak planlı alanlarda dahil olmak üzere kentlerin jeolojik etütlerinin yenilenmesi, doğal afet riski taşıyan alanlarınbina taşıma kapasitelerinin ilan edilerek, riskli alanlardan risksiz alanlara konut, ticaret ve sanayi alanlarının kayma sürecinin hızlandırılması,

VII.ARAÇ : Afet zararları konusunda üniversite, yüksek okul ve meslek liselerinin yapı ve yerleşmelerle ilgili dallarında eğitim programlarına özel dersler konularak afet riskinin plan, proje ve uygulama safhalarında elimine edilmesine yönelik teknik alt yapının oluşturulması,

VIII.ARAÇ : Afet riskli bölgelere alternatif yerleşme alanlarının düzenlenmesi, bu alanların bir bölümünün ilgili belediyelerince kiralık sosyal konut amacıyla kullanılması vb. önlemler için belediyelere kaynak aktarılması,

IX.ARAÇ : Valiliklerince rutin olarak hazırlanmakta olan ve pratik hiçbir değeri bulunmayan afet senaryoları çalışmalarından vazgeçilerek uluslararası kabul görmüş, mekan boyutuna sahip acil yardım ve kurtarma senaryolarının uygulanması için İçişleri Bakanlığınca gerekli hizmet içi eğitim çalışmalarına geçilmesi ve uygulanabilir, gerçekçi afet senaryolarının yerel sivil toplum kuruluşlarının katılımları ile hazırlanması,

KISA DÖNEM POLİTİKALARI:

Üniversite ve meslek yüksek okulları ile meslek liselerinde anılan eğitim programlarının uygulanması,

Günümüzde tüm dikkatler Marmara Bölgesinde yoğunlaşmakla birlikte doğal afetlerin tek bir bölgeye randevu vermediği bilimsel bir gerçektir, bu nedenle birinci derecede deprem riski taşıyan bölgelerde anılan uygulama araçlarının ivedilikle hayata geçirilmesi gerekmektedir.

UZUN DÖNEM POLİTİKALAR:

Anılan uygulamaların II.ve III. Derecede deprem bölgelerine yaygınlaştırılması,

GEREKLİ YASAL DÜZENLEMELER: Yok

GEREKLİ KURUMSAL DÜZENLEMELER:

Belediyelere yeterli kadro tesisi,

15. AMAC: Yoksullukla mücadelede kalıcı ve geçerli stratejilerin oluşturulması,

ARAÇ : Ülke çapında 2000 yılı içinde yapılması planlanan genel nüfus sayımı ,

KISA DÖNEM POLİTİKALARI:

Küreselleşen dünyada ülkeler arasında yoksullukla ilgili verilerin kolaylıkla karşılaştırılabilmesi ve ortak mücadele stratejilerinin oluşturulabilmesi amacıyla ülke “mutlak ve görelî yoksulluk sınırlarının” uluslar arası kabullere uygun biçimde tanımlanması ve resmi olarak belirlenmesi halinde ulusal kaynakların doğru yönlendirilmesi mümkündür. Bunun için de kimin yoksul olduğunun bilinmesi şarttır.

DİE tarafından yapılacak genel nüfus sayımına soru eklenerek;

- a) Kişilere kendilerini yoksul hissedip hissetmedikleri sorusunun sorulması ve subjektif yoksul sayısının tespiti,
- b) Mutlak yoksulluk sınırı uluslararası kriterlere uygun kriterler gözetilerek tanımlandıktan sonra tüm yurtda ortalama gelir dilimleri belirlenip, ailenin gelir düzeyi ve bireysel yoksulluk saptanmalıdır.
- c) Genel nüfus sayımına özrürlük haline ilişkin olarak: Özürlülüğün türü, nedeni, süresinin yanısıra uzun süreli bakım gerektiren (kanser,AİDS,vb) hastalıklara ilişkin sorular eklenmelidir.
- d) Oturulan konutun niteliğı ile konumu belirlenerek nüfus sayımının yanısıra kaba konut sayımı da yapılmalıdır.

Ülkemizin gerek son derece genç bir nüfusa sahip olması, gerekse iç göç olgusunun çok büyük bir ivme göstermesi göz önünde tutularak onar yıllık nüfus sayımı yapılması kararı gözden geçirilmelidir.

Yeniden beşer yıllık kapsamlıştırılmış nüfus sayımları uygulamasına geçilmesi halinde nüfusun sosyo-ekonomik ve kültürel değışiminin izlenerek genel politikalarda gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi mümkündür.

GEREKLİ YASAL DÜZENLEMELER:

Bakanlar kurulu kararı gerekmektedir.

GEREKLİ KURUMSAL DÜZENLEMELER:

DİE'nin 2000 yılı genel nüfus sayımı soru tiplerini anılan amaçlar doğrultusunda düzenlemek üzere gerekli çalışmaları başlatması.

KAYNAKLAR

- BAŞKAYA, F., Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1997.
- CHAMBERS, R., "Poverty and Livelihoods: Whose Reality Counts?", Environment & Urbanization, Vol:7, No:1, s:173-204.
- HARTIGAN, Jr. John, Green Gettos and White Underclass, Social Research, Vol. 64, No:2, s:339-365, Summer 1997.
- HIRST, P., THOMPSON, G., Küreselleşme Sorgulanıyor, Çev.: Çağla ERDEM ve Elif YÜCEL, Dost Kitabevi, Ankara, Eylül 1998.
- ILO, Poverty and Employment in Rural Areas of the Developing Countries, ACRD IX/II, Geneva, 1979.
- KAZGAN, G., Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen: Ne Getiriyor? Ne Götürüyor? Nereye Gldiyor?, Altın Kitaplar yayınevi Bilimsel Sorunlar Dizisi, Ekim 1997.
- KYMLICA, W. Contemporary Political Philosophy: An Introduction, Oxford Clerendon Press, 1990.
- MOSER, C.O.N., Urban Social Policy and Poverty Reduction", Environment & Urbanisation, Vol:7, No:1, s:159-171, 1995.
- MYRDAL, G., Challenge to Affluence, New York, Pautkeon Books, 1963.
- RODRIK, D., Küreselleşme Sınırı Aştı mı?, Çev.: İzzet AAKYOL, Fatma ÜNSAL, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- UN, Statistical Yearbook, New York, 1994.
- UNCHS (Habitat), The Human Settlements Conditions of The World's Urban Poor, Nairobi, 1996.
- UNDP, Human Development Report 1997, New York.
- UNDP, Human Development Report 1999.
- UNDP, İnsani Gelişme Raporu - Türkiye, Ankara 1998.
- UNDP, Poverty Eradication: A Policy Framework for Country Strategies, 1995.
- UNDP, Poverty Report 1998: Overcoming Human Poverty, 1998.
- WHO, World Health Report, Geneva, 1996.
- WORLD BANK, Poverty, World Development Report, Oxford University Press, New York, 1990.
- WORLD BANK, World Development Report, Washington D.C., 1997.
- WRATTEN, E., Conceptualizing Urban Poverty", Global Report on Uuman Settlements, UNCHS (Habitat), 1994.